

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Електронне видання

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО»

Харків
2019

ВСТУП

Екологічне право – нормативна навчальна дисципліна, вивчення якої є важливою складовою еколого-правової освіти студентів вищих навчальних закладів, що набуває особливого значення в період становлення, розвитку й зміцнення державності, прискорення реформування екологічних правовідносин в Україні й суттєвого оновлення правової бази, регламентації екологічних відносин і сприяє становленню сучасного правника як фахівця, який в умовах складних відносин між державою, органами місцевого самоврядування, фізичними й юридичними особами з приводу приналежності, використання, відтворення природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища може забезпечити режим законності щодо сталого розвитку, прав та інтересів відповідних суб'єктів.

Завданням навчальної дисципліни є: висвітлення і тлумачення основних теоретичних положень, норм екологічного права, розкриття сутності еколого-правових категорій, змісту еколого-правових інститутів. При вивченні навчальної дисципліни студенти мають оволодіти навичками самостійної роботи з нормативно-правовими актами, еколого-правовою літературою, матеріалами судової практики, засвоїти сутність еколого-правових категорій, зміст еколого-правових інститутів, навчитися розуміти конкретний зміст норм екологічного права, роз'яснень вищих судових інстанцій України та рішень Конституційного Суду України, тлумачити їх і правильно застосовувати при вирішенні конкретних справ, набути досвіду науково-дослідницької роботи в галузі екологічного права.

Під час викладення «Екологічного права» розкриваються: суть і зміст основних категорій, серед яких предмет, метод і система екологічного права, його принципи, джерела, об'єкти та суб'єкти, право власності на природні ресурси, а також правові основи екологічного управління, екологічні права й обов'язки громадян; загальні положення права природокористування, правове забезпечення екологічної безпеки, економічного механізму природокористування й охорони навколишнього природного середовища, формування і функціонування екологічної мережі, порядок вирішення екологічних спорів, право-

ве регулювання використання й охорони земель, вод, надр, рослинного та тваринного світу, атмосферного повітря, курортних, лікувально-оздоровчих та рекреаційних територій і зон, поводження з відходами; правовий режим надзвичайних екологічних ситуацій, правове забезпечення використання й охорони природних ресурсів виключної (морської) економічної зони і континентального шельфу України; основні положення міжнародного екологічного права та міжнародне співробітництво в галузі охорони довкілля. Окремо розглядаються такі підгалузі права, як водне, гірниче, лісове, фауністичне, атмосферне.

При вивченні екологічного права України використовуються такі форми навчальної роботи: 1) навчальні заняття (лекції, практичні заняття, консультації); 2) самостійна робота; 3) контрольні заходи.

Оцінювання знань студентів здійснюється на основі поточного (ПК) і підсумкового контролю знань (ПКЗ), формою якого є іспит, складаючи який студенти демонструють рівень засвоєння теоретичних знань, уміння застосовувати ці знання при вирішенні конкретних практичних завдань.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Екологічне право України» студенти повинні:

знати систему екологічного законодавства; особливості права власності на природні ресурси; специфіку правового регулювання використання окремих природних ресурсів і об'єктів; правовий режим особливо охоронюваних природних об'єктів;

уміти правильно тлумачити й застосовувати норми екологічного права, використовувати дані науки екологічного права для вирішення професійних завдань, здійснювати юридичний аналіз обставин для кваліфікації екологічних відносин; при виконанні професійних завдань визначати правовий статус органів у сфері екологічного управління й правові наслідки рішень, які вони приймають; у межах економіко-правового механізму природокористування та охорони навколишнього природного середовища визначати економічні заходи раціонального природокористування; застосовувати передбачені законодавством механізми правового регулювання використання, охорони й відтворення природних ресурсів.

ЗАГАЛЬНИЙ РОЗРАХУНОК ГОДИН ЛЕКЦІЙ, ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ п/п	Тема	Всього годин	У тому числі		
			лекції	практичні заняття	самостійна робота
I. Загальні положення екологічного права. Право власності на природні ресурси й комплекси (32 години)					
1	Предмет, метод, система і принципи екологічного права	8	2	4	2
2	Правові основи управління природо-користуванням і охороною довкілля (екологічне управління)	6	2	2	2
3	Екологічні права й обов'язки громадян	6	2	2	2
4	Правове регулювання забезпечення екологічної безпеки населення й територій	4	-	2	2
5	Право власності на природні ресурси й комплекси	8	2	2	4
Усього:		32	8	10	14
II. Право природокористування (28 годин)					
6	Загальні положення права природо-користування	6	2	2	2
7	Правові засади економічного механізму природокористування й охорони навколишнього природного середовища	4	-	2	2
8	Особливості юридичної відповідальності за екологічні правопорушення. Вирішення спорів	2	-	-	2
9	Особливості правового регулювання використання земель	6	2	2	2
10	Особливості правового регулювання використання вод	10	2	4	4
Усього:		28	6	10	12

III. Особливості правового регулювання використання окремих природних ресурсів (38 годин)					
11	Особливості правового регулювання використання надр	8	2	2	4
12	Особливості правового регулювання використання рослинного світу	10	2	4	4
13	Особливості правового регулювання використання тваринного світу	12	2	4	6
14	Правова охорона атмосферного повітря, озонового шару й клімату	8	2	2	4
Усього:		38	8	12	18
IV. Правове регулювання відтворення й охорони природних об'єктів і комплексів. Міжнародно-правова охорона довкілля (37 години)					
15	Правове регулювання формування і функціонування екологічної мережі України	10	2	4	4
16	Правове регулювання поводження з відходами	6	-	2	4
17	Правове регулювання використання й охорони природних ресурсів континентального шельфу й виключної (морської) економічної зони України	6	-	2 (колоквіум)	4
18	Правова охорона навколишнього природного середовища в населених пунктах	4	-	-	4
19	Правова охорона навколишнього природного середовища при здійсненні господарської діяльності	4	-	-	4
20	Міжнародно-правова охорона навколишнього природного середовища. Право охорони навколишнього природного середовища Європейського Союзу	7	-	2	5
Усього:		37	2	10	25

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО»

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Предмет, метод, система та принципи екологічного права.

Науково-правові концепції та методологія взаємодії суспільства та природи. Поняття екологічного права як галузі права; етапи його становлення та розвитку. Поняття, сутність та зміст еколого-правових відносин, їх класифікації. Підстави виникнення, зміни та припинення екологічних правовідносин. Доктринальні підходи до визначення об'єктів та суб'єктів екологічних правовідносин. Особливості методу правового регулювання екологічних відносин. Принципи екологічного права та екологічного законодавства. Система екологічного права. Екологічне право – самостійна галузь права в системі права України.

Джерела екологічного права. Поняття, загальна характеристика й особливості джерел екологічного права. Правова класифікація джерел екологічного права та їх система. Конституційні засади регулювання екологічних суспільних відносин. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» як основний закон у системі джерел екологічного права. Поресурсові кодекси та закони як спеціальні джерела екологічного права України (Земельний, Лісовий, Водний кодекси, Кодекс України про надра, Закони «Про рослинний світ», «Про тваринний світ», «Про природно заповідний фонд», Про екологічну мережу», «Про охорону атмосферного повітря»). Підзаконні нормативно-правові акти органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в галузі екологічного права. Правове значення судової практики в регулюванні екологічних відносин. Міжнародні договори та інші міжнародно-правові акти як джерела екологічного права.

Правові основи управління природокористуванням та охороною довкілля (екологічне управління). Загальна характеристика управління природокористуванням та охороною довкілля як різновид соціального управління. Поняття та види управління в галузі екології. Екологічне управління як органі-

заційно-правовий механізм довкілля. Інституційна складова організаційно-правового механізму охорони довкілля. Система та повноваження органів управління природокористуванням та охороною довкілля загальної та спеціальної компетенції. Правове забезпечення участі громадськості в екологічному управлінні природокористуванням та охороною довкілля. Функціональна складова організаційно-правового механізму. Поняття та зміст функцій управління природокористуванням та охороною довкіллям. Загальна характеристика організаційних, попереджувально-охоронних та стабілізаційних функцій екологічного управління. Загальні положення реалізації екологічної політики в Україні. Основи сталого екологічного розвитку. Екологічна освіта і виховання. Правові основи оцінки впливу на довкілля. Стратегічна екологічна оцінка. Процедура реалізації функцій управління природокористуванням та охороною довкілля. Еколого-правовий процес.

Екологічні права та обов'язки громадян. Становлення та розвиток інституту екологічних прав та обов'язків громадян, їх загальна характеристика. Поняття, особливості та класифікація екологічних прав та обов'язків громадян. Гарантії реалізації екологічних прав громадян. Проблеми охорони та захисту екологічних прав громадян.

Правове регулювання забезпечення екологічної безпеки населення й територій. Законодавчі засади регулювання правовідносин у галузі забезпечення вимог екологічної безпеки. Юридична природа екологічної безпеки: її поняття, види, суб'єктно-об'єктний склад. Правове забезпечення ризику в галузі екологічних правовідносин. Поняття й характеристика правових заходів щодо забезпечення екологічної безпеки. Юридична відповідальність за правопорушення у галузі забезпечення екологічної безпеки. Поняття НЕС, їх класифікація. Визначення зон НЕС, їх юридична природа. Юридичні підстави, порядок оголошення окремої місцевості зоною НЕС та її правовий режим. Правове забезпечення запобігання й ліквідація НЕС. Правові засади захисту населення й територій у разі загрози й виникнення НЕС.

Право власності на природні ресурси та комплекси. Поняття, зміст та особливості права власності на природні ре-

сурси. Загальна характеристика форм права власності на природні ресурси та комплекси. Особливості права власності Українського народу на природні ресурси. Право державної власності на природні ресурси: поняття, об'єкти, суб'єкти, підстави та порядок виникнення та припинення. Право комунальної власності на природні ресурси: поняття, об'єкти, суб'єкти, підстави та порядок виникнення та припинення. Особливості правового регулювання права спільної комунальної власності на природні ресурси та комплекси. Право приватної власності на природні ресурси: поняття, об'єкти, суб'єкти, підстави та порядок виникнення та припинення. Порядок та особливості безоплатного набуття громадянами України у приватну власність природних ресурсів. Особливості припинення права приватної власності у зв'язку з відчуженням природних ресурсів для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності. Основні права та обов'язки власників природних ресурсів. Обмеження, захист і гарантії реалізації прав власників природних ресурсів. Юридична відповідальність за порушення права власності на природні ресурси. Особливості юридичної відповідальності за укладання угод, що порушують право власності на природні ресурси та комплекси.

Право природокористування. Основні принципи природокористування. Об'єкти та суб'єкти права природокористування. Види права природокористування, їх класифікація. Право загального і спеціального природокористування та їх ознаки. Особливості користування природними ресурсами на умовах оренди. Особливості користування природними ресурсами континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони. Юридичні підстави виникнення, зміни та припинення права природокористування. Захист суб'єктивних прав природокористувачів.

Правові засади економічного механізму природокористування та охорони навколишнього природного середовища. Поняття та принципи економіко-правового механізму природокористування та охорони довкілля. Основні напрями та складові економічного механізму природокористування та охорони навколишнього природного середовища. Основні засади фінансового забезпечення охорони довкілля та раціонального приро-

докористування. Джерела фінансування екологічних заходів та програм. Фонди охорони навколишнього природного середовища. Плата за спеціальне природокористування: її види та порядок справляння. Склад та особливості рентної плати за використання природних ресурсів. Екологічний податок: суб'єкти та об'єкти оподаткування. Порядок розподілу коштів від екологічного податку. Система лімітів використання природних ресурсів та лімітів скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище. Відшкодування збитків, завданих порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища, як елемент економіко-правового механізму. Економічне стимулювання в системі охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів: його сутність та види. Правові засади екологічного страхування. Поняття та види екологічного страхування. Об'єкти та суб'єкти. Екологічний аудит: поняття, основні завдання, об'єкти, суб'єкти. Форми екологічного аудиту та порядок проведення.

Особливості юридичної відповідальності за екологічні правопорушення. Вирішення спорів. Поняття та загальна характеристика юридичної відповідальності в екологічному праві. Функції юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства: каральна, стимулююча, компенсаційна. Визначення та основні ознаки екологічного правопорушення. Склад та класифікація екологічних правопорушень. Види юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства. Особливості цивільно-правової відповідальності за шкоду заподіяну довкіллю. Особливості розгляду екологічних спорів. Об'єктно-суб'єктний склад екологічних спорів.

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

Особливості правового регулювання використання земель. Загальна характеристика правового регулювання використання та охорони земель. Земля – основне національне багатство України, її функції як об'єкта природи. Дефініція «землекористування» як один із елементів права власності і як самостійний правовий інститут. Право земельного сервіту. Обмеження прав на землю. Державний контроль за охороною та використанням земель. Планування використання земель. Моніторинг земель як система спостереження за станом земель. Правова охорона земель. Імперативний принцип особливої охорони землі як найважливішого компоненту біосфери. Екологізація земельно-правових приписів. Охорона ґрунтів. Охоронні зони з особливими умовами використання земельних ділянок: зони санітарної охорони, санітарно-захисні зони, зони особливого режиму використання земель та охоронні зони. Стандартизація і нормування в галузі охорони земель та відтворення родючості ґрунтів. Обґрунтування та забезпечення досягнення раціонального землекористування. Захист сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників від необґрунтованого їх вилучення для інших потреб. Захист земель від ерозії, селів, підтоплення, заболочування, вторинного засолення, переосушення, ущільнення. Охорона земель від забруднення відходами виробництва, хімічними та радіоактивними речовинами та від інших несприятливих природних і техногенних процесів. Збереження природних водно-болотних угідь. Попередження погіршення естетичного стану та екологічної ролі антропогенних ландшафтів. Консервація деградованих і малопродуктивних сільськогосподарських угідь. Особливості юридичної відповідальності за порушення земельного законодавства: поняття, зміст та види. Повернення самовільно зайнятих земельних ділянок. Захист прав на землю.

Особливості правового регулювання використання вод. Загальна характеристика права користування водами: поняття, принципи, об'єкти, суб'єкти. Види права водокористування. Право користування водними об'єктами на умовах орен-

ди. Підстави і порядок виникнення та припинення права водокористування. Права та обов'язки водокористувачів. Правові заходи охорони вод. Правове забезпечення запобігання шкідливої дії вод. Особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства про використання і охорону вод та відтворення водних ресурсів. Особливості розгляду спорів у сфері охорони та використання вод.

Особливості правового регулювання використання надр. Загальна характеристика права користування надрами: поняття, суб'єкти, об'єкти. Надра як об'єкт правової охорони та використання. Загальна характеристика та співвідношення державного фонду надр та державного фонду родовищ корисних копалин. Гірничий відвід як об'єкт права користування надрами. Підстави та порядок надання та вилучення гірничих відводів. Види права надрокористування. Підстави та порядок виникнення, зміни, призупинення та припинення права користування надрами. Особливості використання надр на підставі угод про розподіл продукції. Особливості використання окремих корисних копалин (нафти і газу, уранових руд, дорогоцінних металів та каміння тощо). Права та обов'язки користувачів надр, захист та гарантії їх прав. Особливості юридичної відповідальності за порушення гірничого законодавства України.

Особливості правового регулювання використання рослинного світу. Рослинний світ як об'єкт правової охорони та використання. Загальна характеристика природних рослинних ресурсів та їх класифікація. Форми використання природних рослинних ресурсів, їх правове забезпечення. Правове регулювання спеціального використання природних рослинних ресурсів та його особливості. Правові засади охорони рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослин та типових природних рослинних угруповань. Червона книга України. Зелена книга України. Особливості розгляду спорів у сфері охорони та використання рослинного світу. Ліс як об'єкт права природокористування. Види права лісокористування, їх особливості. Правове регулювання здійснення загального та спеціального використання лісових ресурсів. Види спеціального використання лісових ресурсів. Права та обов'язки лісокори-

стувачів. Правові засади відтворення, охорони та захисту лісів. Особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства про рослинний світ та лісового законодавства.

Особливості правового регулювання використання тваринного світу.

Тваринний світ як об'єкт охорони та використання. Загальна характеристика права користування тваринним світом: поняття, об'єкти, суб'єкти та види. Загальні підстави і порядок виникнення та припинення права використання об'єктів тваринного світу. Права та обов'язки користувачів тваринного світу. Правові підстави та межі загального використання тваринного світу. Правові засади спеціального використання тваринного світу. Правове регулювання полювання та мисливського господарства. Правове регулювання здійснення рибальства. Правові засади використання диких тварин у наукових, культурно-освітніх, виховних, естетичних і комерційних цілях. Правове регулювання використання, відтворення та охорони об'єктів тваринного світу, що занесені до Червоної книги України. Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону, використання і відтворення тваринного світу. Особливості майнової відповідальності за шкоду, заподіяну незаконним добуванням об'єктів тваринного світу. Особливості розгляду спорів у сфері охорони та використання тваринного світу.

Правова охорона атмосферного повітря, озонового шару та клімату. Атмосферне повітря, озоновий шар і клімат як об'єкти правової охорони. Основи національного законодавства щодо попередження зміни клімату. Поняття «правова охорона» атмосферного повітря, озонового шару й клімату. Система правових заходів щодо охорони атмосферного повітря, озонового шару й клімату. Правові заходи щодо охорони атмосферного повітря від виробничого впливу. Особливості правового регулювання нормування в галузі охорони атмосферного повітря. Юридична відповідальність за порушення законодавства в галузі охорони атмосферного повітря, озонового шару й клімату.

Правове забезпечення формування і функціонування екологічної мережі України. Загальна характеристика екологічної мережі України: поняття, об'єкти і структурні елементи. Принципи формування, збереження й використання екологічної

мережі. Порядок включення природних об'єктів до переліків територій та об'єктів екологічної мережі. Особливості права власності на землю та інші природні ресурси об'єктів екологічної мережі.

Правовий режим об'єктів природно-заповідного фонду. Поняття й загальна характеристика природно-заповідного фонду України як ключового об'єкта національної екологічної мережі України. Правова класифікація територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. Економіко-правові основи функціонування територій природно-заповідного фонду. Види використання об'єктів природно-заповідного фонду. Суб'єкти права користування територіями природно-заповідного фонду, їх права й обов'язки. Організаційно-правові форми відновлення, охорони і збереження об'єктів природно-заповідного фонду. Характеристика правового режиму охоронних і захисних зон природно-заповідного фонду.

Особливості використання й охорони окремих видів територій природно-заповідного фонду: природних заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків, заказників, регіональних ландшафтних парків, пам'яток природи, заповідних урочищ, ботанічних садів, дендрологічних і зоологічних парків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва. Особливості юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства щодо використання й охорони об'єктів природно-заповідного фонду України. Майнова відповідальність за спричинення шкоди особливо охороняємим природним територіям і об'єктам природно-заповідного фонду України.

Правовий режим санітарно-захисних зон, курортних, лікувально-оздоровчих, рекреаційних територій і курортів. Поняття й загальна характеристика курортних і лікувально-оздоровчих територій (зон) як складових національної екологічної мережі України. Види природних лікувальних факторів і ресурсів. Поняття й юридичні ознаки курорту. Юридичний порядок визнання й оголошення лікувально-оздоровчої місцевості курортом. Поняття «прибережні захисні смуги», «водоохоронні зони», «полезахисні лісові смуги». Порядок використання й охорони буферних зон національної екомережі. Види використання лікувальних природних ресурсів курортних і лікувально-

оздоровчих територій. Форми власності щодо курортів і лікувально-оздоровчих територій. Коло суб'єктів права використання курортних і лікувально-оздоровчих територій, їх права й обов'язки. Поняття та види правової охорони курортів і лікувально-оздоровчих зон. Екологічні вимоги щодо їх охорони. Правовий режим округу санітарної (гірничо-санітарної) охорони. Правове закріплення зонування курортних і лікувально-оздоровчих територій. Поняття «рекреаційні території» та їх види. Визначення кола земель рекреаційного призначення як буферних зон національної екологічної мережі України. Види використання рекреаційних територій. Особливості їх відновлення й правової охорони. Юридична відповідальність за порушення законодавства щодо курортних, лікувально-оздоровчих та рекреаційних територій. Особливості майнової відповідальності за шкоду, заподіяну природним лікувальним ресурсам.

Правове регулювання поведження з відходами. Відходи як об'єкт правового регулювання. Правова класифікація відходів. Правовий режим поведження з відходами. Особливості правового регулювання поведження з: радіоактивними відходами; твердими побутовими (комунальними) відходами; небезпечними відходами. Правове регулювання діяльності, пов'язаної зі збиранням і заготівлею окремих видів відходів як вторинної сировини й забезпечення ними переробних підприємств. Транскордонне переміщення відходів та їх правове регулювання. Юридична відповідальність за порушення законодавства у сфері поведження з відходами.

Правове регулювання використання й охорони природних ресурсів континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони України. Природні ресурси континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони України як об'єкти правової охорони й використання. Правові засади використання природних ресурсів виключної (морської) економічної зони України та її континентального шельфу. Правове забезпечення охорони природних ресурсів і морського середовища в межах виключної (морської) економічної зони України. Правова регламентація проведення наукових досліджень у межах континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України: природоохоронні аспекти.

Особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону природних ресурсів континентального шельфу й виключної (морської) економічної зони України.

Правова охорона навколишнього природного середовища в населених пунктах. Урбанізація: поняття, загальна характеристика, еколого-правові аспекти. Адміністративно-правовий устрій України. Загальна характеристика населених пунктів як джерел забруднення навколишнього природного середовища. Місто як центр антропогенного впливу на навколишнє природне середовище. Міста постійного проживання людей. Міська екосистема. Концепція зеленого зростання в населених пунктах України як умова сталого розвитку. Напрями державної політики в Україні щодо забезпечення сталого розвитку населених пунктів. Проект «Інтегрований розвиток міст в Україні». Стратегічне планування сталого розвитку. Екологічні вимоги при розміщенні і розвитку населених пунктів. Загальна характеристика Генеральної схеми планування території України. План зонування території, генеральні плани населених пунктів, їх характеристика та правове забезпечення. Зони територій України: урбанізації; сільського господарства; національної екологічної мережі; радіаційного забруднення тощо. Особливості охорони навколишнього природного середовища в населених пунктах та інших урбанізаційних територіях. Середовище життєдіяльності людини. Загальна характеристика навколишнього природного середовища населених пунктів. Правова охорона зелених насаджень на території населених пунктів. Охорона навколишнього природного середовища населених пунктів від акустичного, електромагнітного, іонізуючого та іншого шкідливого впливу фізичних факторів і радіоактивного забруднення. Охорона навколишнього природного середовища населених пунктів від забруднення відходами.

Правова охорона навколишнього природного середовища при здійсненні господарської діяльності. Співвідношення суспільних економічних й екологічних інтересів за умов екологічної кризи. Змістовна конвергенція економічної та екологічної політик держави. Конвергенція змісту й напрямів розвитку господарського й екологічного законодавств України за сучасних екологічних умов. Розвиток «зеленої економіки» й

екологічного господарювання як типу господарської діяльності. Політико-правові й законотворчі завдання держави. «Зелені інновації» в механізмі реалізації концепції сталого розвитку. Правові засоби та спеціальні правові режими стимулювання екологічного господарювання.

Міжнародно-правова охорона довкілля. Право охорони навколишнього природного середовища Європейського Союзу. Міжнародно-правова охорона навколишнього середовища: поняття та ознаки. Принципи міжнародно-правової охорони навколишнього середовища. Об'єкти та суб'єкти міжнародно-правової охорони навколишнього середовища. Міжнародно-правова охорона природних об'єктів як складових навколишнього середовища. Система заходів міжнародно-правового характеру щодо охорони навколишнього середовища. Міжнародна співпраця держав у сфері охорони навколишнього середовища. Відповідальність за правопорушення у сфері охорони навколишнього середовища: міжнародно-правовий аспект. Поняття і розвиток права охорони навколишнього середовища ЄС. Екологічна політика ЄС. Принципи й джерела права охорони навколишнього середовища ЄС. Система й компетенції органів ЄС у сфері охорони навколишнього середовища. Предметні сфери дії права охорони навколишнього середовища ЄС.

ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. Предмет, метод, система та принципи екологічного права

Заняття 1 (колоквіум)

Питання для обговорення

1. Поняття екологічних відносин і їх класифікації.
2. Поняття й види об'єктів екологічного права, їх особливості.
3. Суб'єкти екологічного права. Екологічна правосуб'єктність.
4. Особливості методу правового регулювання екологічних відносин.
5. Концептуальні підходи до визначення екологічного права як галузі права. Етапи його становлення і розвитку.
6. Принципи екологічного права і законодавства.
7. Функції екологічного права, їх види.
8. Система екологічного права.
9. Екологічне право – самостійна галузь права в системі права України.
10. Співвідношення екологічного права з конституційним, цивільним та іншими галузями права.

Список літератури й основних нормативних актів

Екологічне право: підручник / за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2013. С. 3–24.

Екологічне право. Загальна частина (схеми і таблиці): підручник / А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, В. В. Шеховцов та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2015. С. 5–27.

Екологічне право України: підручник для студ. вищих навч. закладів / за ред. І. І. Каракаша. Одеса: Фенікс, 2012. С. 15–36, 57–119.

Екологічне право України. Академічний курс: підручник / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. 2-ге вид. Київ: Юрид. думка, 2008. 720 с.

Андрейцев В. І. Екологічне право і законодавство суверенної України: проблеми реалізації державної екологічної політики: монографія. Донецьк: Нац. гірн. ун-т, 2011. 373 с.

Гетьман А. П. Доктрина науки екологічного права: генеза теоретичних досліджень еколого-правових проблем у ХХ ст. // *Правова доктрина України: у 5 т. / редкол. В. Я. Тацій [та ін.]*. Харків: Право, 2013. Т. 4: Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права. С. 10–96.

Гетьман А. П. Концепція розвитку екологічного права та законодавства як передумова забезпечення національної екологічної політики. *Вісник Національної академії правових наук України*: зб. наук. пр. 2013. № 2 (73). С. 165–173.

Краснова М. В. Договори в екологічному праві України: навч. посіб. Київ: Алерта, 2012. 216 с.

Краснова М. В. Інтеграційний та диференційні підходи в теорії екологічного права: проблеми методології науки. *Екологічне право України*. 2014. № 1. С. 33–39.

Костицький В. В. Екологічне право України: підручник. Дрогобич : Коло, 2012. С. 15–98.

Право довкілля (екологічне право): навч. посібник / за ред. П. Д. Пилипенка. Київ: Ін Юре, 2010. С. 9–33.

Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2014. 784 с.

Правове регулювання екологічних, аграрних та земельних відносин в Україні: сучасний стан і напрями вдосконалення: монографія / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, А. М. Статівка та ін.; за ред. А. П. Гетьмана та В. Ю. Уркевича. Харків: Право, 2012. 448 с.

Чаусова Л. Л. Принципи екологічного права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Л. Л. Чаусова. Харків. 1998. 14 с.

Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. (з наступними змінами та доповненнями) за № 1264-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

Про Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21.12.2010 р. *Офіційний вісник України*. 2011. № 3. Ст. 158.

ТЕМИ ДЛЯ РЕФЕРАТИВ

1. Історія виникнення й розвитку екологічного права як галузі права.
2. Методологія та форми взаємодії людини і суспільства з довкіллям: правові аспекти.
3. Екологічна функція держави та права.
4. Екологічна правосуб'єктність юридичних і фізичних осіб, їх громадських об'єднань.
5. Доктринальні підходи до вивчення екологічного права.
6. Генеза правового регулювання екологічних правовідносин.
7. Системоутворюючі чинники формування та розвитку екологічного права.
8. Загальна характеристика інститутів екологічного права.
9. Місце екологічного права в системі права України.
10. Об'єкти екологічного права: сучасні підходи.

Заняття 2. Джерела екологічного права

Питання для обговорення

1. Поняття й особливості джерел екологічного права України.
2. Система джерел екологічного права.
3. Правова класифікація джерел екологічного права.
4. Конституція України як джерело екологічного права.
5. Закони України в системі джерел екологічного права.
6. Підзаконні нормативно-правові акти як джерела екологічного права.
7. Чи відносяться до джерел екологічного права постанови Пленуму Верховного Суду й роз'яснення Вищого господарського суду України?
8. Особливості міжнародно-правових актів як джерела екологічного права.

9. Рішення Конституційного Суду України в системі джерел екологічного права України?

10. Правове значення узагальнення судової практики.

Завдання

1. У м. Харків збільшилася кількість порушень природоохоронного законодавства, а саме: в осінній період спостерігається масове спалювання опалого листя і сміття на прибудинкових територіях, у парках, скверах та інших зелених зонах міста. Харківським міським головою прийнято розпорядження щодо заборони з вересня по листопад спалювати листя і побутові відходи, керівникам підприємств, установ та організацій, незалежно від форм власності, доручено здійснювати контроль за санітарно-екологічним станом власних і прилеглих територій, забезпечувати своєчасне вивезення відходів у спеціально відведені місця, а Державній екологічній інспекції у Харківській області з метою виявлення та фіксації зазначених фактів організувати систематичне проведення рейдів.

Дане розпорядження було оскаржене до суду представниками громадської організації «Порядок», оскільки вони вважають, що восени спалювання опалого листя є нормальним і не суперечить вимогам екологічного законодавства.

Визначте повноваження міського голови. Які нормативно-правові акти природоохоронного характеру має право приймати міський голова? Чи відповідає вимогам чинного законодавства його розпорядження? Визначте особливості правового регулювання поводження з сухою рослинністю, її залишками і побутовими відходами.

2. Сільськогосподарське ТОВ «Довжик» звернулося до Харківського окружного адміністративного суду з позовом до Державної екологічної інспекції в Харківській області, в якому просить визнати недійсними дії останньої щодо складання акта перевірки й, відповідно, скасувати прийняті на його підставі претензії, розрахунки збитків та припис.

Яким нормативно-правовим актом визначається компетенція Державної екологічної інспекції України? Які підза-

конні нормативно-правові акти має право приймати Держекоінспекція?

3. Депутатська група Сумської міської ради під час розробки й обговорення програми сталого економічного й екологічного розвитку регіону внесли пропозиції до вказаної програми щодо доцільності передачі у приватну власність комунального майна і природних ресурсів, розпорядження якими здійснює міськрада, запровадження зборів і платежів за спеціальне використання природних ресурсів і сплату екологічного податку. Крім того, була розроблена методика розрахунків цих платежів.

Які нормативно правові-акти в межах своєї компетенції має право приймати Сумська міська рада? Чи є програма, розроблювана міською радою, джерелом екологічного права? Якими нормативно-правовими актами встановлюються обов'язкові збори і платежі за спеціальне використання природних ресурсів й екологічний податок?

4. Кабінет Міністрів України відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» видав декрет про введення в окремі місцевості Київської області надзвичайного стану. Президент України скасував зазначений наказ, вказуючи на те, що згідно з Конституцією України прийняття відповідних рішень не входить до компетенції Кабінету Міністрів України, та одночасно звернувся до Конституційного Суду задля встановлення визнання його конституційності.

Вирішіть справу. Яке рішення має прийняти Конституційний Суд України? Відповідно до повноважень які нормативно-правові акти може приймати Кабінет Міністрів України? Визначте порядок і підстави оголошення в окремі місцевості надзвичайного стану.

Список літератури й основних нормативних актів

Андрейцев В.І. Екологічне право і законодавство суверенної України: проблеми реалізації державної екологічної політики: монографія Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2011. 373 с.

Гвоздик П.О. Щодо визначення поняття «джерела екологічного права». *Проблеми законності*. 2010. № 112. С. 47–56.

Гвоздик П.О. Джерела екологічного права України: монографія. Київ: Правова єдність: Аперта, 2012. 304 с.

Гетьман А.П. Джерела еколого-процесуального права України та їх ознаки. *Вісник Академії правових наук*. Харків: Право. 1997. № 2 (9). С. 81–91.

Екологічне право України: [підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів] / за ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. Харків: Право, 2013. 328 с.

Екологічне право України. Навчальний посібник / Л.О. Бондар, В.В. Курзова. 2-е видання: допов. та перероб. Харків: Вид-во «Бурун Книга». 2008. 368 с.

Екологічне право України. Академічний курс: підручник / за ред. Ю.С. Шемшученка. Київ: ТОВ «Видавництво» Юридична думка», 2005. 848 с.

Костицький В.В. Конституційне регулювання охорони довкілля: український та світовий досвід. *Право України*. 2003. № 10. С. 97.

Кравченко С.М., Андрусевич А.О., Бонайн Дж.Е. Актуальні проблеми міжнародного права навколишнього природного середовища: підручник / під ред. проф. С.М. Кравченко. Львів: Вид. центр ЛНУ, 2002. 336 с.

Малишева Н.Р. Гармонізація екологічного законодавства в Європі. Київ: Наук. думка, 1996. 233 с.

Пархоменко Н.М. Джерела права: проблеми теорії та методології: монографія. Київ: Юрид. думка, 2008. 326 с.

Право довкілля (екологічне право): навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / П.Д. Пилипенко, В.І. Федорович, М.Я. Ващишин та ін.; за ред. П.Д. Пилипенка. Київ: Ін Юре, 2010. 401 с.

Шемшученко Ю.С. Актуальні проблеми кодифікації національного та міжнародного екологічного права. *Право України*. 2011. № 2. С. 4.

Земельний Кодекс України від 25 жовтня 2001 р. *Офіційний вісник України*. 2001. № 46. Ст. 2038.

Водний кодекс України від 6 червня 1995 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 24. Ст. 189.

Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 17. Ст. 99.

Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України 25 червня 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

Про тваринний світ: Закон України від 3 березня 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 18. Ст. 191.

Про Червону книгу України: Закон України від 7 лютого 2002 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 30. Ст. 201.

Про місцеве самоврядування: Закон України від 21 травня 1997 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

Про міжнародні договори: Закон України 29 червня 2004 р. *Офіційний вісник України*. 2001. № 46. Ст. 2038.

Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main>

Віденська конвенція про право договорів між державами та міжнародними організаціями чи між міжнародними організаціями 1986р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main>

Конвенція про біологічне різноманіття 1992 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main>

Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату 1992 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main>

Орхурська конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища 1998 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main>

ТЕМИ ДЛЯ РЕФЕРАТИВ

1. Історичні аспекти формування й застосування джерел екологічного права.

2. Загальна характеристика джерел екологічного права.

3. Конституція України як основне джерело екологічного права.

4. Закони України в системі джерел екологічного права.

5. Особливості підзаконних нормативно-правових актів як джерел екологічного права.

6. Правова природа поресурсових кодексів: структура, зміст і місце в системі джерел екологічного права.

7. Судова практика та її системний зв'язок із джерелами екологічного права.

8. Міжнародні договори як джерела екологічного права.

9. Актуальні питання кодифікації та систематизації джерел екологічного права.

10. Перспективи удосконалення джерел екологічного права.

Тема 2. Правові основи управління природокористуванням і охороною довкілля (екологічне управління)

Питання для обговорення

1. Поняття «управління природокористуванням і охороною довкілля».

2. Система і компетенція органів управління природокористуванням і охороною довкілля.

3. Правові питання участі громадськості в управлінні природокористуванням і охороною довкілля.

4. Функції управління у сфері природокористування й охорони довкілля, їх класифікації.

4.1. Просторово-територіальний устрій природних ресурсів.

4.2. Правове регулювання моніторингу довкілля, його поняття і види.

4.3. Екологічний облік, кадастри природних ресурсів і комплексів: законодавчі засади.

4.4. Правове регулювання екологічного контролю.

4.5. Правові основи екологічної стандартизації і нормування.

4.6. Аудит і страхування на підприємстві: правові засади.

4.7. Екологічна освіта і виховання.

4.8. Екологічний маркетинг: юридична природа.

4.9. Правове регулювання екологічного прогнозування та планування.

4.10. Екологічна інвентаризація, сертифікація й ліцензування: законодавчі засади.

5. Правові засади державної екологічної політики в Україні.

6. Правові основи сталого екологічного розвитку.

7. Правові засади оцінки впливу на довкілля. Стратегічна екологічна оцінка.

8. Еколого-правовий процес.

Завдання

1. Громадським інспектором з охорони довкілля Харківської області у травні 2018 року було проведено комплексну перевірку полігона на землях сільської ради Зборівського району, у ході якої установлено факти експлуатації даного об'єкта без оснащення системами захисту ґрунтових вод, вилучення й знешкодження біогазу і фільтрату. У серпні 2018 року громадським інспектором з охорони довкілля на підставі виявлених порушень природоохоронного законодавства було складено протокол про адміністративне правопорушення і припис про призупинення діяльності сміттєзвалища до приведення робочого процесу у відповідність до вимог і нормативів природоохоронного законодавства. Керівництво полігону виконувати рішення громадського інспектора з охорони довкілля відмовляється, оскільки вважає його дії незаконними.

Вирішіть справу. Визначте коло прав і обов'язків громадських інспекторів з охорони довкілля. Надайте загальну характеристику компетенції міжрегіональних територіальних органів Держекоінспекції. Визначте юридичну природу локальних нормативних актів в галузі екології.

2. Взимку 2018 року відокремлений підрозділ «Атомергобуд» НАЕК «Енергоатом» підняв рівень водосховища вище нормального підпірного рівня, що призвело до затоплення понад 20 га земель, які входили до складу регіонального ландшафтного парку. Листи Басейнового управління водних ресур-

сів річки Тиса (БУВР Тиси) щодо негайного пониження рівня водосховища були проігноровані. Станом на 16-19 травня 2018 р. у процесі перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства державною екологічною інспекцією було зафіксовано, що фактичний рівень НПР водосховища становить 14,7 м. У зв'язку із чим Державна екологічна інспекція вважає такі дії самовільним захопленням земель, оскільки НАЕК «Енергоатом» не мав жодних правовстановлюючих документів на земельну ділянку площею 27,72 га, яка належить до земель природоохоронного призначення і була фактично затоплена.

Вирішіть справу. Надайте загальну характеристику оцінки впливу на довкілля: поняття, об'єктно-суб'єктний склад. Визначте процедуру проведення ОВД.

3. Виконавчий комітет Сумської міської ради 15 травня 2018 року прийняв рішення «Про проведення 25 травня 2018 року громадського обговорення з питань розгляду звіту ОВД нафтопереробного заводу, після проведення якого 30 травня було прийнято рішення й затверджено проект будівництва даного об'єкта. Представники Департаменту екології та природних ресурсів України Сумської ОДА подали позов до суду у зв'язку із тим, що будівництво об'єкта підвищеної небезпеки не відповідає встановленому режиму забудови території міста Суми та іншого використання земель, визначених для містобудівних потреб, а громадські інтереси не були враховані в повному обсязі при прийнятті відповідного рішення. Крім того, дозвіл на будівництво такого об'єкта надається лише після розроблення й затвердження техніко-економічного обґрунтування, яке не було проведено.

Вирішіть справу. Визначте юридичні підстави та порядок проведення громадського слухання. Надайте загальну характеристику правового регулювання будівництва й експлуатації об'єкта підвищеної небезпеки.

4. Всеукраїнська громадська організація «Екоцентр України», занепокоєна початком експлуатації об'єкта підвищеної екологічної небезпеки (потужного металургійного комплексу «Метком») у Дніпропетровській області, звернулася до Генерального прокурора України, Міністра екології та природних

ресурсів України, а також до Голови комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи з пропозицією проведення комплексної перевірки цього підприємства. В обґрунтування своїх вимог «Екоцентр України» зазначила, що будівництво такого об'єкта було розпочато на території, зарезервованій під створення національного природного парку, з численними порушеннями законодавства. Ініційована зацікавленою громадськістю перевірка Державної архітектурно-будівельної інспекції не відбулася з причин не надання інспекторам доступу до проектної документації. Офіційного введення в експлуатацію не було проведено, разом із тим металургійний комплекс «Метком» вже розпочав свою роботу.

Оцінку впливу на довкілля даного об'єкта також не проведено. Представники металургійного комплексу стверджують, що негативний екологічний вплив підприємство здійснює виключно в межах нормативів, визначених для даного виду підприємств.

Дайте правову оцінку зазначеним обставинам. Які форми участі громадськості в управлінні природокористуванням та охороною довкілля. Надайте визначення «громадськість» і «зацікавлена громадськість».

5. При передачі в довгострокову оренду цілісного майнового комплексу ВО «Хімреактив» облдержадміністрація замовила екологічний аудит діяльності цього підприємства, уклавши для цього договір з відповідною аудиторською фірмою.

У процесі проведення перевірки директор підприємства не пустив аудитора на територію комплексу, а також відмовився надавати йому відповідні документи, матеріали та інші відомості щодо виробничої діяльності підприємства, впливу її на навколишнє природне середовище, мотивуючи, що це є комерційною таємницею. Директор зазначав також, що облдержадміністрація не узгоджувала з ним необхідність проведення екологічного аудиту, і погрожував оскаржити в суді протиправні й самоуправні, на його думку, дії аудитора й облдержадміністрації.

Вирішіть справу. Дайте правову оцінку ситуації. Який порядок і умови проведення екологічного аудиту? Коли проведення екологічного аудиту є обов'язковим?

Список літератури й основних нормативно-правових актів

Екологічне право: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2013. 432 с.

Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / А. П. Гетьман, А. К. Соколова, Г. В. Анісімова та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2014. 784 с.

Правове регулювання екологічних, аграрних та земельних відносин в Україні: сучасний стан і напрями вдосконалення: монографія / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, А. М. Статівка та ін.; за ред. А. П. Гетьмана та В. Ю. Уркевича. Харків: Право, 2012. 448 с.

Гетьман А. П. Екологічний контроль у правовідносинах екологічної безпеки. *Екологія и здоровье человека. Охрана водного и воздушного бассейнов. Утилизация отходов*: сб. науч. трудов XI Международной научно-практ. конф. в 4-х т. УГНИИ «УкрВОДГЕО». 2003. Т. II.

Гетьман А. П. Правовые проблемы экологической политики Европейского союза и Украины: монография. Харьков: Право, 2014.

Гетьман А. П. Регіональний екологічний контроль: теорія правового регулювання: монографія. Київ: Ін-т законодавчих передбачень і правової експертизи, 2004. 216 с.

Андрейцев В.І. Екологічне право і законодавство суверенної України: проблеми реалізації державної екологічної політики: монографія. Дніпропетровськ: Нац. гірн. ун-т, 2011. 373 с.

Зуєв В. А. Принципи екологічного управління та їх реалізація в процесі кодифікації екологічного законодавства України. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2008. № 817. С. 108–114.

Матвійчук В.К., Чугаєнко Ю.О., Савенков О.І. Екологічна політика в системі державного управління національним господарством: монографія. Київ: Нац. акад. управління, 2013. 198 с.

Бородін Є. І., Тарасенко, Т. М. Розвиток системи місцевого самоврядування в Україні. *Аспекти публічного права*. № 4 (18) квітень 2015. С. 55–61.

Протокол щодо Стратегічної екологічної оцінки // Офіц. портал Верховної Ради України. URL: http://www.unecse.org/env/eia/sea_protocol_r.html. – Загол. з екрану.

Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 29. Ст. 315.

Про стандартизацію: Закон України від 05 червня 2014 р. № 1315-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 11. Ст. 1058.

Про державні цільові програми: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1621-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 25. Ст. 352.

Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 р. (з наступними змінами та доповненнями) № 4572-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 1. Ст. 1.

Про Державний земельний кадастр: Закон України від 07 липня 2011 р. (з наступними змінами та доповненнями) № 3613-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 8. Ст. 61.

Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. (з наступними змінами та доповненнями) № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.

Про інформацію: Закон України від 02 жовтня 1992 р. (з наступними змінами та доповненнями) за № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.

Про екологічний аудит: Закон України від 24 червня 2004 р. № 1862-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 45. Ст. 500.

Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 р. № 794-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.

Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

Про ратифікацію Протоколу про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті: Закон України від 1 липня 2015 року № 562-VIII. Офіц. портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/562-19>. – Загол. з екрану.

Про затвердження Положення про державну систему

моніторингу довкілля: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 березня 1998 р. № 391. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. С. 91.

Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті від 25.02.1991 р., ратифікована Законом України від 19.03.1999 р. № 534-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995-272>

Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 січня 2015 р. № 32. *Офіційний вісник України*. 2015. № 10. Ст. 266.

Про Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 січня 2015 р. за № 15. *Офіційний вісник України*. 2015. № 7. Ст. 164.

Про затвердження Положення про Державне агентство лісових ресурсів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 8.10.2014 р. № 521. *Офіційний вісник України*. 2014. № 82. Ст. 2333.

Про затвердження Положення про Державне агентство водних ресурсів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 393. *Офіційний вісник України*. 2014. № 71. Ст. 1995.

Про Державне агентство рибного господарства України: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2015 р. № 895. *Офіційний вісник України*. 2015. № 90. Ст. 3018.

Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію України: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2017 р. № 275. *Офіційний вісник України*. 2017. № 36. Ст. 1131.

Про затвердження Положення про Державну службу геології та надр України: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1174. *Офіційний вісник України*. 2016. № 3. Ст. 192.

Про затвердження Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля: Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 27 лютого 2002 р. за № 88. *Офіційний вісник України*. 2002. № 12. Ст. 631.

Про забезпечення доступу до публічної інформації: На-

каз Міністерства екології та природних ресурсів України від 11 листопада 2011 р. № 444. *Офіційний вісник України*. 2011. № 95. С. 3475.

Про затвердження Положення про участь громадськості у прийнятті рішень у сфері охорони довкілля: Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 18 грудня 2003 р. за № 168. *Офіційний вісник України*. 2004. № 6. Ст. 357.

Порядок проведення громадських слухань у процесі оцінки впливу на довкілля: Постанова Кабінету Міністрів від 13.12.2017 р. № 989. *Офіційний вісник України*. 2018. № 2. Ст. 54.

ТЕМИ ДЛЯ РЕФЕРАТІВ

1. Правове регулювання екологічного обліку, аудиту і страхування на підприємстві.
2. Правове регулювання екологічної освіти і виховання.
3. Правове регулювання екологічного маркетингу.
4. Правове регулювання екологічного прогнозування та планування.
5. Правове регулювання екологічної інвентаризації, сертифікації та ліцензування.
6. Реалізація державної екологічної політики в Україні: правові засади.
7. Правові основи сталого екологічного розвитку.
8. Правові основи оцінки впливу на довкілля.
9. Правове регулювання стратегічної екологічної оцінки.
10. Еколого-правовий процес.

Тема 3. Екологічні права й обов'язки громадян

Питання для обговорення

1. Історико-правові аспекти становлення й розвитку інституту екологічних прав і обов'язків громадян.
2. Поняття та особливості екологічних прав громадян, форми їх реалізації.

3. Класифікації екологічних прав громадян.
4. Загальна характеристика конституційних та інших екологічних прав громадян.
5. Поняття, зміст, структура екологічних обов'язків громадян.
6. Види екологічних обов'язків громадян, форми їх реалізації.
7. Характеристика конституційних та інших екологічних обов'язків громадян (поняття, зміст та види).
8. Гарантії реалізації екологічних прав громадян. Основні правові форми охорони і способи захисту екологічних прав громадян.

Завдання

1. Представник міжнародної благодійної організації «Зелений Світ» (далі – Позивач) звернувся до Окружного адміністративного суду міста Запоріжжя з позовом до Мінприроди України (далі – Відповідач) про визнання незаконної бездіяльності Відповідача щодо належного, повного та періодичного інформування громадськості у мережі Інтернет через офіційний веб-сайт і просив зобов'язати Мінприроди України вчинити дії щодо приведення веб-сайта у відповідність до вимог чинного законодавства. Позовні вимоги мотивовані тим, що обсяг, якість і регулярність оновлення інформації на сайті Відповідача не відповідає чинному законодавству щодо відкритості органів державної влади, вимогам, що ставляться до веб-сайтів центральних органів виконавчої влади, і вимогам ряду підзаконних нормативно-правових актів щодо відкритості й доступності екологічної інформації, а також міжнародним зобов'язанням України, що створює перешкоди в реалізації права Позивача на доступ до екологічної інформації.

В обґрунтування заперечень на позов представником Відповідача було зазначено про те, що чинне законодавство не зобов'язує й не обмежує Мінприроди України в розміщенні саме на веб-сайті усіх основних джерел інформації, а твердження Позивача про неналежне здійснення Відповідачем своєї діяльності є втручанням у діяльність органів виконавчої влади, що

вважається порушенням вимог ст. 22 Закону України «Про громадські об'єднання» та є необґрунтованими.

Вирішіть справу. Визначте коло суспільних правовідносин. Вкажіть поняття та види екологічної інформації. Охарактеризуйте правові засади забезпечення порядку надання й оприлюднення екологічної інформації. Визначте види юридичної відповідальності за порушення вимог екологічного законодавства щодо надання та оприлюднення екологічної інформації.

2. Островська О. С. (далі – Позивач) звернулася до Київського районного суду м. Харків із позовом до Величка В. В. (далі – Відповідач). Свої вимоги Позивач обґрунтувала тим, що Відповідач викопав на своєму подвір'ї яму, засипав її сміттям і побутовими відходами, а згодом прикопав землю. Ця яма знаходиться на відстані 2 метрів від житлового будинку Позивачки, вікна якого виходять на присадибну земельну ділянку, де вона викопана.

Позивач вважає, що розташування ями для сміття у безпосередній близькості до вікон її будинку порушує санітарні норми й правила добросусідства, таким чином, Відповідач своїми діями порушує її право на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Позивач просить суд зобов'язати Відповідача припинити дії, що порушують її право, а саме зобов'язати його очистити яму (відкопати і вивезти сміття й побутові відходи) і стягнути з нього 1600 грн на відшкодування спричиненої моральної шкоди.

Вирішіть справу. Які порушення екологічних прав громадян мають місце? Визначте зміст правової категорії «добросусідство», обов'язки власників (користувачів) земельних ділянок. Охарактеризуйте особливості відповідальності за шкоду, заподіяну порушенням вимог законодавства.

3. У серпні 2019 року представник громадської організації «Зелений Світ» (далі – Позивач) звернувся до Полтавського районного суду Полтавської області з позовом: про визнання незаконним і скасування рішення Полтавської міської ради «Про затвердження коригування Генерального плану міста Полтава», посилаючись на те, що воно винесено з порушенням

вимог законів України «Про оцінку впливу на довкілля», «Про стратегічну екологічну оцінку»; про визнання бездіяльності посадових осіб і виконавчих органів Полтавської міської ради при підготовці й прийнятті рішень, оскільки ними не було враховано громадських прав та інтересів у процесі розроблення й затвердження проекту Генерального плану м. Полтава, чим грубо порушено екологічні права громадян.

Позивач також зазначив, що про розроблення проекту рішення й прийняття його на сесії Полтавської міської ради не було повідомлено в офіційних засобах масової інформації, не враховано того факту, що до проекту Генерального плану міста Полтава було внесено низку критичних зауважень на громадських слуханнях, проведених у травні 2019 року. На цих слуханнях не прийнято позитивного рішення щодо проекту Генерального плану.

Вирішіть справу. Визначте повноваження громадських об'єднань у галузі охорони навколишнього природного середовища. Охарактеризуйте юридичні підстави, процедуру і наслідки проведення громадських екологічних слухань і обговорень? Визначте правовий механізм проведення оцінки впливу на довкілля і стратегічної екологічної оцінки.

4. Петров О. В. (далі – Позивач) звернувся до Харківського районного суду Харківської області з позовом до Васильківської сільської ради про визнання плану забудови території села незаконним у частині місця розташування кладовища, порушення вимог природоохоронного законодавства, а саме через відсутність санітарно-захисної зони; відшкодування завданої шкоди.

Позивач скаржиться на порушення вимог ст. 50 Конституції України і ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у зв'язку з тим, що облаштування кладовища біля житлового будинку призвело до забруднення колодязя, який є джерелом питної води, що також використовується для господарських потреб, оскільки це заважало йому користуватися у звичайному порядку своїм житлом та іншими благами і, як наслідок, призвело до негативного впливу на фізичний і психологічний стан всієї родини. Держпродспоживслужбою було проведено аналіз води з колодязя Позивача і засвідчено

багаторазове перевищення рівня вмісту бактерій *E. Coli*, ціаніду натрію та інших речовин, у зв'язку з чим Позивачу було надано рекомендацію не використовувати воду для питних, господарсько-побутових потреб.

Вирішіть справу. Які екологічні права громадян порушені? Охарактеризуйте форми і способи захисту порушених прав. Визначте порядок відшкодування шкоди, завданої порушенням права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Надайте визначення поняття «екологічна шкода».

5. Представник міжнародної благодійної організації «Екологічне довкілля» (далі – Позивач) звернувся до Харківського окружного адміністративного суду з позовом до Державної служби геології та надр України (далі – Відповідач) про визнання протиправними дій і зобов'язання вчинити певні дії. Позивач просить визнати протиправною відмову Відповідача в задоволенні запиту на інформацію, а також зобов'язати Держгеонадра України надати копію спеціального дозволу на користування надрами на виконання угоди «Про розподіл вуглеводнів, які видобуватимуться у межах ділянки Скіфська, між Державою Україна, компанією «Investment exploitation of mineral resources» та ТОВ «НАДРА СОФІЇ-СКІФСЬКОЇ».

Позов вмотивовано тим, що Відповідач відмовив у задоволенні запиту на підставі пункту 2 частини 1 статті 22 Закону України «Про доступ до публічної інформації», обґрунтувавши цей факт тим, що запитувана Позивачем інформація – це публічна інформація з обмеженим доступом і кваліфікується як службова. На думку Позивача, своїми діями Державна служба геології та надр України порушила норми Конституції України, Орхуської конвенції, Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», адже вона є відкритою, вищевказане тлумачення норм Закону України «Про доступ до публічної інформації» – помилкове, а відмова у наданні інформації – протиправна, тобто такою, що порушує право Позивача на доступ до інформації.

Вирішіть справу. Визначте поняття, зміст, види і правовий механізм надання екологічної інформації. Розкрийте співвідношення норм Орхуської конвенції з нормами Закону України «Про доступ до публічної інформації».

6. Щербак В. О. звернувся до Мелітопольського міськ-районного суду Запорізької області з позовом до ТОВ «Азов-Світ» (далі – Відповідач), яке обмежило доступ громадян до пляжу Н-ського водосховища, про усунення перешкод у користуванні земельною ділянкою загального користування (цільове призначення якої – землі водного фонду, які використовувалися для задоволення життєво необхідних рекреаційних та інших потреб населення) шляхом відновлення її стану для безкоштовного й вільного задоволення потреб громадян, а саме демонтажу бетонної огорожі.

Позовні вимоги обґрунтовуються тим, що Відповідач своїми діями порушує конституційні засади користування природними об'єктами (ч. 2 ст. 13 Конституції України); правовий режим використання й охорони водних об'єктів і земель водного фонду.

Вирішіть справу. Визначте, які екологічні права порушені. Охарактеризуйте види юридичної відповідальності.

7. До районного суду звернувся громадянин А. із позовом про усунення перешкод у здійсненні екологічних прав, які чинить його сусід Б. У позовній заяві зазначено, що Б., будучи його сусідом, розташував на земельній ділянці, суміжній із садибою, автомаєстерню. На відкритому повітрі і в гаражі (який міститься поряд із будинком А.) фарбує машини екологічно небезпечними речовинами; а також протягом доби здійснює шумовий вплив. Крім того, сусід обладнав на дорозі загального користування мийку для автомобілів, обмежив цим право користування землями загального користування усім громадянам. Водяні стоки, насичені різними речовинами й маслами, забруднюють також повітря позивача.

Вирішіть справу. Які порушення екологічних прав громадян мають місце? Визначте способи їх захисту.

Список літератури й основних нормативних актів

Велика українська юридична енциклопедія. У 20-ти т. Т. 14. Екологічне право. Харків: Право, 2018. 776 с.

Екологічне право в запитаннях та відповідях: навч. посібник / А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, В. Л. Бредіхіна та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2018. С. 45–58.

Екологічне право: підручник / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого»; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2013. С. 72–92.

Екологічне право. Загальна частина (схеми і таблиці): підручник / А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, В. В. Шеховцов та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2015. С. 112–156.

Анісімова Г. В. Деякі особливості кореляції екологічних природних прав та обов'язків. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2012. № 1034: Серія «Право». С. 269–273.

Анісімова Г. В. Здійснення громадянами екологічних прав: автореф. дис. канд. юрид. наук. Харків, 1996. 24 с.

Анісімова А. В. Корреляция экологических прав и обязанностей: естественно-правовые подходы. *«Lexa si Vita» («Закон и жизнь»)*. 2015. апріліе. № 9/2 (273). С. 40–46.

Балюк Г. І. Досвід правового регулювання відносин щодо охорони навколишнього середовища та забезпечення екологічних прав громадян на рівні Європейського Союзу та його значення для адаптації законодавства України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. Київ, 2007. № 5. С. 77–98.

Гетьман А. П., Костицький В. В. Становлення та розвиток інституту екологічних прав людини у законодавстві України. *Право України*. 2012. С. 180–202.

Гетьман А. П., Костицький В. В. Екологічні права людини в національній і міжнародній правовій доктрині. *Проблеми законності*. 2013. Вип. 124. С. 68–80.

Грицкевич С. Г. Конституційні екологічні права людини й громадянина та їх забезпечення органами внутрішніх справ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2002. 24 с.

Дежан-Понс М. Територіальний та екологічний виміри забезпечення сталого розвитку, прав людини та демократії. *Право України*. 2011. № 2. С. 95–104.

Європейські експерти допоможуть Україні адаптувати екологічне законодавство до норм Є. URL: <http://www.menr.gov.ua/press-center/news/123-news/3452-yevropeiski-eksperty->

[dopomozhut-ukraini-adaptuvaty-ekolohichne-zakonodavstvo-do-norm-yes](#)

Кобецька Н. Р. Екологічні права громадян України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 1998. 173 с.

Ковальчук Т. Г. Правові питання забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування: автореферат дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 1996. 20 с.

Краснова М. В. Компенсація шкоди за екологічним законодавством України (теоретико-правові аспекти): монографія. Київ: Видав.-поліграф. центр «Київ. ун-т», 2008. 439 с.

Медведев К. В. Екологічні права громадян України: гарантії їх судового захисту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 17 с.

Морозовська Т. В. Екологічні права громадян України та ЄС: порівняльний аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 19 с.

Святун О. В. Захист прав та інтересів громадян в практиці органів зовнішніх зносин України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 225 с.

Тагієв С. Р. Охорона довкілля в Україні (обов'язки фізичних осіб): монографія / за заг. ред. Малишевої Н.Р. Київ: Дакор, 2014. 192 с.

Тагієв Садіг Рза огли. Обов'язки фізичних осіб в галузі охорони довкілля: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. 209 с.

Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 20.

Про благоустрій населених пунктів: Закон України від 06.09.2005 р. № 2807-ІV. *Офіційний вісник України*. 2005. № 49. Ст. 517.

Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 20/308-VI. *Офіційний вісник України*. 2011. № 39. Ст. 314.

Про Генеральну схему планування територій України: Закон України від 07.02.2002 р. № 3059-ІІІ. *Офіційний вісник України*. 2002. № 10. Ст. 466.

Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 27. Ст. 218.

Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 р. № 996. *Офіційний вісник України*. 2010. № 84 . Ст. 2945.

Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.

Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.

Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення: Закон України від 10.01.2002 р. № 2918-ІІІ. *Офіційний вісник України*. 2002. № 6. Ст. 223.

Про Порядок проведення громадських слухань з питань використання ядерної енергії та радіаційної безпеки: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.1998 р. № 1122. *Офіційний вісник України*. 1998. № 29. Ст. 1096.

Про ратифікацію Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля: Закон України від 06.07.1999 р. № 832-ХІV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 34. Ст. 296.

Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 р. № 3038-VI. *Офіційний вісник України*. 2011. № 34. Ст. 343.

Про затвердження Порядку проведення громадських слухань у процесі оцінки впливу на довкілля: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.12.2017 р. № 989. *Офіційний вісник України*. 2018. № 2. Ст. 54.

Про затвердження Порядку проведення громадських слухань щодо врахування громадських інтересів під час розроблення проектів містобудівної документації на місцевому рівні: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.05.2011 р. № 555. *Офіційний вісник України*. 2011. № 41. Ст. 1669.

Про затвердження Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні: постанова Верховної Ради України від 17.12.1993 р. № 3748-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 6. Ст. 30.

Про затвердження Положення про участь громадськості у прийнятті рішень у сфері охорони довкілля: наказ Мінприроди України від 18.12.2003 № 168. *Офіційний вісник України*. 2004. № 6. Ст. 35.

Про затвердження Порядку залучення громадськості до обговорення питань щодо прийняття рішень, які можуть впливати на стан довкілля: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.06.2011 р. № 771. *Офіційний вісник України*. 2011. № 55. Ст. 2210.

Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 29. Ст. 315.

Деякі питання Державної санітарно-епідеміологічної служби: Постанова КМУ від 29.03.2017 р. № 348. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/348-2017-%D0%BF>

Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.01.2015 р. № 32. *Офіційний вісник України*. 2015. № 10. Ст. 266.

ТЕМИ ДЛЯ РЕФЕРАТИВ

1. Загальна характеристика права громадян на участь у розробці й проведенні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального й комплексного використання природних ресурсів.

2. Сучасні підходи до реалізації права на одержання екологічної освіти.

3. Юридичний механізм реалізації й захисту екологічних прав громадян.

4. Правові засади обмеження екологічних прав громадян.

5. Юридична природа екологічних інтересів громадян.

6. Особливості захисту екологічних прав громадян Європейським судом з прав людини.

7. Генеза і правові засади формування системи екологічних обов'язків громадян.

8. Екологічні обов'язки громадян у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій природного й техногенного характеру.

9. Публічні громадські обговорення як засіб реалізації екологічних прав та інтересів громадян при формуванні державної екологічної політики.

10. Місце екологічних прав громадян у загальній системі прав людини.

11. Особливості міжнародно-правового й національного регулювання процедури надання екологічної інформації.

Тема 4. Правове регулювання забезпечення екологічної безпеки населення та територій

Питання для обговорення

1. Законодавчі засади регулювання праввідносин у галузі забезпечення вимог екологічної безпеки.

2. Юридична природа екологічної безпеки: її поняття, суб'єктно-об'єктний склад.

3. Загальна характеристика видів екологічної безпеки, особливості їх правового регулювання.

4. Екологічний ризик: юридична природа.

5. Поняття й характеристика правових заходів щодо забезпечення екологічної безпеки.

6. Юридична відповідальність за правопорушення в галузі забезпечення екологічної безпеки: умови, підстави й види.

7. Загальна характеристика законодавства України про надзвичайні екологічні ситуації (НЕС). Причини їх походження.

8. Поняття НЕС, їх класифікація.

9. Поняття зон НЕС, їх юридичне значення.

10. Юридичні підстави, порядок оголошення окремої місцевості зоною НЕС та її правовий режим.

11. Правове забезпечення запобігання й ліквідації НЕС.
12. Правові засади захисту населення й територій у разі загрози і виникнення НЕС.

Завдання

1. На територію України з Польщі від компанії InterTrading на замовлення ПрАТ «Укрзоопром» (далі – ПрАТ) згідно з контрактом було ввезено товар «продукт для годівлі тварин: Комбімілк-1». Усі дії щодо розмитнення товару здійснювала уповноважена особа ПрАТ. У продукті за результатами випробувань, проведених ДП «Укрметртестстандарт», виявлено вміст генетично модифікованої ДНК сої більше 10%, який приховано від митного контролю. За інформацією Головного управління Державної служби з питань безпечності харчових продуктів та захисту прав споживачів у Львівській області, продукт не включено до державного реєстру ГМО джерел кормів, кормових добавок і ветеринарних препаратів, які містять такі організми або отримані з їх використанням. Львівська митниця ДФС заборонила ввіз товару на територію України.

ПрАТ звернувся до суду з позовом про оскарження дій Львівської митниці ДФС, оскільки вважає, що не несе відповідальності за порушення митних правил підприємством, тому що оформленням документів займалася уповноважена особа ПрАТ.

Дайте правову оцінку ситуації. Розкрийте правові засади забезпечення вимог екобезпеки при поводженні з ГМО. Встановіть порядок ввезення продукції, виробленої із застосуванням ГМО, на територію України. Охарактеризуйте процедуру надання дозволу на ввезення цієї продукції. З'ясуйте особливості державної реєстрації продукції, що містить ГМО. Чи підлягає позов задоволенню? Визначте види юридичної відповідальності винних осіб.

2. Державна екологічна інспекція Центрального округу здійснила перевірку нафтопереробного заводу щодо дотримання вимог природоохоронного законодавства. За результатами перевірки встановлено, що підприємство було введено в експлуатацію без врахування відповідного висновку з оцінки

впливу на довкілля й дозволу на скидання стічних вод. Державна екологічна інспекція Центрального округу склала припис про усунення порушень вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища й зобов'язала припинити діяльність заводу, оформити зазначені документи згідно із вимогами чинного законодавства.

Вирішіть справу. Чи є законними дії Держекоінспекції Центрального округу? Які порушення мають місце? Охарактеризуйте особливості забезпечення вимог екологічної безпеки при поводженні з нафтопродуктами. Визначте види юридичної відповідальності.

3. Громадянка Ч., яка мешкає в селі неподалік від зони безумовного (обов'язкового) відчуження, систематично збирала гриби та ягоди у цій зоні. Реалізацію цієї продукції вона здійснювала в громадському місці м. Київ, не пристосованому для торгівлі харчовими продуктами, під час якої й була затримана поліцією. Вилучені ягоди та гриби були направлені до Державної інспекції з питань захисту прав споживачів у м. Київ для проведення відповідних досліджень, за результатами яких встановлено факт перевищення допустимого рівня радіоактивного забруднення продукції.

Дайте правову оцінку ситуації. Охарактеризуйте категорії зон радіоактивно забруднених територій. Який порядок заготівлі і вивезення грибів, ягід та інших продуктів побічного лісокористування в цих зонах? До компетенції яких державних органів належить нагляд за дотриманням вимог санітарного законодавства, безпеки харчових продуктів і захисту прав споживачів? Визначте вимоги законодавства щодо якості й правил продажу продуктів харчування. Яку юридичну відповідальність буде нести громадянка Ч.?

4. До районного суду м. Херсон звернувся громадянин З. (Позивач) із позовом до К. (Відповідач) про звільнення земельної ділянки від твердих побутових відходів і приведення її до належного санітарного стану.

Громадянин З. мотивував позов тим, що Відповідач на власній присадибній земельній ділянці зберігає велику кількість

твердих побутових відходів і сміття, що шкодить жителям вулиці Молочної, які мешкають по сусідству, у тому числі і Позивачу. Відповідач не бажає добровільно прибрати сміттєзвалище на своїй земельній ділянці, що створює загрозу погіршення санітарного й епідемічного благополуччя населення міста. У судовому засіданні Позивач зазначив, що його брат, який є Відповідачем, дійсно збирає по місту сміття, привозить й зберігає його на спільній земельній ділянці, що заважає йому як співвласнику будинку користуватися житлом.

Відповідач вимоги не визнав із тих мотивів, що на його земельній ділянці зберігається не сміття, а будматеріали, придатні для подальшого використання.

Яке рішення має прийняти суд? Розкрийте особливості забезпечення вимог екологічної безпеки при поводженні з твердими побутовими відходами, особливості їх зберігання. Визначте види юридичної відповідальності. Вирішіть справу.

5. Грозовська звернулася до районного суду м. Суми з позовом про зобов'язання вчинити певні дії до свого сусіда Аркасова. Вона мотивує свій позов тим, що 5 квітня 2018 року відповідач обробив внутрішній бік паркану креозотом – речовиною, що є високотоксичною та має неприємний запах, у результаті чого Грозовська та члени її родини отруїлися випарами й до теперішнього часу змушені лікуватися. Позивачка просить суд зобов'язати Аркасова знести оброблений креозотом паркан, вжити заходів щодо його утилізації, а також відшкодувати моральну й матеріальну шкоду.

Відповідач у судовому засіданні позов не визнав, вказавши, що паркан навколо свого домоволодіння він обробив креозотом маслом, яке не є отрутою, як креозот, і використовується в промисловості та будівництві.

Дайте правову оцінку ситуації. Яке рішення має прийняти суд? Яким чином можна довести причинний зв'язок між обробкою паркану вищезазначеною речовиною і заподіяною шкодою здоров'ю Грозовської та її родини? Охарактеризуйте правові засади забезпечення вимог екобезпеки при поводженні з токсичними речовинами, які можуть нанести шкоду здоров'ю громадян. Охарактеризуйте способи захисту порушених екологічних прав громадян.

Список літератури й основних нормативних актів

Екологічне право: підручник / за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2013. С. 293–316.

Екологічне право. Загальна частина (схеми і таблиці): підручник / А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, В. В. Шеховцов [та ін.]; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2015. С. 156–186.

Правове регулювання екологічної безпеки в Україні: навч. посібник / А. П. Гетьман. Харків: Право, 2012. 296 с.

Андрейцев В. І. Право екологічної безпеки: навч. та наук.-практ. посібник. Київ: Знання-Прес, 2002. 332 с.

Анісімова Г. В. Правові проблеми додержання вимог екологічної безпеки при забезпеченні громадян питною водою. *Проблеми законності*. 2010. Вип. 112. С. 57–69.

Балюк Г. І. Правові аспекти забезпечення ядерної та радіаційної (радіоекологічної) безпеки в Україні. *Київський національний ун-т імені Тараса Шевченка*. Київ: Віпол, 1997. 196 с.

Гетьман А. П. Правові засади екологічної безпеки в Україні на сучасному етапі. *Проблеми глобалізації та геополітичний вектор розвитку України*: зб. тез. за матеріалами ХІХ Харківських політологічних читань (м. Харків, 2007 р.). Харків: Нац. юрид. акад. України, 2007. С. 27–29.

Гетьман А. П. До питання про зародження інституту права громадян на безпечне довкілля. *Актуальні проблеми формування правової держави в Україні*: до 50-ї річниці Конвенції про захист прав людини та основних свобод: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.: у 2-х ч. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, Європейська комісія, Рада Європи, 2000. Ч.2. С. 93–95.

Гвоздик П. О. Джерела екологічного права та ядерна безпека. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 1. С. 44–49.

Грушкевич Т. В. Інформаційна безпека громадян як складова права на екологічну безпеку. *Університетські наукові записки: часопис*. Хмельницький: Хмельниц. ун-т управ. та права, 2012. № 3 (43). С. 279–286.

Іванюта С. П., Качинський А. Б. Екологічна та природно-техногенна безпека України: регіональний вимір загроз і ри-

зиків: монографія. Київ: НІСД, 2012. 308 с.

Краснова Ю. А. Правове регулювання забезпечення екологічної безпеки в галузі цивільної авіації України: монографія. Київ: ВПЦ «Київ. ун-т», 2011. 188 с.

Краснова Ю. А. Правове регулювання екологічної безпеки в Україні: монографія. *Національний університет біоресурсів і природокористування України*. Київ: Алерта, 2013. 304 с.

Малишева Н. Р. Проблеми організаційно-правового забезпечення екологічної безпеки України. *Правова система України: історія, стан та перспективи*: у 5 т. Методологічні засади розвитку екологічного, земельного, аграрного та господарського права. Харків: Право, 2008. Т. 4. С. 220–235.

Романко С. М. Екологічна безпека довкілля та людини: поняття, критерії та окремі превентивні заходи забезпечення. *Екологічне право України*. 2014. № 1. С. 49–54.

Шемшученко Ю. С. Всесвітній договір про екологічну безпеку Землі як системоутворюючий акт міжнародного екологічного права. *Право України*. 2012. № 1/2. С. 175–179.

Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1268-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21.12.2010 р. № 2818-VI. *Офіційний вісник України*. 2011. № 3. Ст. 158.

Про основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки: постанова Верховної Ради України від 05.03.1998 р. № 188/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 38-39. Ст. 248.

Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 55. Ст. 1903.

Про об'єкти підвищеної небезпеки: Закон України від 18.01.2001 р. № 2245-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 15. Ст. 73.

Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України від 13.07.2000 р. № 1908-III із змін. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 42. Ст. 348.

Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.

Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії: Закон України від 11.01.2000 р. № 1370-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 9. Ст. 68.

Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 34-35. Ст. 458.

Про правовий режим територій, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 27.02.1991 р. № 791а-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 16. Ст. 198.

Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 27. Ст. 218.

Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 р. № 1550-III. *Офіційний вісник України*. 2000. № 15. Ст. 588.

Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 28.02.1991 р. № 796-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 16. Ст. 200.

Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 р. № 11. *Офіційний вісник України*. 2014. № 8. Ст. 245.

Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання: Закон України від 14.01.1998 р. № 15/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 22. Ст. 115.

Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 08.02.1995 р. № 39/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 12. Ст. 81.

Про основні принципи та вимоги до безпечності та яко-

сті харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 р. № 771/97–ВР. *Офіційний вісник України*. 1998. № 3. Ст. 75.

Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів: Закон України від 31.05.2007 р. № 1103-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 35. Ст. 484.

Про поводження з радіоактивними відходами: Закон України від 30.06.1995 р. № 255/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 27. Ст. 199.

Про автомобільний транспорт: Закон України від 05.04.2001 р. № 2344-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 22. Ст. 105.

Про транспорт: Закон України від 10.11.1994 р. № 232/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 51. Ст. 446.

Про відходи: Закон України від 05.03.1998 р. № 187/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 36-37. Ст. 242.

Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини: Закон України від 03.09.2013 р. № 425-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 20–21. Ст. 721.

Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 р. № 2059-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 29. Ст. 315.

Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 р. № 124-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 14. Ст. 96.

Про затвердження переліку видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.08.2013 р. № 808. *Офіційний вісник України*. 2013. № 87. Ст. 3221.

Про ветеринарну медицину: Закон України від 25.06.1992 р. № 2498-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 36. Ст. 531.

ТЕМИ ДЛЯ РЕФЕРАТИВ

1. Правове регулювання національної та транснаціональної екологічної безпеки.
2. Проблеми систематизації законодавства з питань забезпечення екологічної безпеки.
3. Поняття й види правових режимів використання природних ресурсів екологічно уражених об'єктів.
4. Особливості правового регулювання екологічних відносин в умовах надзвичайного стану.
5. Особливості правового режиму зон радіоактивно забруднених територій.
6. Правовий статус і соціальний захист громадян, постраждалих від надзвичайних екологічних ситуацій.
7. Юридична відповідальність за порушення правового режиму в зоні НЕС.
8. Правові засади забезпечення біологічної безпеки.
9. Правові основи забезпечення вимог екологічної безпеки при поведженні з побутовими відходами.
10. Правове забезпечення вимог екологічної безпеки в паливно-енергетичному комплексі.

Тема 5. Право власності на природні ресурси та комплекси

Питання для обговорення

1. Поняття і зміст права власності на природні ресурси.
2. Суб'єкти права власності на природні ресурси.
3. Форми власності на природні ресурси.
4. Підстави й порядок виникнення права власності на природні ресурси і комплекси.
5. Підстави припинення права власності на природні ресурси і комплекси.
6. Права й обов'язки власників природних ресурсів.
7. Охорона і гарантії права власності на природні ресурси і комплекси.

8. Юридична відповідальність за порушення права власності на природні ресурси і комплекси.

Завдання

1. Фізична особа – підприємиць К. розводив у неволі для продажу тварин, окремі види яких були занесені до Червоної книги України. Державний інспектор з охорони навколишнього природного середовища вважає дії К. незаконними у зв'язку з відсутністю відповідних документів, що засвідчують законність вилучення цих тварин із природного середовища, тому звернувся до суду з позовом про вилучення тварин і скасування реєстрації приватного підприємця за зайняття незаконною підприємницькою діяльністю.

Вирішіть справу. Які підстави і порядок виникнення й припинення права приватної власності на об'єкти тваринного світу? Вкажіть права й обов'язки громадян і юридичних осіб, які мають у приватній власності тварин? Визначте види і порядок притягнення до юридичної відповідальності за незаконні дії.

2. Громадянин С. звернувся до селищної ради з проханням передати йому у власність деградовану земельну ділянку площею 3 гектари, розташовану поруч із його житловим будинком у межах селища, для створення приватного лісу. Селищна рада відмовила йому, посилаючись на те, що С. є іноземцем, а ліси, які знаходяться в межах території України, – це об'єкти права власності Українського народу. Рішення ради С. оскаржив у суді.

Чи законне рішення селищної ради? Чи зміниться рішення селищної ради, якщо С. прийме громадянство України? Визначте підстави й порядок виникнення права власності на природні ресурси. Який порядок і особливості оскарження відповідних рішень органів місцевого самоврядування?

3. Кінологічний клуб придбав у власність розплідник для розведення службових собак разом із собаками, які в ньому утримувалися. Під час перевірки в одному з вольєрів було виявлено виводок вовчентяг, який державний інспектор з охорони

навколишнього природного середовища вилучив. Кінологічний клуб звернувся до суду з вимогою про повернення вовчєнят у приватну власність клубу, тому що вони належать їм на підставі договору купівлі-продажу розплідника.

Чи підлягає позов задоволенню? Який порядок вилучення тварин? Складіть мотивувальну частину рішення суду.

4. Цегельний завод уклав із сільськогосподарським ТОВ «Зоря» договір оренди кар'єру строком на 3 роки для видобутку глини як корисних копалин місцевого значення. У зв'язку з тим, що завод систематично порушував строки й розміри орендної плати, ТОВ «Зоря» звернулося до суду з позовом про дострокове припинення договору оренди.

Яке рішення має прийняти суд? Визначте підстави і порядок припинення права власності на природні ресурси. Які правові наслідки визнання угод, що порушують право власності на природні ресурси, недійсними?

5. Районна рада надала фермеру С. в оренду ставок за межами населеного пункту для аквакультури строком на 30 років. Начальник Управління державного агентства рибного господарства вважає, що цей договір має бути погоджений з органами Держрибагентства, тому заборонив фермеру використовувати водойму. Адміністративний суд, розглянувши скаргу фермера на дії начальника Управління державного агентства рибного господарства, вирішив скасувати договір оренди у зв'язку з порушенням права державної власності на води.

Дайте висновок по справі. Яке рішення має прийняти суд? Які правові наслідки визнання угод, що порушують право власності на природні ресурси, недійсними?

6. Райдержадміністрація прийняла рішення про безкоштовне надання у власність районному центру дитячої та юнацької творчості безхазяйної колекції тварин, у тому числі декількох, занесених до Червоної книги України, з метою створення зоокуточку. Державна екологічна інспекція оскаржила це рішення у суді, оскільки вважає, що об'єкти Червоної книги України надаються у власність тільки з дозволу центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну політику у

сфері охорони навколишнього природного середовища.

Чи можна вважати законними дії райдержадміністрації? Чи підлягає вимога екологічної інспекції задоволенню? Які підстави і порядок виникнення й припинення права власності на об'єкти тваринного світу?

Список літератури й основних нормативних актів

Екологічне право: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2013. 432 с.

Екологічне право України. Академічний курс: підручник / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка. Київ: Юрид. думка, 2008. 720 с.

Балюк Г. І. Екологічне право України: Конспект лекцій у схемах (Загальна і Особлива частина): навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 192 с.

Носік В.В. Право власності на землю Українського народу: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 554 с.

V. Pashkov, O. Batyhina, M. Trotska. Legal restraints of pesticide effect on human organism and environment under international legislation. *Wiadomości Lekarskie*. 2016, С. 366–372.

Троцька М.В. Право комунальної власності на об'єкти тваринного світу. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. С. 163–165.

Шеховцов В.В. Правове регулювання права приватної власності на об'єкти тваринного світу в Україні / за наук. ред. А.П. Гетьмана: монографія. Харків: ФІНН, 2010. 210 с.

Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. (з наступ. змін. і доповн.) № 2768-III. *Офіційний вісник України*. 2001. № 46. Ст. 2038.

Водний кодекс України від 06.06.1995 р. (з наступ. змін. та доповн.) № 213/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 24. Ст. 214.

Кодекс України про надра від 27 липня 1994 р. (з наступ. змін. та доповн.) № 132/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 36. Ст. 340.

Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. (з наступ. змін. та доповн.) у н/редакції від 08.02.2006 р. № 3404-IV. *Відомості*

Верховної Ради України. 2006. № 21. Ст. 170.

Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999 р. № 591-XIV. *Відомості Верховної Ради України. 1999. № 22-23. Ст. 198.*

Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. № 2894/III. *Офіційний вісник України. 2002. № 2. Ст. 47.*

Про затвердження Порядку утримання та розведення диких тварин, які перебувають у стані неволі або в напіввільних умовах: наказ Мінприроди України від 30.09.2010 № 429.

Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довілля: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04>

Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням законодавства про охорону навколишнього природного середовища: роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 27.06.2001 р. за № 02-5/744. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v_744800-01

ТЕМИ ДЛЯ РЕФЕРАТІВ

1. Охорона і гарантії права власності на природні ресурси і комплекси. Відповідальність за порушення прав власників і права власності на природні ресурси.

2. Поняття й особливості права власності на природні ресурси і комплекси.

3. Право власності юридичної особи на природні ресурси. Об'єкти й суб'єкти цієї власності.

4. Підстави припинення права власності на природні ресурси, види й класифікація таких підстав.

5. Виникнення і припинення права власності юридичної особи на природні ресурси.

6. Право власності громадян на природні ресурси. Об'єкти й суб'єкти цієї власності.

7. Виникнення і припинення права власності громадян на природні ресурси.

8. Загальна характеристика угод як підстави виникнення права власності на природні ресурси.

9. Основні права й обов'язки власників природних ресурсів.
10. Захист і гарантії прав власників природних ресурсів.

Т е м а 6. Загальні положення права природокористування

Питання для обговорення

1. Поняття «право природокористування». Основні принципи природокористування (похідність від права власності на природні об'єкти, платність природокористування, цільове призначення, дотримання екологічних стандартів, нормативів, лімітів тощо).
2. Правові види природокористування; їх класифікація за об'єктами і суб'єктами, терміном користування, платністю (орендне) й безоплатністю користування та іншими ознаками.
3. Загальне, спільне й відособлене природокористування.
4. Підстави виникнення та зміни права природокористування (відповідні юридичні дії, факти, події, судові рішення).
5. Надання (відведення) природного об'єкта в натурі (на місцевості). Документи, які посвідчують право природокористування, та їх юридична природа.
6. Підстави припинення права природокористування; їх види і класифікація.
7. Захист прав природокористувачів.

Завдання

1. ТОВ «Стожан» звернулося до суду з позовом, в якому просить стягнути з громадян Ю. та В. на його користь солідарно 20000,00 грн заподіяної шкоди.

На обґрунтування позову ТОВ «Стожан» вказує, що громадяни Ю. та В., перебуваючи у 38-му кварталі його мисливських угідь Лучанського лісництва, здійснювали полювання у заборонений час, без належного на те дозволу, з незареєстрованою у встановленому порядку мисливською рушницею

ТОЗ-63 із метою добування і знищення лося. Своїми спільними незаконними діями відповідачі завдали шкоди позивачу, яка згідно з розрахунком становить 20000,00 грн.

Вирішіть справу. Визначте, до якого виду природокористування належить полювання? Надайте правову характеристику видам використання тваринного світу.

2. Державна екологічна інспекція в Чернівецькій області звернулася до суду з позовом до громадянина Р. про стягнення шкоди, заподіяної внаслідок незаконного видобування гравійно-піщаної сировини, мотивуючи свої вимоги тим, що при обстеженні земель водного фонду річки Тростина встановлено факт самовільного видобування піщано-гравійної сировини громадянином Р., яке він здійснював на автомобілі марки «Камаз» на землях водного фонду р. Тростина, загальною кількістю 4 м. куб.

Спеціалістами Державної екологічної інспекції визначено, що через незаконне надкористування, зокрема, неконтрольоване вилучення гравійно-піщаної суміші з русла водного об'єкта, існує небезпека настання негативних екологічних наслідків, що можуть завдати значної шкоди довкіллю, а тому пропис позов задовольнити.

Вирішіть справу. Визначте загальні принципи надкористування. Вкажіть види права надкористування та підстави його виникнення.

3. ПП «Маяк» до адміністративного суду було подано позов про визнання протиправними дії Державного агентства рибного господарства у Чернігівській області щодо винесення постанови по справі про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 85 ч.3 КУпАП (порушення правил рибальства), і видачу припису про усунення порушень законодавства, зокрема, про зобов'язання отримати дозвіл на спеціальне використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах). В обґрунтування позову ПП «Маяк» посилається на те, що є рибогосподарським підприємством і займається не рибальством, не промисловим виловом риби, а рибництвом, тобто вирощуванням товарної риби як об'єкта тваринного світу, а її розведення, є галуззю тваринництва. Розведена і вирощена за рахунок ПП

«Маяк» в обладнаній для цього водоймі риба – це його власність. Отже, ПП «Маяк» має право розпоряджатися своєю продукцією на власний розсуд і не зобов'язане одержувати дозвіл на вилов риби, а оскаржуваний припис контролюючого органу – це акт, який обмежує право ПП «Маяк» на вироблену продукцію, і є незаконним.

Вирішіть справу. Визначте коло повноважень Державного агентства рибного господарства України та його територіальних органів. Вкажіть передбачені законодавством умови використання водних біоресурсів.

4. Державною екологічною інспекцією у Вінницькій області проведено перевірку щодо дотримання вимог природоохоронного законодавства ТОВ «Люксторг», за результатами якої встановлено, що ТОВ «Люксторг» здійснює спеціальне водокористування (водозабір за допомогою технічних засобів з криниці) без відповідного дозволу. Джерелом водопостачання підприємства на господарстві є криниця. Вода підприємством використовується для господарсько-побутових потреб. Лічильники обліку відсутні, журнали обліку води встановленого зразка на підприємстві не заведені. Підприємство не звітує про кількість використаної води. За результатами заходу складено акт перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства та винесено припис із вимогою оформлення дозволу на спецводокористування.

Директор ТОВ «Люксторг» оскаржив до адміністративного суду акт перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства, посилаючись на те, що використання води із криниці є загальним водокористуванням і не потребує спеціального дозволу.

Вирішіть справу. Назвіть види використання водних ресурсів. Визначте умови здійснення спеціального водокористування. Чи є забір води із криниці спеціальним водокористуванням?

Список літератури й основних нормативних актів

Велика українська юридична енциклопедія. У 20-ти т. Т. 14. Екологічне право. Харків: Право, 2018. 776 с.

Екологічне право: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2013. 432 с.

Гетьман А.П. Екологічне право України в запитаннях та відповідях: навч. посібник / А.П. Гетьман, М.В. Шульга, Г.В. Анісімова, А.К. Соколова. Харків: «Одиссей», 2008. 480 с.

Екологічне право України: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. І.І. Каракаша. Одеса : Фенікс, 2012. 788 с.

Природоресурсове право України: навч. посібник / за ред. І.І. Каракаша. Київ: Істина, 2005. 396 с.

Соколова А. К. Правовая основа договоров на пользование природными ресурсами. *Актуальные проблемы правовой реформы*: сб. науч. тр. Київ: УМК ВО / отв. ред. В. Я. Таций, 1990. С. 19–24.

Кобецька Н. Р. Договори на використання природних ресурсів // Розробка механізму правового регулювання договірних відносин у підприємницькій діяльності / за ред. В. В. Луця. Київ: НДІ приватного права і підприємництва АпрН України, 2009. 300 с.

Кобецька Н. Р. Система документів дозвільного характеру у сфері використання природних ресурсів. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2013. Вип. 33. С. 187–199.

Комарницький В. М. Організаційно-правові питання спеціального природокористування: монографія. Луганськ: ЛДУВС, 2010. 92 с.

Комарницький В. М. Право спеціального природокористування: монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. 424 с.

Краснова М. В. Договори в екологічному праві України: навч. посіб. Київ: Алерта, 2012. 216 с.

Черкашина М. К. Юридичні гарантії права природокористування: монографія / за ред. А. П. Гетьмана. Харків: ФІНН, 2010. 176 с.

Щербина О.М. Історія становлення та розвитку права природокористування в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 7. С. 105–116.

Кирсеєва І. В. Припинення прав громадян України щодо використання природних об'єктів: підстави та порядок: монографія. Харків: Вид-во «ФІНН», 2009. 160 с.

Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР: затв. Постановою Верховної Ради України № 750-VII від 22.02.2014 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2% D1%80>

Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

Водний кодекс України від 06.06.1995 р. № 213-95 ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 24. Ст. 189.

Лісовий кодекс України від 08.02.2006 р. № 3404-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 21. Ст.170.

Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. *Офіційний вісник України*. 2001. № 46. Ст. 2038.

Кодекс України про надра від 27.07.1994 р. № 132/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 36. Ст. 340.

Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. № 2894-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №14. Ст. 97.

Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999 р. № 591-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22. Ст. 198.

Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 р. № 1478-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 18. Ст. 132.

Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності: Закон України від 19.05.2011 р. № 3392-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 47. С. 2002. Ст. 532.

Про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду і встановлення лімітів використання ресурсів загальнодержавного значення: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.08.1992 р. № 459. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/459-92-%D0%BF>

ТЕМИ ДЛЯ РЕФЕРАТИВ

1. Історія формування права природокористування як інституту сучасного екологічного права України.

2. Правове регулювання оренди природних ресурсів.
3. Концесійні договори й їх роль у відносинах природокористування.
4. Угоди про розподіл продукції як специфічна форма концесійного природокористування.
5. Захист й гарантії здійснення прав природокористувачів.
6. Правові засади обмеження прав природокористувачів.
7. Основні етапи виникнення права природокористування.
8. Співвідношення права оренди природних ресурсів, суперфіцію й емфітевзису.
9. Екологія й економіка раціонального природокористування за принципами сталого розвитку.
10. Підстави виникнення, зміни і припинення права природокористування.

Т е м а 7. Правові засади економічного механізму природокористування та охорони навколишнього природного середовища

Питання для обговорення

1. Поняття економіко-правового механізму природокористування й охорони навколишнього природного середовища, його функції і основні складові.
2. Види плати за спеціальне використання природних ресурсів.
3. Особливості справляння рентної плати за:
 - а) користування надрами;
 - б) спеціальне використання води.
 - в) спеціальне використання лісових ресурсів.
4. Плата за землю: види та особливості справляння.
5. Джерела фінансування природоохоронних та інших екологічних заходів.
6. Екологічний податок: поняття, суб'єкти сплати та об'єкти оподаткування.

7. Види екологічних фондів. Державний фонд охорони навколишнього природного середовища.

8. Порядок встановлення лімітів використання природних ресурсів та скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище.

Завдання

1. КП «Полігон» запланувало реконструкцію полігону твердих побутових відходів у наступному році за рахунок державних бюджетних коштів. У зв'язку з цим підприємство склало запит про виділення коштів для здійснення такого заходу в рамках відповідної державної бюджетної програми і 1 грудня поточного року направило його до Мінприроди.

Однак через 2 місяці замовнику запит було повернуто із зазначенням наступних причин: а) пропущено строк подання запиту; б) пакет документів подано не в повному обсязі.

КП «Полігон» звернулося до адміністративного суду із скаргою на бездіяльність Мінприроди, наслідком якої стало невиконання запланованих природоохоронних заходів.

Надайте правову оцінку ситуації, що склалася, та діям сторін. Який порядок планування й фінансування природоохоронних заходів?

2. Прокурор звернувся до господарського суду в інтересах держави в особі облдержадміністрації у справі про відшкодування шкоди, завданої навколишньому природному середовищу шляхом незаконної вирубки дерев у межах об'єкта природно-заповідного фонду. Вказане правопорушення було зафіксоване актом перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства, після чого проведено розрахунок шкоди, спричиненої внаслідок такого правопорушення, і встановлено її розмір – 78 456 грн 00 коп.

Суд виніс рішення стягнути з відповідача на користь держави на розрахунковий рахунок облдержадміністрації через установу банку Головного управління державної

казначейської служби України шкоду в повному обсязі, тобто 78 456 грн 00 коп.

Не погодившись із рішенням суду, сільська рада через деякий час подала позов до апеляційного суду, в якому просила визнати її третьою особою у справі й стягнути на користь відповідного місцевого бюджету 60% коштів із відшкодування шкоди, мотивуючи свої вимоги тим, що правопорушення скоєне в межах території даної сільської ради.

Вирішіть справу. Який порядок розподілу коштів, що стягуються за відшкодування шкоди внаслідок порушення природоохоронного законодавства?

3. Обласна рада прийняла рішення про затвердження обласного бюджету, у межах якого було заплановано профінансувати із спеціального фонду виконання робіт із опрацювання проектів проведення дослідно-промислової розробки торфу на деяких ділянках території області. На здійснення вказаного заходу було виділено 750 тис. грн. Відповідне рішення було оприлюднене на інтернет-сайті обласної ради.

Згодом представники громадськості області звернулися до голови обласної ради з пропозицією переглянути рішення про затвердження обласного бюджету в частині фінансування розроблення проектної документації на видобуток торфу, оскільки вказана діяльність не пройшла процедуру оцінки впливу на довкілля й не є природоохоронним заходом. Проте обласна рада залишила звернення громадськості без розгляду. Представники громадськості звернулися до адміністративного суду, оскаржуючи рішення ради.

Надайте правову оцінку ситуації й діям сторін, вирішіть справу. Який порядок формування й розподілу коштів фондів охорони навколишнього природного середовища? Визначте можливості громадського контролю за використанням коштів на природоохоронні заходи на державному й місцевому рівнях.

4. У зв'язку з несплатою вчасно екологічних платежів і податків державною податковою службою була проведена перевірка діяльності державного виробничого підприємства «Гра-

ніт», у результаті якої встановлено, що зазначене підприємство видобуває і переробляє мігматити й граніти, випускає щебінь, відсів гранітний та гірничу масу. Після всіх циклів технологічного процесу утворюються небезпечні відходи виробництва, що понад два роки зберігаються на території підприємства.

Крім того, з'ясовано, що у процесі виробничої діяльності підприємство «Граніт» здійснювало викиди небезпечних забруднюючих речовин в атмосферне повітря, часто понад встановлені ліміти, а також споживало воду питної якості з міського водопроводу для задоволення питних, санітарно-гігієнічних і виробничих потреб, видобуваючи її з підземних джерел, а відпрацьовану в технологічних процесах воду скидало в ближню річку. При цьому обліку спожитої та відпрацьованої води не велося.

Інспектор податкової служби склав акт про порушення податкового законодавства шляхом ухиляння від сплати податків та інших платежів, наклав штраф на керівника підприємства, зобов'язав підприємство в установлений строк погасити заборгованість і повідомив Державну екологічну інспекцію про порушення екологічного законодавства.

Надайте правову оцінку діяльності підприємства й діям інспектора. Які існують види плати за спеціальне використання природних ресурсів і забруднення навколишнього природного середовища? Які платежі має здійснити підприємство «Граніт» відповідно до своєї діяльності?

5. При передачі в довгострокову оренду цілісного майнового комплексу ВО «Хімреактив» облдержадміністрація замовила екологічний аудит діяльності цього підприємства, уклавши для цього договір із відповідною аудиторською фірмою.

Під час перевірки директор підприємства не пустив аудитора на територію комплексу, а також відмовився надавати йому відповідні документи, матеріали та інші відомості щодо виробничої діяльності підприємства, матеріали її впливу на навколишнє природне середовище, мотивуючи, що це є комерційною таємницею. Директор зазначав також, що облдержадміністрація не узгоджувала з ним необхідність проведення еколо-

гічного аудиту, і погрожував оскаржити в суді протиправні й самоуправні, на його думку, дії аудитора й облдержадміністрації.

Вирішіть справу. Дайте правову оцінку ситуації. Який порядок й умови проведення екологічного аудиту? Коли проведення екологічного аудиту є обов'язковим?

Список літератури й основних нормативних актів

Екологічне право: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. А.П. Гетьмана. Харків: Право, 2013. 432 с.

Екологічне право. Загальна частина (схеми і таблиці): підручник / А.П. Гетьман, Г.В. Анісімова, В.В. Шеховцов та ін.; за ред. А.П. Гетьмана. Харків, 2015. 342 с.

Шульга Т.М. Правове регулювання бюджетних доходів, пов'язаних з природокористуванням: монографія / під ред. М.П. Кучерявенка. Харків: ФІНН, 2009. 176 с.

Хвесик М.А., Горбач Л.М., Кулаковський Ю.П. Економіко-правове регулювання природокористування: монографія. Київ: Кондор, 2004. 524 с.

Основные направления экологического предпринимательства, их законодательное, финансовое и организационное обеспечение: учеб. пособие / под общ. ред. А.К. Кузина, Ф.В. Стольберга, Е.Б. Борисовой. Харьков: ИД «Вокруг цвета», 2006. Кн.1. 444 с.

Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.

Податковий кодекс України: аналітичні матеріали. URL: http://taxlink.ua/ua/normative_acts/ua_4_15714

Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50-51. Ст. 572.

Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2004 р. № 1862. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 45. Ст. 500.

Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. № 85, в редакції 04.10.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 7. Ст. 50.

Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 47. Ст. 646.

Про затвердження положення про Державний фонд охорони навколишнього природного середовища: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.05.1998 р., у ред. постанови від 07.04.2006 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 15. Ст. 1080.

Про затвердження видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.09.1996 р. № 1147. *ЗП України*. 1996. № 18. Ст. 505.

ТЕМИ ДЛЯ РЕФЕРАТИВ

1. Актуальні питання розвитку екологічного інвестування в Україні.

2. Правове забезпечення фінансування природоохоронних заходів.

3. Економіко-правове стимулювання раціонального природокористування й охорони довкілля: основні заходи і проблеми забезпечення.

4. Екологічний аудит: порядок проведення й основні завдання.

5. Правове регулювання екологічного страхування в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку.

6. Правове забезпечення економічної оцінки природних об'єктів і ресурсів.

7. Правові засади лімітування у сфері природокористування й охорони довкілля.

8. Міжнародно-правові аспекти економічного стимулювання раціонального природокористування та охорони довкілля.

9. Організаційно-правове забезпечення екологічного підприємництва в Україні.

Тема 8. Особливості юридичної відповідальності за екологічні правопорушення. Вирішення спорів (для самостійного вивчення)

Питання для обговорення

1. Поняття та загальна характеристика юридичної відповідальності в екологічному законодавстві.
2. Функції юридичної відповідальності: компенсаційна, стимулююча, каральна.
3. Підстави виникнення і притягнення до юридичної відповідальності за екологічні правопорушення в екологічному законодавстві.
4. Поняття та головні ознаки екологічного правопорушення: злочини і проступки.
5. Особливості, склад, екологічного правопорушення.
6. Види юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства: кримінальна, адміністративна, цивільна – правова (майнова), дисциплінарна.
7. Класифікація юридичної відповідальності за колом суб'єктів і об'єктами заподіяння шкоди, специфікою застосування санкцій – основних і додаткових.
8. Екологічні спори та їх сутність. Особливості й порядок вирішення еколого-правових спорів. Об'єктно-суб'єктний склад екологічних спорів.

Завдання

1. Працівниками компанії «Київводоканал» при перевірці водоохоронних зон і водозабірних споруд на березі річки Десна виявлено розорені сільськогосподарські угіддя, оброблені мінеральними добривами, на відстані 40-50 м від водойми, а на території невідомого підприємства у населеному пункті – мішки з мінеральними добривами, якими було оброблено дані сільськогосподарські угіддя, що належать місцевому фермеру. Працівники «Київводоканалу» звернулися до правоохоронних органів для фіксації і притягнення до юридичної відповідальності винних осіб. Деснянська водопровідна станція забезпечує

питною водою 60% мешканців Києва, тому забруднення джерела питної води створює загрозу життю і здоров'ю більше ніж 1,5 млн киян.

Вкажіть вимоги водного законодавства щодо обмеження господарської діяльності у прибережно-захисних смугах великих річок. Визначте зони санітарної охорони відкритих джерел централізованого водопостачання населення. Зазначте вид юридичної відповідальності винних осіб.

2. У ході проведення операції «Первоцвіт» державним екологічним інспектором затримано осіб під час продажу підсніжників. Інспектор зазначив, що дана рослина занесена до Червоної книги України і підлягає державній охороні, тому за її продаж порушникам загрожує штраф. У своїх поясненнях затримані особи вказали, що Лісовим кодексом України не передбачено цієї заборони, а квіти вони збирали на власній лісовій ділянці, яка входить до складу сільськогосподарських земель, що належить їм на праві власності.

Вирішіть справу. Вкажіть повноваження державного екологічного інспектора. Яке нормативно-правове забезпечення охорони рослинного світу, занесеного до Червоної книги України? Встановіть винних осіб і вид юридичної відповідальності.

3. До суду з позовною заявою звернулися громадяни м. Харкова, які скаржилися на протиправні дії заводу хімічних реактивів «Аргон», і просили відшкодувати збитки, завдані викидами забруднюючих речовин в атмосферне повітря, що призвело до тимчасової втрати їх працездатності. Директор заводу стверджує, що підприємство оснащено всіма передбаченими проектом вводу в експлуатацію очисними спорудами, і таким чином їх діяльність не призводить до забруднення атмосферного повітря, а тому не спричиняє шкоду мешканцям міста.

Доведіть причинний зв'язок між забрудненням атмосферного повітря хімічними речовинами і хворобами населення. Охарактеризуйте особливості відповідальності за шкоду, заподіяну здоров'ю громадян внаслідок порушення законодавства про охорону атмосферного повітря.

4. Під час проведення будівельних робіт СК «Схід-Строй» торговельно-розважального центру «Україна» на території будівельного майданчика були пошкодженні й видалені зелені насадження, серед яких: ясені звичайні, дві верби альпійські й осока дводомна. Старшим державним інспектором з охорони навколишнього природного середовища складено протокол про адміністративне правопорушення й постанову про накладення адміністративного стягнення у розмірі 500 грн за порушення законодавства про рослинний світ. СК «Схід-Строй», вважаючи рішення державного інспектора з охорони навколишнього природного середовища незаконним, звернулося до суду, оскаржуючи дії державного інспектора з посиланням на нормативно-правові акти.

Які види юридичної відповідальності передбачені за порушення законодавства про рослинний світ? У чому полягають особливості цивільно-правової відповідальності за правопорушення у галузі використання й охорони об'єктів рослинного світу? Яке рішення має прийняти суд?

Список літератури та основних нормативних актів

Екологічне право: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл./ за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2013. 432 с.

Екологічне право. Особлива частина (схеми і таблиці): підручник / А.П. Гетьман, А.К. Соколова, О.В. Донець та ін.; за ред. А.П. Гетьмана. Харків, 2015. 496 с.

Екологічне право в запитаннях та відповідях: навч. посібник / А.П. Гетьмана. Харків: Право, 2017. 208 с.

Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / А. П. Гетьман, А.К. Соколова, Г.В. Анісімова та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2014. 784 с.

Екологічне право України: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. І. І. Каракаша. Одеса: Фенікс, 2012. Ст. 305

Науково-практичний коментар Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» / за заг. ред. О.М. Шуміли. Харків: Фактор, 2006. 592 с.

Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.

Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11. Ст. 461.

Кодекс України про адміністративні правопорушення. *Відомості Верховної Ради України*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.

Кодекс законів про працю України. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.

Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки: Постанова Верховної Ради України. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 38–39. Ст. 248.

А.П. Гетьман. Теорія юридичної відповідальності в сучасному екологічному законодавстві. *Актуальні напрями правового забезпечення інноваційної та інвестиційної політики в Україні*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 14 лист. 2014 р. Харків: Право, 2014. С. 125-128.

Механізми та правові норми участі громадськості в процесі прийняття рішень та доступу до правосуддя з питань, що стосуються довкілля: довідник для екологічної громадськості / за ред. С. В. Разметаєва. Харків: Контраст, 2011. С. 130.

ТЕМИ ДЛЯ РЕФЕРАТІВ

1. Загальна характеристика юридичної відповідальності за екологічні правопорушення.

2. Види юридичної відповідальності за екологічні правопорушення.

3. Функції юридичної відповідальності за екологічні правопорушення.

4. Екологічне правопорушення: його склад.

5. Загальна характеристика підстав юридичної відповідальності за екологічні правопорушення.
6. Особливості застосування адміністративної відповідальності за екологічні правопорушення.
7. Особливості застосування кримінальної відповідальності за екологічні правопорушення.
8. Особливості застосування цивільно-правової відповідальності за екологічні правопорушення.
9. Особливості обчислення шкоди, заподіяної екологічними правопорушеннями.
10. Шляхи удосконалення юридичної відповідальності за екологічні правопорушення.

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

Тема 9. Особливості правового регулювання використання земель (для самостійного вивчення)

Питання для самоконтролю

1. Сформулюйте визначення земля як об'єкт еколого-правових відносин.
2. На які категорії відповідно до цільового призначення земель поділяються усі землі України?
3. Надайте загальну характеристику правових основ землекористування в Україні.
4. Вкажіть головні правові принципи використання земель.
5. Визначте основні цілі, види і строки права землекористування.
6. Охарактеризуйте особливості права постійного землекористування.
7. Надайте характеристику основних прав й обов'язків землевласників і землекористувачів.
8. Охарактеризуйте юридичні підстави, порядок на-

дання земельних ділянок у користування за договором оренди землі.

9. Визначте правові заходи у галузі охорони земель в Україні.

10. Вкажіть/Назвіть законодавчі засади організаційно-правових заходів проведення меліорації земель в Україні.

11. Вкажіть/Назвіть юридичні засади забезпечення на території України захисту сільськогосподарських угідь, лісових земель і чагарників від необґрунтованого їх вилучення для інших потреб.

12. Надайте правову характеристику захисту земель від ерозії, селів, підтоплення, заболочування, вторинного засолення, переосушення, ущільнення.

13. Визначте систему правових заходів збереження природних водно-болотних угідь.

14. Надайте загальну характеристику правового регулювання консервації деградованих і малопродуктивних сільськогосподарських угідь.

15. Надайте визначення поняття «земельне правопорушення».

16. Визначте особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства у сфері охорони земель.

Завдання

1. У вересні 2018 р. громадянин Ш. із сільськогосподарським товариством «Зоря» досягли усної домовленості щодо оренди земельної ділянки загальною площею 14 га строком на 51 рік. За згодою сторін орендна плата за землю справляється щорічно з 31 серпня, але не пізніше 31 грудня кожного поточного року в розмірі 500 грн за один гектар ріллі на рік. Сільськогосподарське товариство затримало орендну плату за земельну ділянку на 7 місяців і сплатило її частково у натуральній формі. Громадянин Ш. звернувся зі скаргою до прокурора і просив розірвати укладений договір оренди землі з Відповідачем, мотивуючи це тим, що Відповідач в односторонньому порядку порушив умови договору стосовно оплати за оренду землі. Сільськогосподарське товариство проти позову заперечує, а свої дії пояснює скрутним матеріальним становищем, виклика-

ним неврожаєм пшениці в поточному році, а також погіршенням стану орендованої земельної ділянки.

Вирішіть справу. Які види права користування землями передбачено законодавством України? Охарактеризуйте їх. Що за законодавством віднесено до істотних умов договору оренди земельної ділянки?

2. За позовом громадянина К. до сільської ради господарським судом розглянута справа про відшкодування майнової та моральної шкоди. Представник позивача в судовому засіданні зазначив, що у листопаді 2017 р. сільська рада дозволила будівництво хімічного заводу на території села, після введення якого в експлуатацію хімічні викиди з нього призвели до псування сільськогосподарських земель, що перебували у приватній власності мешканців села, у зв'язку із чим використання земель за цільовим призначенням стало неможливим.

Вирішіть справу. Охарактеризуйте поняття «деградація земель», «псування земель», «забруднення земель». Визначте особливості цивільно-правової відповідальності за псування земель.

3. За позовом Харківської міської ради до ТОВ «БЮЛА» про відшкодування збитків (упущеної вигоди (неодежданої орендної плати) у розмірі 358 000 грн), заподіяних унаслідок самовільного зайняття земельних ділянок та їх використання з порушенням законодавства про плату за землю, затвердженого рішенням Харківської міської ради у 2015 р. за № 130/15. Позивач, пояснюючи вимоги, вказав, що рішенням Харківської міської ради ТОВ «БЮЛА» було надано в оренду земельну ділянку загальною площею 10 га у серпні 2016 р. для будівництва житлового комплексу. Пунктом 5.1. зазначеного рішення відповідача зобов'язано у трьохмісячний строк оформити у встановленому порядку договір оренди землі, що не було виконано. Крім того, за весь період самовільного користування земельною ділянкою відповідач не сплачував орендну плату. ТОВ «БЮЛА» проти позову заперечує, зазначаючи, що користується земельною ділянкою на підставі рішення Харківської міської ради, а ст. 156 ЗК України не передбачено такої

підстави відшкодування збитків власникам землі і землекористувачам, як не оформлення правовстановлюючого документу (договору оренди) у строк, встановлення органом місцевого самоврядування.

Вирішіть справу. Охарактеризуйте порядок надання земельних ділянок в оренду. Спираючись на умови задачі, складіть позовну заяву.

4. ТОВ «Світанок» на підставі договору купівлі-продажу від 28.03.2001 р. набуло право власності на нерухомість (насосну станцію), що знаходиться в м. Харків на земельній ділянці загальною площею 2,05 га і яку було надано обласною радою в користування на підставі договору оренди від 18.10.2001 р. Після припинення дії договору оренди землі, а саме після 18.10.2015 р. ТОВ «Світанок» не переоформило в установленому порядку право користування земельною ділянкою, а також збудувало гараж площею 90 кв.м. на ділянці без відповідного погодження (для обслуговування насосної станції). Харківська міська рада звернулася до суду з вимогою про відшкодування завданих збитків за самовільне використання ТОВ «Світанок» земельної ділянки в розмірі 97 540 грн за період з 18.10.2015 р. по 30.08.2017 р., самочинного будівництва на ній гаражу й обумовлену цим наявність передбачених ст. 212 ЗК України підстав для звільнення цієї земельної ділянки і приведення її у придатний для використання стан шляхом знесення гаражу. ТОВ «Світанок» проти позову заперечує, вказуючи на недоведеність самовільного зайняття спірної земельної ділянки.

Вирішіть справу. Охарактеризуйте поняття «самовільне зайняття земельної ділянки». Визначте порядок і підстави для здійснення розрахунку розмірів шкоди, заподіяної державі, територіальним громадам, юридичним чи фізичним особам унаслідок самовільного зайняття земельних ділянок.

5. На трирівневій залізничній розв'язці біля м. Харків 14 березня 2017 р. зазнав аварії потяг зі сходом з рейок 24 вагонів. Із пошкоджених вагонів стався розлив фенолу і дизельного палива на ґрунт. У результаті аварії потягу, розтікання отруйних хімічних речовин, виникнення пожежі навколишньому природ-

ному середовищу завдано значної шкоди – інтенсивне забруднення ґрунту. Сума збитку склала 2 млн грн. Прокурор м. Харків звернувся до суду з позовом в інтересах держави до ПАТ «Укрзалізниця» про стягнення 2 млн грн. Представник відповідача проти позову заперечує, зазначаючи, що дану ситуацію потрібно кваліфікувати як форс-мажор, а усі збитки, завдані навколишньому природному середовищу, повинен сплачувати машиніст потягу (із яким, за ініціативою ПАТ «Укрзалізниця», 20 березня 2017 р. розірвано трудовий договір – контракт).

Вирішіть справу. Які органи здійснюють державний контроль за охороною земель? Охарактеризуйте поняття «охорона земель», «ґрунт», «забруднення земель», «заходи охорони земель». Які види відповідальності передбачені чинним законодавством за забруднення земель?

Список літератури й основних нормативних актів

Екологічне право: підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2013. 432 с.

Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / А. П. Гетьман, А. К. Соколова, Г. В. Анісімова та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2014. 784 с.

Правове регулювання екологічних, аграрних та земельних відносин в Україні: сучасний стан і напрями вдосконалення: монографія / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, А. М. Статівка та ін.; за ред. А. П. Гетьмана та В. Ю. Уркевича. Харків: Право, 2012. 448 с.

Екологічне право. Особлива частина (схеми і таблиці): підручник / А. П. Гетьман, А. К. Соколова, О. В. Донець та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків, 2015. 496 с.

Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 4.: Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права / Ю. С. Шемшученко, А. П. Гетьман, В. І. Андрейцев та ін.; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. 848 с.

Андрейцев В. І. Екологічне право і законодавство суверенної України: проблеми реалізації державної екологічної політики: монографія. Дніпропетровськ: Нац. гірн. ун-т, 2011. 373 с.

Кулинич П. Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні: монографія. Київ: Логос, 2011. 688 с.

Хомінець С. В. Правове забезпечення підвищення родючості ґрунтів: монографія / під заг. ред. М. В. Шульги. Харків, 2015. 169 с.

Малишева Н. Р., Єрофєєв М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Харків: Право, 2017. 416 с.

Кобецька Н. Р. Дозвільне і договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні: питання теорії та практики: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. 271 с.

Попова А. О. Правова охорона земель від забруднення небезпечними речовинами в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Одеса, 2018. 20 с.

Мірошниченко А. М. Земельне право України: підручник. 2-ге вид., допов. і перероб. Київ: Алерта; ЦУЛ, 2011. 678 с.

Гаврий Н.С. Правова охорона ґрунтів в Україні. Одеса: Вид-во ОНЮА, 2008. 228 с.

Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №. 3-4. Ст. 27.

Про захист конституційних прав громадян на землю: Закон України від 20.01.2005 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 10. Ст. 194.

Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні: Закон України від 10.07.2018 р. № 2498-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 37. Ст. 277.

Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 963-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 350.

Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 349.

Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 р. № 161-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 46. Ст. 280.

Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 36. Ст. 282.

Про затвердження Положення про моніторинг земель: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.1993 р. № 661. *ЗП Уряду України*. 1994. № 1. Ст. 5.

Деякі питання удосконалення управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.06.2017 р. № 413. *Офіційний вісник України*. 2017. № 51. Ст. 14.

Про розміри та Порядок визначення втрат сільськогосподарського і лісгосподарського виробництва, які підлягають відшкодуванню: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.11.1997 р. № 1279. *Офіційний вісник України*. 1997. № 47. С. 40–45.

Про Порядок визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.1993 р. № 284. *Збірник законодавчих актів України про охорону навколишнього природного середовища*. 1997. Т. 2. С. 64–65.

Про затвердження Положення про моніторинг ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення: Наказ Міністерства аграрної політики України від 26.02.2004 р. № 51. *Офіційний вісник України*. 2004. № 13. С. 317.

Про затвердження Класифікації видів цільового призначення земель: Наказ Державного комітету земельних ресурсів України від 23.07.2010 р. № 548. *Офіційний вісник України*. 2010. № 85. Ст. 2393.

ТЕМИ ДЛЯ РЕФЕРАТИВ

1. Земля як об'єкт еколого-правових відносин.
2. Правові засади оренди земель в Україні.
3. Права й обов'язки землекористувачів: теоретико-правові підходи.

4. Правовий режим земель охоронних зон в Україні.
5. Вирішення земельних спорів в Україні: питання теорії та практики.
6. Правова охорона земель в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку.
7. Попередження погіршення естетичного стану й екологічної ролі антропогенних ландшафтів як складова правової охорони земель.
8. Правові основи захисту земель від водної та вітрової ерозії в Україні.
9. Правове регулювання стандартизації та нормування в галузі охорони земель та відтворення родючості ґрунтів.
10. Правові засади рекультивациі порушених земель в Україні.
11. Правове регулювання охорони земель від забруднення небезпечними речовинами.
12. Правова охорона ґрунтів в Україні.
13. Використання техногенно забруднених земель: теоретико-правові аспекти.
14. Правові основи захисту земель від ерозії, селів, підтоплення, заболочування, вторинного засолення, переосушення, ущільнення.
15. Контроль за використанням та охороною земель.

Тема 10. Особливості правового регулювання використання вод

Питання для обговорення

1. Законодавчі засади права водокористування.
2. Загальна характеристика права користування водами: поняття, принципи, об'єкти, суб'єкти.
3. Види права водокористування.
4. Право користування водними об'єктами на умовах оренди.
5. Підстави і порядок виникнення й припинення права водокористування.

6. Права й обов'язки водокористувачів.
7. Правові заходи охорони вод.
8. Правове забезпечення запобігання шкідливій дії вод.
9. Особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства про використання й охорону вод і відтворення водних ресурсів.
10. Особливості розгляду спорів у сфері охорони й використання вод.

Завдання

1. При спорудженні водозабірної свердловини на землях сільськогосподарського підприємства виявлені запаси питної води, яка має цілющі властивості. Сільськогосподарське підприємство пробурило в цьому водоносному місці дві свердловини й організувало подання мінеральної води на свій консервний завод для технічних потреб. Районна рада заборонила використання мінеральної води, але підприємство оскаржило це рішення в суді, вказуючи, що згідно з чинним законодавством (ст. 90 ЗК України) воно має право використовувати не тільки землю, а й підземні води, які знаходяться на його території.

Дайте висновок по справі. Охарактеризуйте підстави й порядок виникнення спеціального права водокористування.

2. Під час будівництва водопровідних споруд були встановлені три пояси санітарної охорони водопроводів. У зв'язку з гострою нестачею вільних земель водокористувач (міськводоканал) збудував на території, що належить до першого поясу зони санітарної охорони, авторемонтну майстерню зі складом. Районна державна адміністрація, вважаючи дії міськводоканалу порушенням правил користування водами, анулювала дозвіл на спеціальне водокористування.

Чи можна вважати законними дії районної державної адміністрації? У чому полягає суть санітарної охорони водопроводу? Який порядок припинення права спеціального водокористування?

3. У ході проведення перевірки Державною екологічною інспекцією в Харківській області було встановлено засмічення

озера відходами, об'єм яких становить 60м³. Претензії направлені Державною екологічною інспекцією в Харківській області ТОВ «Будмет» щодо відшкодування завданих державі збитків внаслідок порушення водного законодавства останнім залишені без виконання.

Вирішіть справу. Охарактеризуйте особливості відповідальності за шкоду, спричинену порушенням водного законодавства.

4. Целюлозно-паперова фабрика проводила скидання зворотних вод через очисні споруди, будівництво яких не було повністю завершено. Через це стало неможливим використання річки для ведення рибного господарства й питного водопостачання. Директор департаменту екології та природних ресурсів області звернувся до прокурора щодо притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб за порушення чинного законодавства.

Як вирішити справу? Які умови скидання зворотних вод у водні об'єкти ?

5. За вказівкою капітана іноземного танкера, який знаходився в територіальних водах України, було скинуто 350 т забруднюючих речовин, щоб завчасно підготувати резервуари до прийому нафти і скоротити час перебування в порту. Це скидання не було зареєстроване в судових документах. Прибувши в порт, капітан судна відмовився пред'явити посадовим особам порту документи з обліку операцій із речовинами, які є шкідливими для водних біоресурсів та здоров'я людини.

Чи правомірні дії капітана танкера? Які органи можуть перевіряти правильність реєстрації операцій з речовинами, що є шкідливими для водних біоресурсів та здоров'я людини, і притягати до відповідальності? Назвіть основні заходи з охорони водних об'єктів від забруднення, засмічення і вичерпання.

6. Група місцевих жителів звернулася до районної ради з проханням надати можливість проводити перевірку якості води, що використовується ними для питних і господарсько-побутових потреб, а також роз'яснити, чи відповідає чинному законодавству встановлення орендарем місцевого ставка забо-

рони загального водокористування останнім.

Надайте письмову консультацію.

7. КП «Харківводоканал» звернулося з позовною заявою в суд до підприємства про стягнення податку в підвищеному розмірі за скидання стічних вод у міську каналізацію з урахуванням того, що відповідач не одержав дозволу на спецводокористування. Відповідач позовні вимоги позивача не визнав, зазначивши, що договір між сторонами існує, вторинному водокористувачеві дозвіл на спеціальне водокористування не потрібен.

Яке рішення повинен прийняти суд? Дайте класифікацію видів водокористування. Які правові наслідки самовільного користування водними об'єктами?

Список літератури й основних нормативних актів

Екологічне право України: підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. Харків: Право, 2013.

Труфан І.В. Правовий режим малих річок в Україні: монографія. Івано-Франківськ, 2006. 168 с.

Водний кодекс України від 6 червня 1995 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 24. Ст. 189.

Науково-практичний коментар Водного кодексу України / за заг. ред. Н.Р. Кобецької. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 357 с.

Про питну воду та питне водопостачання: Закон України від 10.01.2002 р. *Офіційний вісник України*. 2002. № 6. Ст. 223.

Про затвердження Правил охорони внутрішніх морських вод і територіального моря від забруднення та засмічення: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.02.1996 р. № 269. *ЗП Уряду України*. 1996. № 8. Ст. 241.

Про затвердження Порядку відшкодування збитків, завданих водокористувачам припиненням права або зміною умов спеціального водокористування: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.08.1996 р. № 966. *ЗП Уряду України*. 1996. № 16. Ст. 453.

Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування збитків, заподіяних внаслідок забруднення із суден,

кораблів та інших плавучих засобів територіальних і внутрішніх морських вод України: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.07.1995 р. № 484. *ЗП Уряду України*. 1995. № 9. Ст. 235.

Про затвердження Порядку погодження та видачі дозволів на спеціальне водокористування та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 10.08.1992 р. № 459: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 р. № 321. *Офіційний вісник України*. 2002. № 12. Ст. 590.

Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів: Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 20.07.2009 р. № 389. *Офіційний вісник України*. 2009. № 63. Ст. 2242.

Про затвердження Інструкції про порядок розробки та затвердження гранично допустимих скидів (ГДС) речовин у водні об'єкти із зворотними водами: Наказ Міністерство охорони навколишнього природного середовища від 15.12.1994 р. № 116. *Збірник законодавчих актів України про охорону навколишнього середовища*. 1996. Т. 3. С. 102.

ТЕМИ ДЛЯ РЕФЕРАТІВ

1. Система нормативів і стандартів у сфері водокористування й охорони вод.
2. Особливості правового регулювання оренди водних об'єктів.
3. Загальна характеристика економічного регулювання використання, охорони вод і відтворення водних ресурсів.
4. Правове регулювання користування водними об'єктами для потреб галузей економіки.
5. Правове регулювання скидання зворотних вод у водні об'єкти.
6. Правове регулювання користування річками.
7. Особливості права користування землями водного фонду.
8. Правовий режим водоохоронних зон.

9. Правовий режим підземних вод.
10. Вирішення спорів із питань використання, охорони вод та відтворення водних ресурсів.
11. Становлення водного законодавства в період державної незалежності України.
12. Перспективи подальшого розвитку водного законодавства і права у ХХІ столітті.
13. Правове регулювання спеціального водокористування.
14. Загальна характеристика права власності на води.
15. Зміст права водокористування, права й обов'язки водокористувачів.
16. Право загального водокористування.
17. Система державних органів управління й контролю у сфері охорони і використання вод.
18. Особливості застосування цивільно-правової відповідальності за порушення водного законодавства.

Тема 11. Особливості правового регулювання використання надр

Питання для обговорення

1. Поняття «надра» та їх правова характеристика.
2. Поняття й особливості правового режиму корисних копалин.
3. Правовий режим гірничого відводу.
4. Особливості користування надрами на підставі угод про розподіл продукції.
5. Правова охорона надр.
6. Юридична відповідальність за порушення законодавства про надра.

Завдання

1. Органами гірничого нагляду була проведена перевірка діяльності підприємства по видобуванню нафти й газу, яке

мало 20 спеціальних дозволів на користування надрами. Під час перевірки з'ясувалося, що експлуатація багатьох свердловин здійснювалася з порушенням вимог щодо охорони навколишнього середовища. Крім того, у процесі видобутку було пошкоджено рідкісне мінералогічне утворення, визнане об'єктом природно-заповідного фонду. Органи гірничого нагляду припинили видобувні роботи й скасували відповідні дозволи на користування надрами. Підприємство оскаржило дії органів гірничого нагляду в господарському суді.

Вирішіть справу. Який порядок припинення права надкористування? Визначте види правопорушень і юридичну відповідальність.

2. На території хлібозаводу виявлені запаси кварцу. Керівництво цього підприємства вирішило зайнятися додатковою діяльністю із видобування зазначених корисних копалин і звернулося до обласної державної адміністрації за спеціальним дозволом. Держадміністрація відмовила в наданні дозволу, мотивуючи тим, що не має таких повноважень.

Який порядок надання спеціальних дозволів на користування надрами? Охарактеризуйте суб'єктний склад надкористування.

3. Іноземна гірничодобувна фірма стала переможцем аукціону й отримала спеціальний дозвіл на видобування нафти в межах континентального шельфу Чорного моря розміром 13 тис. кв. км. Через рік Державна геологічна служба України анулювала дозвіл, мотивуючи це тим, що підприємство почало видобування корисних копалин без отримання гірничого відводу. До того ж іноземним підприємством не було узгоджено спеціальний режим ведення робіт у межах континентального шельфу з відповідними державними органами. Фірма звернулася до міжнародного арбітражного суду з позовом проти уряду України.

Визначте коло суспільних відносин і порядок користування надрами континентального шельфу України.

4. Громадянин К. видобував на присадибній ділянці глину й пісок і використовував їх для будівництва власного жи-

тлового будинку. Частину добутого піску він продав сусідові для теплиці. Органи державного гірничого нагляду заборонили гр-ну К. видобування корисних копалин і притягли його до відповідальності. Громадянин К. звернувся зі скаргою до суду, бо вважає, що він як власник земельної ділянки відповідно до ст. 23 Кодексу України про надра має право видобувати корисні копалини для всіх потреб.

Вирішіть справу. Який порядок видобування корисних копалин власниками землі? Яка відповідальність встановлена за незаконне видобування корисних копалин?

5. Громадянин М. який працював раніше гірничим майстром на вугледобувній шахті, вирішив зайнятися підприємницькою діяльністю із видобування корисних копалин будівельної групи (пісок, глина, гравій) на власній присадибній земельній ділянці. Для цього він звернувся до райдержадміністрації за місцем проживання із заявою про реєстрацію його як приватного підприємця.

У наданні спеціального дозволу на користування надрами йому було відмовлено на тій підставі, що громадяни можуть добувати корисні копалини лише для своїх особистих господарських і побутових потреб. Громадянин М., не погодившись із зазначеним рішенням, звернувся до суду.

Яке рішення повинен прийняти суд? Який порядок надання громадянам надр у користування?

Список літератури й основних нормативних актів

Екологічне право України: підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. Харків: Право, 2009. С. 196–214.

Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / А.П. Гетьман, А.К. Соколова, Г.В. Анісімова та ін.; за ред. А.П. Гетьмана. Харків: Право, 2014 С. 290–358.

Філатова В.К., Шульга Т.М. Правові засади геологічно-го вивчення надр в Україні: монографія. Харків: Вид-во ФІНН, 2011. 144 с.

Грицан О.А. Правові засади екологічного контролю за використанням та охороною надр: монографія. Івано-Франківськ: Симфонія Форте, 2017. 176 с.

Олійник О.М. Правове регулювання охорони надр за законодавством України (окремі аспекти): монографія. Хмельницький: Поліграфіст, 2011. 140 с.

Кірін Р.С., Хоменко В.Л. Геологічне право: навч. посібник. Донецьк: НГУ, 2015. 198 с.

Науково-практичний коментар Кодексу України про надра / Г.І. Балюк, А.П. Гетьман, Н.Р. Малишева [та ін.]; за ред. Г.І. Балюк. Київ: Юрінком Інтер 2012. 328 с.

Разметаєв С., Біловус Р. Механізм правового регулювання порядку здійснення загального користування надрами. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 6. С. 88–90.

Про газ (метан) вугільних родовищ: Закон України від 21.05.2009 р.

Про угоди про розподіл продукції: Закон України від 14.09.1999 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 44. Ст. 391.

Про нафту і газ: Закон України від 12.07.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 50. Ст. 262.

Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними: Закон України від 18.11.1997 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 9. Ст. 34.

Про видобування і переробку уранових руд: Закон України від 19.11.1997 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 11. Ст. 39.

Гірничий закон України від 06.10.1999 р. *Офіційний вісник України* 1999. № 43. Ст. 2125.

Про затвердження Порядку проведення аукціонів з продажу спеціальних дозволів на користування надрами: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.05.2011 р. № 594. *Офіційний вісник України* 2011. № 44. Ст. 1783.

Про затвердження Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.05.2011 р. № 615. *Офіційний вісник України* 2011. № 45. Ст. 1832.

Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.1994 р. № 827 у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 28.12.2011 р. № 1370. *ЗП Уряду України*. 1995. № 2. Ст. 42.

Методика визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами: затв. Наказом Мінприри України від 29.08.2011 р. № 303. *Офіційний вісник України*. 2011. № 73. Ст. 2766.

ТЕМИ ДЛЯ РЕФЕРАТІВ

1. Історико-правові аспекти становлення й розвитку законодавства про охорону надр.
2. Стан, сутність і перспективи розвитку сучасного нормативно-правового забезпечення заходів охорони надр.
3. Надра як об'єкт правової охорони.
4. Правові заходи щодо охорони надр.
5. Державний фонд надр як об'єкт правової охорони й використання.
6. Правове регулювання використання надр.
7. Особливості використання надр на підставі угод про розподіл продукції.
8. Поняття і загальна характеристика права користування надрами.
9. Підстави і порядок призупинення й припинення права користування надрами.
10. Особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону і використання надр.

Тема 12. Особливості правового регулювання використання рослинного світу

Питання для обговорення

1. Рослинний світ як об'єкт правової охорони, використання і відтворення.
2. Правове регулювання використання рослинного світу: поняття, види, об'єктно-суб'єктний склад, підстави й поряд-

док виникнення і припинення правовідносин у цій сфері.

3. Правові засади охорони рослинного світу.

4. Особливості правового регулювання охорони, використання та відтворення зелених насаджень у населених пунктах.

5. Ліс як об'єкт права лісокористування.

6. Особливості права загального і спеціального лісокористування.

7. Правові засади щодо відтворення, охорони й захисту лісів.

8. Особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства про рослинний світ і лісового законодавства.

Завдання

1. Правоохоронними органами було виявлено, що на земельній ділянці у м. К. зростають дикорослі рослини, зовні схожі на рослини виду снотворного маку у кількості до ста рослин. Також було встановлено, що згадана ділянка раніше знаходилася в користуванні місцевого підприємства й наразі перебуває в досить занедбаному стані.

Вирішіть справ. Надайте правову характеристику об'єктів рослинного світу. Визначте порядок використання дикорослих рослин занесених до переліку наркотичних. Чи можливе застосування в даному випадку заходів юридичної відповідальності?

2. Працівниками Державної екологічної інспекції у Харківській області під час вжиття заходів державного контролю виявлено, що громадянин Т. на власній земельній ділянці здійснював підпал сухої рослинності без попередження про такі наміри відповідні державні органи і без прийняття жодних заходів безпеки. У результаті підпалу, через сильний вітер вогонь розповсюдився на сусідній ліс. Державним інспектором було складено протокол за фактом несанкціонованого підпалу сухої рослинності й направлено позов про відшкодування збитків, завданих лісовому господарству.

Назвіть основні заходи з охорони рослинного світу. Який порядок випалювання сухої рослинності? Визначте юридичну відповідальність у цій сфері.

3. Співробітниками патрульної поліції з охорони зони відчуження ЧАЕС і радіоактивного забруднення під час перевірки транспортного засобу громадянина М. було виявлено 20 кг ягід чорниці. Прилади радіологічного контролю зафіксували, що рівень вмісту радіаційних елементів у цих ягодах чорниці перевищує допустиму норму у 30 тисяч разів. Громадянин М. повідомив, що у зоні посиленого радіоактивного контролю здійснював заготівлю ягід чорниці для задоволення власних потреб.

Дайте правову оцінку діям громадянина М. Охарактеризуйте особливості правового регулювання використання рослинного світу, які знаходяться на земельних ділянках, що зазнали радіоактивного забруднення.

4. Місцева державна адміністрація надала в оренду приватному підприємству земельну лісову ділянку площею 2 га, що знаходилася в користуванні Державного підприємства «Балаклійське лісове господарство», мотивуючи це відсутністю зареєстрованого права власності або права користування на вказану земельну лісову ділянку в останнього. У свою чергу, Державне підприємство «Балаклійське лісове господарство» звернулося з позовною заявою до господарського суду про визнання недійсним рішення держадміністрації. В обґрунтуванні позову зазначається, що на оформлення земельпорядної документації на цю земельну лісову ділянку немає відповідного бюджетного фінансування, у той же час використання вказаної земельної лісової ділянки здійснюється на підставі матеріалів лісовпорядкування.

Вирішіть справу. Чи підлягає позов задоволенню? Які документи посвідчують право постійного користування земельними лісовими ділянками?

5. Для ведення особистого селянського господарства громадянин С. отримав у власність земельну ділянку розміром 25 га, до складу якої увійшла земельна лісова ділянка (10 га). Після виділення ділянки в натурі С. заборонив односельцям збирати на ній гриби, ягоди, лікарські рослини тощо. У суді доведено факти, що громадянин С. відібрав 2 кошики грибів у по-

дружжя Т., зібраних на земельній лісовій ділянці, вважаючи, що це його власність.

Особливості набуття права приватної власності на ліси. Зробіть порівняльну характеристику прав й обов'язків власників лісів і лісокористувачів. Чи підлягає позов громадянина Т. задоволенню? Вирішіть справу.

6. При проведенні ТОВ «Моноліт» будівельних робіт із спорудження котловану на території будівельного майданчика, на якому проводиться реконструкція й будівництво багатофункціонального комплексу, було пошкоджено кореневу систему сосни кедрової європейської, кипарису пірамідального, двох ясенів звичайних, у результаті чого сосна кедрова європейська усохла (загинула). Державною екологічною інспекцією у місті Київ було накладено штраф на ТОВ «Моноліт» та стягнуто компенсацію за заподіяну шкоду – 1000 грн. ТОВ «Моноліт», не погоджуючись із таким рішенням, звернулось зі скаргою до суду.

Чи підлягає позов ТОВ «Моноліт» задоволенню? Вкажіть особливості правового регулювання охорони зелених насаджень у населених пунктах. Який порядок отримання дозволу на тимчасове порушення благоустрою?

7. Під час проведення операції «Новорічна ялинка» співробітниками Державної екологічної інспекції у м. Харків були виявлені факти незаконної реалізації 98 новорічних ялинок громадянином К., що підтвердилося відсутністю відповідних дозвільних документів. Громадянин К. пред'явив одну єдину бирку на всі рослини. За результатами перевірки виявилось, що за наданою биркою була відпущена інша порода деревини. Вилучені дерева передано на відповідальне зберігання до Харківського зоопарку.

Назвіть види використання лісових ресурсів. Який порядок заготівлі й реалізації новорічних ялинок? Визначте види правопорушень і юридичну відповідальність у цій сфері.

8. Правоохоронними органами виявлено факт незаконного знищення дерев у пожегозахисній лісосмузі за межами населеного пункту поблизу с. Іванівка. Під час проведення огляду

місця події встановлено, що з метою заготівлі деревини двома громадянами С. та К. було спиляно 30 дерев породи дуб до ступеня припинення росту.

Правове регулювання охорони та використання зелених насаджень у ползахисних лісосмугах. Які правові наслідки самовільного знищення таких насаджень?

9. У власності фермерського господарства «Світанок» перебуває 35 га сільськогосподарських угідь, у тому числі 3 га замкненої лісової ділянки. До виділу фермерському господарству означених земель крізь них проходив єдиний шлях до селища Травневе. Розпочавши свою діяльність, фермерське господарство «Світанок» обмежило загальне лісокористування. Мешканці села Травневе звернулися до суду з вимогою закріплення за ними на безоплатній основі права користування чужою земельною ділянкою. На це фермерське господарство «Світанок» зауважило, що місцеві жителі, по-перше, забруднюють лісову ділянку, а по-друге, незважаючи на заборону, збирають з ділянки гриби і ягоди у великій кількості.

Чи підлягає позов задоволенню? Вирішіть справу.

Список літератури й основних нормативних актів

Екологічне право: підручник / за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2013. 432 с.

Соколова А. К. Флористичне право України: проблеми формування та розвитку: монографія. Харків: Право, 2009. 288 с.

Соколова А.К. Правове забезпечення охорони, відтворення й використання об'єктів рослинного світу. *Проблеми законності*. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2008. Вип. 94. С. 104–110.

Гиренко І. В. Правова охорона рослинного світу України: сучасна парадигма : монографія / за заг. ред. В. І. Семчика. Київ: НУБіП України, 2015. 398 с.

Туліна Е. Є. Правові засади використання рослинного світу: монографія. Харків: Право, 2017. 216 с.

Попов В.К., Гетьман А.П. Правові проблеми викорис-

тання і охорони рослинного світу. *Право України*. 2000. № 1. С. 51–53.

Науково-практичний коментар Лісового кодексу України / Г. І. Балюк, А. П. Гетьман, Т. Г. Ковальчук [та ін.]. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 368 с.

Ковальчук Т. Право постійного і тимчасового користування лісами: юридичні ознаки та особливості змісту. *Право України*. 2011. № 2. С. 148–155.

Лісовий кодекс України: Закон України від 21 січня 1994 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 17. Ст. 99 (в ред. Закону від 8 лютого 2006 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 21. Ст. 170).

Порядок заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань в лісах України: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 23 квітня 1996 року за № 449. *Збірник законодавчих актів України про охорону навколишнього природного середовища*. 1997. Т. 2. С. 292–294.

Порядок поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних ділянок: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 16 травня 2007 року за № 733. *Офіційний вісник України*. 2007. № 37. Ст. 1483.

Порядок спеціального використання лісових ресурсів: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 року за № 761. *Офіційний вісник України*. 2007. № 39. Ст. 1550.

Правила відтворення лісів: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 1 березня 2007 року за № 303. *Офіційний вісник України*. 2007. № 16. Ст. 589.

Правила заготівлі живиці в лісах України: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 8 лютого 1996 року за № 185. *СП України*. 1996. № 7. Ст. 209.

Правила рубок головного користування: затв. Наказом Держ. комітету лісового гос-ва України від 23 грудня 2009 № 364. *Офіційний вісник України*. 2010. № 6. Ст. 276.

Про благоустрій населених пунктів : Закон України від 6 верес. 2005 р. № 2807-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 49. Ст. 2580.

Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: постанова КМ України від 06.05.2000 р. № 770. *Офіційний вісник України*. 2000. № 19. Ст. 789.

Про затвердження Положення про Зелену книгу України: Постанова Кабінету Міністрів від 29.08.2002 р. № 1286. *Офіційний вісник України*. 2002. № 36. Ст. 1692.

Про затвердження Порядку видалення дерев, кущів, газонів і квітників у населених пунктах: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2006 року № 1045. *Офіційний вісник України*. 2006. № 31. Ст. 2215.

Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України: наказ Мінбуду України від 10.04.2006 р. № 105. *Офіційний вісник України*. 2006. № 31. Ст. 2276.

Про затвердження такс для обчислення шкоди, заподіяної лісу: затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 23 лип. 2008 р. № 665. *Офіційний вісник України*. 2008. № 56. Ст. 1868.

Про карантин рослин: Закон України від 30.06.1993 р., у ред. від 19 січня 2006 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 19-20. Ст. 167.

Про рослинний світ: Закон України від 19.04.1999 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22-23. Ст. 198.

Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довілля: постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17. *Вісник Верховного Суду України*. 2005. № 1.

Про такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної зеленим насадженням у межах міст та інших населених пунктів: постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.1999 р. № 559. *Офіційний вісник України*. 1999. № 14. С. 110.

Про Червону книгу України: Закон України від 7 лют. 2002 р. № 3055-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 30. Ст. 201.

ТЕМИ ДЛЯ РЕФЕРАТІВ

1. Флористичне право як підгалузь екологічного права України.
2. Правове регулювання видів використання рослинного світу.
3. Особливості правової охорони рослинного світу.
4. Зелені насадження в населених пунктах як об'єкт правової охорони та використання.
5. Зелена та Червона книги України: поняття і правове значення для регулювання правовідносин щодо охорони, використання й відтворення об'єктів рослинного світу.
6. Відповідальність за порушення законодавства про охорону, використання і відтворення рослинного світу.
7. Ліс як об'єкт охорони і використання: правові засади.
8. Правове регулювання лісокористування.
9. Правові заходи щодо відтворення, охорони та захисту лісів.
10. Лісові сервітути: поняття та правове забезпечення.
11. Види юридичної відповідальності за порушення законодавства про рослинний світ.
12. Особливості цивільно-правової відповідальності за порушення лісового законодавства.

Тема 13. Особливості правового регулювання використання тваринного світу

Питання для обговорення

1. Загальна характеристика законодавства про тваринний світ.
2. Поняття «об'єкти тваринного світу», правове регулювання.
3. Порядок утримання й розведення об'єктів тваринного світу, які перебувають у стані природної волі, напіввільних умовах чи в неволі.
4. Особливості права власності на об'єкти тваринного

світу. Форми, підстави виникнення й припинення.

5. Види використання об'єктів тваринного світу.

6. Правове регулювання ведення мисливського господарства і полювання.

7. Правове регулювання здійснення промислового рибальства.

8. Правове регулювання любительського і спортивного рибальства.

9. Правова охорона тваринного світу. Червона книга України.

10. Юридична відповідальність за порушення законодавства про тваринний світ.

Завдання

1. У забороненій для полювання час член товариства мисливців Г. на території мисливського заказника поставив петлю, до якої потрапив лось. Доставити м'ясо додому він не зміг, тому воно стало непридатним до вживання. Після встановлення факту браконьєрства Г. був оштрафований і позбавлений права полювання на два роки. Він добровільно сплатив 8000 грн – суму компенсації за заподіяну шкоду, проте з нього не стягувалася вартість м'яса, оскільки воно не було ним використане.

Зробіть висновок у справі. Вкажіть, які території закриті для полювання. Назвіть способи полювання та знаряддя, визначені законодавством. Що слід вважати незаконно добутою продукцією полювання?

2. Громадськими інспекторами рибоохорони в Харківській області було затримано Р., який займався незаконним виловом риби в період нересту на території водойми загального користування. Під час огляду плавзасобу вилучено електричну вудку, спінінг і драч. У своїх поясненнях Р. вказав, що для вилову використовував виключно спінінг, інші знаряддя знаходилися у човні, який він взяв в оренду. Крім того, за словами Р., стосовно заборон і обмежень на рибальство в період нересту взагалі нічого не відомо.

Вирішіть справу. Вкажіть порядок здійснення любительського і спортивного рибальства, порядок вилову риби в

період нересту у водоймах загального користування. Визначте вид юридичної відповідальності.

3. Захисниками тварин м. Лубни були виявлені покинуті напризволяще К. дикі тварини. Громадські активісти звернулися до голови місцевої державної адміністрації з проханнями взяти на утримання покинутих тварин до моменту встановлення місця перебування власника і поставили питання щодо встановлення винних суб'єктів у порушенні ст. 24 ЗУ «Про захист тварин від жорстокого поводження». Після відмови адміністрації з посиланням на брак коштів та відсутність зоологічного парку активісти звернулися до суду.

Дати правову оцінку описаній ситуації. Визначте вид юридичної відповідальності для винних суб'єктів. З'ясуйте, чи правомірні дії голови місцевої адміністрації, який порядок передачі безхазяйних тварин передбачений законодавством України.

4. Співробітниками державної лісової охорони на території мисливського угіддя в Харківській області був зупинений автотранспортний засіб з іноземними громадянами. Під час огляду ТЗ виявлено дві одиниці вогнепальної зброї і добуту дичину кабана, косулі, зайця. У своїх поясненнях іноземні громадяни вказали, що мають відповідні документи встановленого зразка на право полювання на території своєї країни, а щодо особливого порядку або наявності документів для здійснення полювання на території України їм не відомо.

Вирішіть справу. Який порядок здійснення полювання іноземцями на території України? Встановіть вид юридичної відповідальності.

5. У межах мисливських угідь лісгоспу затримано Ш. Протягом кількох років він добув 40 вовченят для таксидермічних цілей. Вдома утримував козулю, чорну лелеку, сірого журавля та вухастого їжака. У своїх поясненнях Ш. заявив, що не вважає свої дії браконьєрством.

Дайте правову оцінку зазначеним обставинам. Чи передбачені вказані дії у Законі України «Про захист тварин від жорстокого поводження»? Який порядок утримання й роззве-

дення диких тварин у неволі? Визначте вид юридичної відповідальності за зазначені правопорушення.

6. У Міжнародному аеропорту «Бориспіль» державним прикордонним інспектором ветеринарної медицини разом з співробітниками аеропорту затримано К., який намагався перевезти в ручній поклажі черепаха, декілька ящірок і змії без необхідних для цього документів. Після цього К. звернувся до адміністрації аеропорту з вимогою повернути вилучених тварин і кошти за авіаквиток, оскільки не вважає свої дії неправомірними.

Вирішіть справу. Вкажіть вимоги щодо ввезення та вивезення тварин через митний кордон? Визначте вид юридичної відповідальності.

Список літератури та основних нормативних актів

Екологічне право України: підручник / за ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. Харків: Право, 2009. С. 270–290.

Тваринний світ України: правова охорона, використання та відтворення / за заг. ред. Г.І. Балюка. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 384 с.

Шеховцов В.В. Правове регулювання права приватної власності на об'єкти тваринного світу в Україні: монографія / за наук. ред. А.П. Гетьмана. Харків: Вид-во «ФІНН», 2010. 200 с.

Григор'єва Т.В. Правові засади використання, охорони та відтворення водних живих ресурсів: монографія. Харків: Право, 2011. 176 с.

Шахов В.С. Право польовання охотничьими угодьями. Київ: Вища шк., 1993. 160 с.

Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. *Офіційний вісник України*. 2002. № 2. С. 47.

Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 р. *Офіційний вісник України*. 2000. № 18. Ст. 442.

Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них: Закон України від 06.02.2003 р. *Офіційний вісник України*. 2003. № 10. Ст. 430.

Про рибне господарство, промислове рибальство та

охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.07.2011 р. *Офіційний вісник України*. 2011. № 59. Ст. 2351.

Про Червону книгу України: Закон України від 07.02.2002 р. *Офіційний вісник України*. 2002. № 10. Ст. 462.

Про ветеринарну медицину: Закон України від 25.06.1992 р. *Офіційний вісник України*. 1992. № 36. Ст. 531.

Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21.02.2006 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 11. Ст. 692.

Правила здійснення любительського та спортивного рибальства: затв. Наказом Держрибгоспу 15.02.1999 р. *Офіційний вісник України*. 1999. № 19. С. 372.

Положення про порядок поводження із зброєю, видачі ліцензій на добування мисливських тварин та проведення полювань, затв. Міністерством аграрної політики та продовольства України 17.10.2011 р. № 549. *Офіційний вісник України*. 2011. № 82. С. 22.

Порядок здійснення любительського і спортивного рибальства, затв. Постановою Кабінетом Міністрів України від 18.07.1998 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 29. Ст. 1099.

Правила видачі дозволів на спеціальне використання диких тварин та інших об'єктів тваринного світу, віднесених до природних ресурсів загальнодержавного значення, затв. наказом Мінекології України від 26.05.1999 р. № 115. *Офіційний вісник України*. 1999. № 37. Ст. 1878.

Про затвердження Такс для обчислення розміру відшкодування збитків, завданих унаслідок порушення законодавства в галузі мисливського господарства та полювання (крім видів, занесених до Червоної книги України), затв. Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України, Міністерства екології та природних ресурсів України 19.06.2017 р. № 301/222. *Офіційний вісник України*. 2017. № 58. С. 185.

Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування (збирання) або знищення цінних видів водних біоресурсів: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2011 р. № 1209. *Офіційний вісник України*. 2011. № 92. С. 35.

Про розмір компенсації за незаконне добування, зни-

щення або пошкодження видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, а також за знищення чи погіршення середовища їх перебування (зростання), затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 07.11.2012 р. № 1030. *Офіційний вісник України*. 2012. № 85. С. 190.

Про затвердження Положення про громадських інспекторів рибоохорони затв. наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 24.02.2012 р. № 83. *Офіційний вісник України*. 2012. № 23. С. 116.

Про затвердження Правил транспортування тварин затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 16.11.2011 р. № 1402. *Офіційний вісник України*. 2011. № 8. С. 24.

Про затвердження Положення про Державну ветеринарну та фітосанітарну службу України, затв. указом Президента України від 13.04.2011 р. № 464. *Офіційний вісник України*. 2011. № 12. С. 21.

ТЕМИ ДЛЯ РЕФЕРАТІВ

1. Тваринний світ як об'єкт використання, відтворення й охорони.
2. Поняття та види використання об'єктів тваринного світу.
3. Суб'єкти використання й охорони об'єктів тваринного світу.
4. Характеристика загального використання об'єктів тваринного світу.
5. Характеристика спеціального використання об'єктів тваринного світу.
6. Особливості правового регулювання мисливства.
7. Правове регулювання здійснення полювання.
8. Правове регулювання здійснення рибальства.
9. Червона книга України як основний інструмент захисту у сфері охорони об'єктів тваринного світу.
10. Відповідальність за порушення законодавства України щодо використання й охорони тваринного світу.

Тема 14. Правова охорона атмосферного повітря, озонного шару і клімату

Питання для обговорення

1. Атмосферне повітря, озонний шар і клімат як об'єкти правової охорони.
2. Основи національного законодавства щодо попередження зміни клімату.
3. Поняття «правова охорона атмосферного повітря».
4. Система правових заходів щодо охорони атмосферного повітря (дозвільного, контрольного, стимулюючого, поновлювального, заборонного характеру).
5. Нормативи гранично допустимих викидів забруднюючих речовин в атмосферу, дозволи на їх викиди та їх юридичне значення. Порядок перегляду встановлених нормативів.
6. Нормативи гранично допустимого шкідливого впливу фізичних і біологічних факторів на атмосферне повітря. Види фізичного (шум, ультразвук, електричні заряди, електромагнітні випромінювання, електричні та магнітні поля та інші) й біологічного впливу.
7. Правові заходи попередження забруднення атмосферного повітря при розміщенні населених пунктів і виробничо-господарських об'єктів; при проектуванні, будівництві й вводі в експлуатацію господарчих об'єктів; особливості правових заходів при будівництві й експлуатації АЕС; добуванні корисних копалин, і проведенні вибухових робіт та інших заходів.
8. Дозвільна діяльність у сфері охорони атмосферного повітря.
9. Юридична відповідальність за порушення законодавства в галузі охорони атмосферного повітря, озонного шару і клімату.
10. Особливості майнової відповідальності за порушення вимог законодавства про охорону атмосферного повітря, озонного шару і клімату.

Завдання

1. Державною екологічною інспекцією у Харківській області була проведена перевірка ТОВ «Агроспец», основним видом господарської діяльності якого є надання послуг по сушінню й очищенню зерна і соняшника. У результаті перевірки встановлено, що підприємство протягом чотирьох місяців здійснювало викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря за відсутності відповідного дозволу, внаслідок чого стаціонарними джерелами підприємства було здійснено викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, а саме: пилу зернового 1,7 тон, діоксину азоту – 0,2 тон, оксиду вуглецю – 0,4 тон, діоксину вуглецю 80 тон. Керівник підприємства повідомив, що необхідні документи на отримання дозволу на розгляд до Департаменту екології та природних ресурсів Харківської обласної державної адміністрації подані своєчасно. У встановлені строки рішення не було прийняте, але й офіційної відмови вони не отримали, у зв'язку з цим керівник ТОВ «Агроспец» прийняв рішення розпочати господарську діяльність підприємства.

Вирішіть справу. Визначте правові підстави здійснення діяльності, пов'язаної з впливом на атмосферне повітря, порядком надання дозволу на викиди в атмосферне повітря стаціонарними джерелами. Охарактеризуйте види юридичної відповідальності, яка передбачається за порушення вимог законодавства про охорону атмосферного повітря. Розкрийте особливості відшкодування збитків внаслідок забруднення атмосферного повітря.

2. Під час проведення перевірки Укртрансінспекцією у Харківській області ліцензійних умов перевізника ТОВ «Агрус» було встановлено, що до адміністративної відповідальності за експлуатацію автотранспортних засобів із перевищенням нормативу вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах притягнуті працівники підприємства, а саме громадянин Ч. і громадянин В. – водії маршруту 23Г у місті Харкові. У зв'язку з цим органами місцевого самоврядування було порушено пи-

тання про позбавлення ТОВ «Агрус» ліцензії з надання послуг з перевезення пасажирів.

Вирішіть справу. Визначте, які правові заходи щодо охорони атмосферного повітря від забруднення викидами транспортних та інших пересувних засобів і установок передбачені законодавством. Чи є порушення вимог законодавства у сфері охорони атмосферного повітря підставою для позбавлення автоперевізників ліцензії? Розкрийте підстави притягнення до адміністративної відповідальності за випуск й експлуатацію автотранспортних засобів із перевищенням нормативу вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах. Проаналізуйте склад адміністративного правопорушення.

3. Приватний підприємець К. виробляв деревне вугілля шляхом випалювання деревини у спеціально пристосованих ємностях (печах), на відстані близько 300 м від населеного пункту. Внаслідок перевірки, проведеної територіальним органом, що здійснює державний нагляд (контроль) за дотриманням вимог санітарного законодавства у Київській області, на підставі скарг мешканців населеного пункту виявлено, що у процесі виробництва систематично здійснювалося забруднення атмосферного повітря викидами промислових відходів. У зв'язку з цим Держекоінспекція Столичного округу розпочала кримінальне провадження стосовно громадянина К.

Вирішіть справу. Визначте, чи мало місце в діях К. порушення вимог законодавства в галузі охорони атмосферного повітря. Охарактеризуйте види юридичної відповідальності, яка передбачена за несанкціоновані викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами. Розкрийте поняття й визначте види контролю в галузі охорони атмосферного повітря, назвіть суб'єктів, які забезпечують його здійснення.

4. Мешканець села М. звернувся до суду з позовом до сільської ради із проханням визнати її бездіяльність протиправною, аргументуючи тим, що вона не вжила заходів щодо усунення порушення, вчиненого агрофірмою ТОВ «Гермес» і вимогою щодо відшкодування заподіяних збитків. Агрофірма пе-

ріодично здійснювала запуски гідрометеорологічних люсткугелів, призначених для впливу на гідрометеорологічні процеси з метою захисту сільськогосподарських культур від градобоїв і для штучного розсіювання хмар. У зв'язку з цим у районі проживання тривалий час була засуха і загинули сільськогосподарські культури, що завдало жителям значних збитків.

Вирішіть справу. Охарактеризуйте порядок погодження, видачі й анулювання дозволів на проведення діяльності, пов'язаної із впливом на стан атмосфери в господарських цілях. Які порушення законодавства про охорону атмосферного повітря допущені ТОВ «Гермес»? Чи підлягає позов задоволенню?

5. Громадянин М. на території власної земельної ділянки, наданої йому для ведення фермерського господарства, спорудив вітрову енергетичну установку W10 потужністю 80 кВт і висотою 35 метрів, а отриману електричну енергію продавав сусідам. Громадянин Б., якому на праві приватної власності належить суміжна земельна ділянка, звернувся зі скаргою до прокуратури Сумської області з приводу порушення правил добросусідства, оскільки, маючи у своєму розпорядженні близько 6 га землі, М. розмістив свою вітрову електростанцію біля їх спільної межі, внаслідок чого Б. та його сім'я страждають від постійного шуму вітряної електроустановки.

Вирішіть справу. Охарактеризуйте правові основи й порядок розроблення та використання вітряних електричних установок. Визначте правові засади щодо відвернення, зниження і досягнення безпечних рівнів виробничих та інших шумів.

Список літератури й основних нормативних актів

Екологічне право: підручник / за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2013. С. 337–359.

Екологічне право. Загальна частина (схеми і таблиці): підручник / А. П. Гетьман, А. К. Соколова, О. В. Донець та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2015. С. 284–328.

Глобальне потепління і клімат України: регіональні, екологічні та соціальні аспекти: монографія / В. М. Волошук,

С. Г. Бойченко, С. М. Степаненко. Київ: Вид.-полігр. центр «Київ. ун-т», 2002. 116 с.

Право довкілля (екологічне право): навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / П. Д. Пилипенко, В. І. Федорович, М. Я. Ващишин [та ін.]; за ред. П. Д. Пилипенка. Київ: Ін Юре, 2010. 401 с.

Екологічне право України: акад. курс: підручник. 2-ге вид. / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Юрид. думка, 2008. С. 391–401.

Костицький В. В. Теоретичні та методологічні засади формування комплексної галузі «повітряне право». URL: <http://www.kostytsky.com.ua/upload/doc/povgal.pdf>

Кравченко С. М. Зміна клімату, біорізноманіття і права людини: вплив, синергія й інтегрування. *Екологія. Право. Людина*. 2011. № 13–14 (53–54). С. 9–28.

Кравченко С. М. Правова охорона атмосферного повітря: практичні аспекти: посібник / С. М. Кравченко, Дж. Бонайн, В. М. Адам, М. Г. Булгакова, Т. М. Жиравецький, О. М. Мелень, А. Л. Петрів. Львів: ЕПЛ, 2011. 118 с.

Мальшева Н. Р. Охрана окружающей природной среды от шумового воздействия (правовые и организационные вопросы): монографія. Київ: Наук. думка, 1984. 143 с.

Науково-практичний коментар Закону України «Про охорону атмосферного повітря» / Г. І. Балюк, І. С. Гриценко, Т. Г. Ковальчук [та ін.]; за ред. Г. І. Балюк. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 328 с.

Повітряне право України: навч. посібник / за заг. ред. В. В. Костицького. Дрогобич: Коло, 2011. 552 с.

Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / за ред. А. П. Гетьмана; НЮУ ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2014. С. 506–588.

Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

Про Основні засади (стратегію) державної екологічної

політики України на період до 2020 року: Закон України від 21.12.2010 р. № 2818-VI. *Офіційний вісник України*. 2011. № 3. Ст. 158.

Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XI. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.

Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16.10.1992 р. за № 2707-XII. *Офіційний вісник України*. 2001. № 31. Ст. 1383.

Про забезпечення санітарного і епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 27. Ст. 218.

Про об'єкти підвищеної небезпеки: Закон України від 18.01.2001 р. № 2245-III. *Офіційний вісник України*. 2001. № 7. Ст. 268.

Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання: Закон України від 14.01.1998 р. № 15/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 22. Ст. 115.

Про основи містобудування: Закон України від 16.11.1992 р. № 2780-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 52. Ст. 683.

Про стандартизацію: Закон України від 17.05.2001 р. № 2408-III. *Офіційний вісник України*. 2001. № 24. Ст. 1057.

Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 р. № 124-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 14. Ст. 96.

Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. додаток до № 51. Ст. 1122.

Повітряний кодекс України: Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. *Офіційний вісник України*. 2011. № 46. Ст. 1881.

Про затвердження Порядку проведення та оплати робіт, пов'язаних з видачею дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, обліку підприємств, установ, організацій та громадян-підприємців, які отримали такі дозволи: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 р. № 302. *Офіційний вісник України*. 2002. № 12. Ст. 574.

Про затвердження Порядку погодження і видачі дозволів на провадження діяльності, пов'язаної із штучними змінами стану атмосфери та атмосферних явищ у господарських цілях: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 р. № 301. *Офіційний вісник України*. 2002. № 12. Ст. 573.

Про Порядок розроблення та затвердження нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 р. № 299. *Офіційний вісник України*. 2002. № 12. Ст. 571.

Порядок розроблення та затвердження нормативів гранично допустимих викидів забруднюючих речовин із стаціонарних джерел: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2001 р. № 1780. *Офіційний вісник України*. 2002. № 1. Ст. 9.

Про порядок розроблення і затвердження нормативів гранично допустимого рівня впливу фізичних та біологічних факторів стаціонарних джерел забруднення на стан атмосферного повітря: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 р. № 300. *Офіційний вісник України*. 2002. № 12. Ст. 572.

Порядок розроблення та затвердження нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах та впливу фізичних факторів пересувних джерел забруднення атмосферного повітря: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 р. № 303. *Офіційний вісник України*. 2002. № 12. Ст. 575.

Про затвердження Порядку ведення державного обліку в галузі охорони атмосферного повітря: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.12.2001 р. № 1655. *Офіційний вісник України*. 2001. № 51. Ст. 2274.

Про затвердження Порядку організації та проведення моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.03.1999 р. № 343. *Офіційний вісник України*. 1999. № 10. Ст. 393.

Про затвердження Положення про Державну інспекцію України з безпеки на наземному транспорті: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2014 р. № 299. *Офіційний вісник України*. 2014. № 63. Ст. 1739.

Методика розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря: наказ Міністерства

охорони навколишнього природного середовища України від 10.12.2008 р. № 639. *Офіційний вісник України*. 2009. № 5. Ст. 151.

ТЕМИ ДЛЯ РЕФЕРАТИВ

1. Правове регулювання діяльності, що впливає на погоду і клімат.
2. Особливості правової охорони атмосферного повітря від забруднення пересувними джерелами.
3. Відшкодування шкоди, заподіяної порушеннями вимог законодавства щодо охорони атмосферного повітря.
4. Правові засади відвернення й зниження побутового шуму.
5. Економіко-правовий механізм забезпечення охорони атмосферного повітря.
6. Державний контроль у галузі охорони атмосферного повітря.
7. Державний облік у галузі охорони атмосферного повітря.
8. Правова охорона клімату.
9. Правова охорона озонового шару.
10. Особливості юридичної відповідальності за порушення вимог законодавства щодо охорони озонового шару та клімату.

Т е м а 15. Правове забезпечення формування і функціонування екологічної мережі України

Питання для обговорення

1. Загальна характеристика екологічної мережі України: поняття, об'єкти, принципи її формування.
2. Правова характеристика структурних елементів екомережі, їх правовий режим.
3. Порядок включення територій та об'єктів до переліків територій та об'єктів екомережі.
4. Поняття та загальна характеристика територій та

об'єктів природно-заповідного фонду України, як складових елементів екомережі.

5. Види та критерії класифікації територій та об'єктів природно-заповідного фонду України.

6. Особливості правової охорони курортних та лікувально-оздоровчих територій.

7. Правовий режим рекреаційних територій.

8. Поняття водоохоронних зон. Особливості їх правового режиму.

9. Особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства про екологічну мережу.

Завдання

1. Сім'я Сидоренко звернулася зі скаргою до органів Національної поліції в Харківській області на дії служби державної охорони Національного природного парку «Слобожанський», в якій зазначали, що коли вони із дітьми збирали ягоди та гриби на території НПП, їх зустріли представники парку та заборонили збирання в образливій формі, а зібрані кошики відібрали, мотивувавши тим, що це заповідна зона. Але громадяни наполягали, що вони знаходились у зоні регульованої рекреації, а тому вимагали компенсації за спричинені їм моральні та матеріальні збитки.

Дайте правовий аналіз ситуації. Який порядок здійснення загального природокористування на території національних природних парків? Який правовий режим зон НПП?

2. Директор будівельної компанії «Стилс» звернувся до міської ради з клопотанням, про виділення в оренду земельної ділянки площею 0,5 га, розташованої на території регіонального ландшафтного парку, з метою будівництва розважально-рекреаційного комплексу. Міська рада відмовила у клопотанні, і директор «Стилс» звернувся із позовом до суду, вважаючи відмову немотивованою.

Дайте правову оцінку ситуації. Чи законно відмовила у клопотанні міська рада? Визначте особливості використання територій регіонального ландшафтного парку.

3. Громадська природоохоронна організація «Екосвіт» внесла пропозицію до Одеської обласної державної адміністрації про заснування заповідного урочища місцевого значення. Облдержадміністрація запропонувала організації «Екосвіт» звернутися до Міністерства екології та природних ресурсів, оскільки саме воно має такі повноваження.

Чи законні дії облдержадміністрації? Визначте порядок та умови організації та заснування заповідного урочища.

4. В межах другої зони санітарного поясу курорту «Східниця» приватним підприємцем було відкрито мийку автомашин. Представники громадської екологічної організації звернулися до суду з вимогою заборонити цю діяльність та притягти до юридичної відповідальності підприємця.

Дайте правову оцінку ситуації. Які особливості правової охорони території курортів? Яка відповідальність передбачається за порушення законодавства про курорти?

5. Районна державна адміністрація включила територію села Зернове до переліку територій екологічної мережі України. Власникам земельних ділянок надійшло повідомлення про те, що вони повинні їх відчужити, оскільки цього вимагає охоронний режим сполучних територій екомережі. Власники земельних ділянок звернулися до адвоката.

Підготуйте проект відповіді адвоката. Які території складають екологічну мережу України? Проаналізуйте правові наслідки включення територій та об'єктів до переліку територій та об'єктів екомережі?

6. Територію гідрологічного заказника загальнодержавного значення «Молочний лиман», що є об'єктом екологічної мережі, внаслідок природного катаклізму (повенів та ураганного вітру) було затоплено та засмічено зламаними деревами. Власники та користувачі земельних ділянок, які знаходяться в межах території екомережі, звернулися до районної ради за фінансовою підтримкою на відновлення територій але отримали відмову.

Дайте правову оцінку ситуації. Які повноваження мають органи місцевого самоврядування у сфері формування, збереження та використання екомережі?

7. На території водно-болотного угіддя міжнародного значення «Озеро Синевир», що знаходиться на території національного природного парку «Синевир», громадяни Коломийченко та Микитюк займалися виловом риби (форелі райдужної, харіуса європейського) та саламандри плямистої з метою отримання прибутку. Громадян К. і М. було затримано службою державної охорони природного парку та передано до правоохоронних органів.

Проаналізуйте ситуацію. Який правовий режим водно-болотних угідь міжнародного значення? Визначте яку юридичну відповідальність будуть нести громадяни К. і М.

Список літератури та основних нормативних актів

Екологічне право : підручник для студ. юрид. спец. виш. навч. закл / за ред. А. П. Гетьмана. Х. : Право, 2013. 432 с.

Ващишин М. Я. Конституційні засади формування та збереження національної екомережі / Ващишин М. Я. // Право і суспільство. 2016. № 4. С. 77–83

Ковтун О.М. Законодавство України про охорону природно-заповідного фонду: становлення, сучасний стан, проблеми реформування// Адвокат. 2008.- 2. с. 21-24.

Статівка О. О. Правове забезпечення природно-заповідного фонду як складового елемента національної екологічної мережі: монографія / О. О. Статівка; [наук. ред. А. П. Гетьман]. Харків : Право, 2018. 250 с.

Ткаченко О.М. Право користування курортними, лікувально-оздоровчими та рекреаційними зонами. /Автореф. дисс. канд.. юрид. наук, Х., 1999, 16 с.

Ткаченко О.М. Про становлення права лікувально-рекреаційного природокористування // вісник Академії правових наук: Зб. Наук. Праць. - № 1 (28) 2002.- Х.: Право, 2002, с.124-129.

Товкун М.О. Особливості правового режиму біосферних заповідників як складника екологічної мережі // Проблеми законності. Вип. 95. Х.: Нац. Юрид. Акад.. України ім. Я. Мудрого, 2008. с. 200-204.

Шарапова С.В. Актуальні проблеми правової охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду України // Проблеми законності: академ. зб. Наук. Праць. Х.: Нац. юрид.акад. України, 2011. Вип. 113. С. 57-64.

Про екологічну мережу України: Закон України від 24.06.2004 р. // Відом. Верхов. Ради України. 2004. № 45. Ст. 502.

Про природно-заповідний фонд: Закон України від 16.06.1992 р. із змін., внесеними згідно із Законом № 1826-УІ [1826-17] від 21.01.2010 р. // Відом. Верхов. Ради України. - 1992. - № 34. - Ст. 502.

Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки: Закон України від 21.09.2000 р. // Відом. Верхов. Ради України. 2000. № 47. Ст. 405.

Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 року № 1264 ХП // Відомості Верховної ради України. 1991. - № 41. Ст. 546.

Про курорти: Закон України від 5.10.2000 року // Офіційний вісник України. 2000. - № 44. Ст. 1884.

Про Червону книгу України: Закон України від 07.02.2002 р. // Відом. Верхов. Ради України. - 2002. - № 30. - Ст. 201.

Всеєвропейська стратегія збереження біологічного та ландшафтного різноманіття від 25.10.1995 р. // http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_711.

Перелік водних об'єктів, що відносяться, до категорії лікувальних// Постанова КМУ від 11.12.1996 р. // ЗП України. 1996. № 21. Ст. 584.

Порядок створення і ведення Державного кадастру природних територій курортів/ Постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2001 р. № 562 // Офіційний вісник України. № 21. 2001. Ст. 953.

Про затвердження положення про Зелену книгу України: постанова Кабінету Міністрів України від 29.08.2002 р. // Офіц. вісн. України. 2002. № 36. Ст. 1692.

Про затвердження Порядку визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режиму ведення господарської діяльності в них: постанова Кабінету Міністрів України від 08.05.1996 р.

№ 486 // Зб. постанов Уряду України. 1996. № 10. Ст. 318.

Про затвердження Порядку включення територій та об'єктів до переліків територій та об'єктів екологічної мережі: постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 № 1196 // <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1196-2015-p>.

Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд: постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 541. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/198-2013-p>.

ТЕМИ ДЛЯ РЕФЕРАТИВ

1. Правове забезпечення формування та функціонування екологічної мережі України.

2. Формування національної екологічної мережі України – сучасний стан та перспективи розвитку.

3. Особливості правової охорони біосферних заповідників.

4. Особливості правового режиму природних заказників.

5. Правовий режим національних природних парків України.

6. Правовий режим природних заповідників.

7. Правовий режим ботанічних садів.

8. Правовий режим зоологічних парків.

9. Правовий режим дендрологічних парків.

10. Особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства про природно-заповідний фонд України.

11. Правовий режим курортних територій України: особливості використання та охорони.

12. Особливості правового режиму природних рекреаційних територій та об'єктів.

13. Поняття лікувально-оздоровчих територій та особливості їх правового режиму.

14. Особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства щодо використання та охорони курортних, лікувально-оздоровчих та рекреаційних територій.

Тема 16. Правове регулювання поводження з відходами

Питання для обговорення

1. Відходи як об'єкт правового регулювання. Правова класифікація відходів.
2. Правовий режим поводження з відходами. Особливості правового регулювання поводження з: радіоактивними відходами; твердими побутовими (комунальними) відходами; небезпечними відходами.
3. Правове регулювання діяльності, пов'язаної зі збиранням і заготівлею окремих видів відходів як вторинної сировини й забезпечення ними переробних підприємств.
4. Транскордонне переміщення відходів та їх правове регулювання.
5. Юридична відповідальність за порушення законодавства у сфері поводження з відходами.

Завдання

1. До суду звернувся К. із позовом до Київської міської ради з вимогами про визнання незаконною бездіяльності відповідача щодо організації збирання, вивезення й утилізації побутових (у тому числі небезпечних) відходів. Крім того, К. просив суд зобов'язати відповідача виконати покладені на нього законодавством обов'язки щодо організації процесу зі збирання, вивезення й утилізації побутових відходів, зокрема, небезпечних.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову, зазначивши, що Київська міська рада не зобов'язана забезпечувати організацію збирання, вивезення й утилізацію побутових (небезпечних) відходів, оскільки виконавцем послуг із вивезення відходів у м. Києві є комунальне підприємство «Київкомунсервіс», яке договорів на предмет збирання, вивезення й утилізації побутових відходів (у тому числі й небезпечних) не уклало, посилаючись на складність ліцензування всіх видів діяльності.

Чи відповідає рішення суду вимогам законності й обгру-

нтованості? *Вирішіть справу. Надайте визначення юридичним поняттям «небезпечні відходи», «побутові відходи». З'ясуйте порядок організації збирання, вивезення й утилізації побутових відходів і компетенцію органу місцевого самоврядування у сфері поводження з ними.*

2. Державною екологічною інспекцією у Миколаївській області (надалі-ДЕІ) проведено планову перевірку дотримання ДП «Плюс Проперті» вимог природоохоронного законодавства щодо поводження з відходами й небезпечними хімічними речовинами, за результатами якої складено акт, в якому зазначено, що в процесі господарської діяльності позивача утворюються відходи, а саме відпрацьовані люмінесцентні лампи, та винесено припис про усунення порушень природоохоронного законодавства, що можливо через отримання дозволу на здійснення операцій у сфері поводження з відходами, ліміту на утворення та розміщення відходів.

ДП «Плюс Проперті» звернулося до суду із позовом про визнання незаконним і скасування припису ДЕІ, наголошуючи, що ТОВ «Крамар Рісайклінг» забезпечує вивезення твердих побутових відходів із території позивача за відповідним договором, а ТОВ «Демікон» здійснює заміну люмінесцентних ламп, які знаходяться у позивача на підставі іншого договору. Відпрацьовані люмінесцентні лампи накопичуються саме за результатами діяльності ТОВ «Демікон» і утилізуються ним. Позивач вказує, що самостійно доставляє виконавцю цілі, розсортовані за розмірами та типами в заводській упаковці відпрацьовані люмінесцентні лампи, тобто виконує перевезення і сортування відходів, а тому Позивач не є суб'єктом господарської діяльності у сфері поводження з відходами і до його обов'язків не входить отримання ним дозволу на здійснення операцій у сфері поводження з відходами й ліміту на утворення і розміщення відходів, про що зазначено в оскаржуваному приписі.

Вирішіть справу. Встановіть, чи підлягає позов задоволенню? Назвіть ознаки суб'єкта господарської діяльності у сфері поводження з відходами. Визначте порядок розроблення, затвердження і перегляду лімітів на утворення та розміщення відходів.

3. Державною екологічною інспекцією в Херсонській області (далі – ДЕІ) при проведенні перевірки було встановлено, що Б. здійснив відсіпку будівельних відходів із вантажного автомобіля на ґрунтову поверхню земельної ділянки, чим засмітив її. ДЕІ був складений протокол про адміністративне правопорушення, яким встановлено, що Б. вчинив адміністративне правопорушення, відповідальність за яке передбачена ст. 82 КУпАП.

Розрахувавши розмір збитків, завданих державі внаслідок засмічення земель, які склали 98973 грн, ДЕІ звернулося до суду з позовом до Б. про відшкодування спричиненої шкоди.

Відповідач, не погодившись із зазначеним позовом, вказав, що чинним природоохоронним законодавством передбачене відшкодування шкоди, заподіяної саме забрудненням навколишнього природного середовища і погіршенням якості природних ресурсів, а не засміченням. Крім того, ті матеріали і відходи рослинності, які були розміщені на земельній ділянці, не призвели і не могли призвести до забруднення земельних ресурсів, а відтак і не спричинили шкоди.

Вирішіть справу. Охарактеризуйте й надайте визначення термінів «забруднення земельних ресурсів» і «засмічення земельних ресурсів». Розкрийте особливості відшкодування шкоди, завданої забрудненням і засміченням земельних ресурсів.

4. У ході здійснення державного екологічного контролю мастил (олив) імпортера ТОВ «Автолюкс» в пункті пропуску через державний кордон Держекоінспекція встановила, що ПП «Спецеко», з яким ТОВ «Автолюкс» уклало Договір про виконання робіт з організації збирання, видалення, знешкодження й утилізації відпрацьованих мастил (олив), провадить свою діяльність на підставі ліцензії Мінприроди України на право здійснення операцій у сфері поводження з небезпечними відходами (збирання, перевезення, зберігання, утилізація).

Інспекція повідомила ТОВ «Автолюкс» про неможливість завершення державного екологічного контролю з підстав відсутності у спеціалізованого підприємства ПП «Спецеко» компетенції саме щодо видалення й знешкодження відпрацьо-

ваних мастил (олив), тобто державний екологічний контроль вантажу імпортера зупинився на стадії перевірки документів.

ТОВ «Автолюкс» звернулося до суду із позовом до ДЕІ про зобов'язання завершити екологічний контроль вантажу, зазначаючи, що законодавством встановлена обов'язкова умова для поводження з відпрацьованими мастилами, а саме наявність у суб'єкта господарювання ліцензії на право провадження діяльності у сфері поводження із зазначеними небезпечними відходами та встановлений перелік допустимих дій, вчинення яких відповідає терміну «поводження з відпрацьованими мастилами», тому отримання ліцензії окремо щодо видалення й знешкодження відпрацьованих мастил (олив) не передбачене законодавством.

Вирішіть справу. Охарактеризуйте правовий режим поводження з відпрацьованими мастилами (оливами), що утворюються внаслідок використання вироблених або імпортованих на територію України мастил (олив). Розкрийте зміст термінів «поводження з відпрацьованими мастилами», «видалення відходів» та «знешкодження відходів». Визначте, які документи подаються для здійснення екологічного контролю мастил (олив).

5. Виявлений під час митного контролю вантаж із токсичними відходами було затримано. У ході перевірки з'ясовано, що вказаний небезпечний вантаж направлявся з Польщі транзитом через територію України до Румунії. Оскільки транскордонне перевезення небезпечних відходів здійснювалося без повідомлення України про таке транспортування, вказане перевезення було кваліфіковано як незаконний обіг та було прийнято рішення про повернення небезпечного вантажу експортером на свою територію.

Чи відповідає прийняте рішення національному законодавству та нормам міжнародного права? Наведіть визначення категорії «небезпечні відходи». Який порядок здійснення транскордонного перевезення небезпечних відходів?

Список літератури й основних нормативних актів

Велика українська юридична енциклопедія. У 20-ти т. Т. 14. Екологічне право. Харків: Право, 2018. 776 с.

Білик Г. Основи правового регулювання та управління процесом поводження з твердими побутовими відходами в Україні. *Вісник Львівського університету*: зб. наук. пр. / редкол.: С. Позняк (голов. ред.) та ін. Львів: ЛНУ. 2009. Вип. 37 (спец. вип.). 2009. С. 55–65.

Бутрим А.В. Державна політика у сфері поводження з сільськогосподарськими відходами. *Науковий вісник Київського Національного університету біоресурсів і природокористування України* / [редкол.: Д. О. Мельничук (відп. ред) та ін.]. Київ: НУБіП. 2013. Вип. 182. Ч. 3. 2013. С. 34–41.

Гончаров О. О. Господарсько-правове регулювання діяльності у сфері поводження з відходами. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Економічна теорія та право. 2013 № 2. С. 153–162.

Екологічне право: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2013. 432 с.

Зуєв В. А. Міжнародно-правове регулювання поводження з відходами: історія, сучасність, перспективи. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 161–168.

Камінська Н. В. Особливості правового регулювання поводження з радіоактивними відходами на національному та міжнародному рівнях. *Право і суспільство*. 2014. № 6.1 (2). С. 134–138.

Кронда О. Ю. Правове регулювання державного управління у сфері поводження з радіоактивними відходами в Україні. *Науковий вісник Чернівецького університету*: зб. наук. пр. Чернівці: ЧНУ. 2008. Вип. 478: Правознавство / [редкол.: Пацурківський П. С. (наук. ред.) та ін.]. С. 76–81.

Мищенко В.С. Виговська Г.П. Організаційно-економічний механізм поводження з відходами в Україні та шляхи його вдосконалення: монографія. Нац. акад. наук України, Рада по вивченню продуктивних сил України. Київ: Наукова думка, 2009. 294 с.

Сербінова Л. А. Дучкіна Ю. В., Чумакова Н. В. Про деякі питання нормативного регулювання сфери поводження з твердими побутовими відходами. *Вісник Державної установи «Національний науково-дослідний інститут промислової безпеки та охорони праці»*. Держгірпромнагляд України, Нац. акад. України. Київ: ННДПБОП. 2014. № 31 / [редкол.: Кружилко О. Є. (голов. ред.) та ін. С. 49–53.

Черкашина М.К. Правове регулювання поводження з небезпечними відходами в Україні. *Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я*: тези доповідей XXI міжнародної науково-практичної конференції, Ч. III (29-31 травня 2013 р., Харків) / за ред. проф. ТОВАЖНЯНСЬКОГО Л.Л. Харків, НТУ «ХПІ». С. 270.

Черкашина М. К. Щодо правових проблем у сфері поводження з відходами в Україні. *Актуальні проблеми екологічних, земельних та аграрних правовідносин*: теоретико-методологічні й прикладні аспекти: матеріали «круглого столу» (Харків, 5 грудня 2014 р.): зб. тез наук. доп. / за заг. ред. А. П. Гетьмана; Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого. Харків. 2014. С. 177–179.

Черкашина М.К. Деякі питання гармонізації законодавства України з Директивами Європейського Союзу (2008/98/ЄС та 1999/31/ЄС) у сфері поводження з відходами. *Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я*: тези доповідей XXIII міжнародної науково-практичної конференції, Ч. III (20-22 травня 2015 р., Харків) / за ред. проф. Сокола Є.І. Харків, НТУ «ХПІ». С. 343–344.

Юрескул В.О. Правове регулювання поводження з побутовими відходами в Україні: монографія. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2012. 273 с.

Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

Про відходи: Закон України від 05.03.1998 р. № 187/98-ВР. *Голос України*. 1998.

Про Загальнодержавну програму поводження з токсичними відходами: Закон України від 14.09.2000 р. № 1947-III. *Голос України*. 2000.

Про поводження з радіоактивними відходами: Закон

України від 30.06.1995 р. № 255/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 27. Ст. 198.

Про Загальнодержавну цільову екологічну програму поводження з радіоактивними відходами: Закон України від 17.09.2008 р. № 516-VI. *Голос України*. 2008. № 198.

Про комплекс заходів щодо вдосконалення проведення моніторингу довкілля та державного регулювання у сфері поводження з відходами в Україні: Рішення РНБО від 22.10.2013 р. *Урядовий кур'єр*. 2013. № 193.

Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми поводження з відходами на 2013-2020 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.01.2013 р. № 22р. *Урядовий кур'єр*. 2013. № 16.

Про схвалення національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 р. № 820-р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 94. С. 61. Ст. 2859.

Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності із здійснення операцій у сфері поводження з небезпечними відходами: наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 04.11.2011 р. № 433. *Офіційний вісник України*. 2012. № 2. Ст. 59.

Положення про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх утилізацією/видаленням і Жовтого та Зеленого переліків відходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.07.2000 р. № 1120. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1120-2000-%D0%BF>

Порядок виявлення та обліку безхазяйних відходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 серпня 1998 р. № 217. *Урядовий кур'єр*. 1998.

Про затвердження Порядку розроблення, затвердження і перегляду лімітів на утворення та розміщення відходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.08.1998 р. № 1218. *Урядовий кур'єр*. 1998.

Про затвердження Порядку и Правил проведення обов'язкового страхування відповідальності експортера та особи, яка відповідає за утилізацію (видалення) небезпечних відходів, щодо відшкодування шкоди, яку може бути заподіяно

здоров'ю людини, власності та навколишньому природному середовищу під час транскордонного перевезення та утилізації (видалення) небезпечних відходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2002 р. № 1219. *Урядовий кур'єр*. 2002. № 156.

Про затвердження Порядку ведення реєстру об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів: Постанова Кабінету Міністрів України, Порядок від 31.08.1998 р. № 1360. *Офіційний вісник України*. 1998. № 35. С. 25.

Деякі питання збирання, видалення, знешкодження та утилізації відпрацьованих мастил (олив): Постанова Кабінету Міністрів України від 17.12.2012 р. № 1221. *Урядовий кур'єр*. 2013. № 109.

Про затвердження Правил надання послуг з вивезення побутових відходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.12.2008 р. № 1070. *Урядовий кур'єр*. 2008. № 241.

ТЕМИ ДЛЯ РЕФЕРАТІВ

1. Гармонізація законодавства України із правилами і стандартами ЄС у сфері управління поведженням із промисловими відходами на державному та регіональному рівнях.

2. Стратегічні пріоритети управління відходами: стан реалізації в Україні, проблеми й перспективи.

3. Реалізація вимог українського законодавства та налагодження транскордонної співпраці відносно поведження з відходами.

4. Управління у питаннях поведження з відходами як пріоритетний напрямок охорони навколишнього середовища.

5. Проблеми імплементації європейського законодавства у сфері поведження з відходами.

6. Поняття «небезпечні відходи» та особливості правового регулювання поведження з ними.

7. Класифікація відходів як основа ефективного управління відходами.

8. Особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства про відходи.

9. Правовий режим поводження з радіоактивними відходами.

10. Дозвільне регулювання (ліцензування) як основа управління відходами.

11. Система та функції державного управління у сфері екологічно безпечного поводження з відходами.

12. «Принцип відповідальності виробника» за законодавством ЄС у сфері поводження з відходами.

13. Питання створення в Україні системи поводження з відходами як із вторинною сировиною.

14. Міжнародно-правові стандарти транскордонного перевезення небезпечних відходів.

**Тема 17. Правове регулювання використання
й охорони природних ресурсів континентального
шельфу і виключної (морської)
економічної зони України
(для самостійної підготовки)**

Питання для обговорення

1. Природні ресурси континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони України як об'єкти правової охорони й використання.

2. Правові засади використання природних ресурсів виключної (морської) економічної зони України та її континентального шельфу.

3. Правове забезпечення охорони природних ресурсів і морського середовища в межах виключної (морської) економічної зони України.

4. Правова регламентація проведення наукових досліджень у межах континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони України: природоохоронні аспекти.

5. Особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону природних ресурсів континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України.

Список літератури й нормативних актів

Конвенція ООН про континентальний шельф від 29.04.1958 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1964. № 28. С. 46.

Конвенція ООН з морського права від 10.12.1982 р. (ратифікована Україною Законом України від 03.06.1999 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 31. Ст. 254.

Про виключну (морську) економічну зону України: Закон України від 16.05.1995 р. № 162. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 21. Ст. 152.

Про затвердження Положення про порядок охорони суверенних прав України і її виключній (морській) економічній зоні: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 червня 1996 р. № 642. URL: zakon.rada.gov.ua.

Про невідкладні заходи щодо посилення охорони суверенних прав України у її виключній (морській) економічній зоні: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.01.1998 р. № 69. *Офіційний вісник України*. 2008. № 49. Ст. 1614.

Про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.10.2009 р. № 1307. *Офіційний вісник України*. 2009. № 94. Ст. 3216.

Про затвердження Порядку і умов використання рибних та інших водних живих ресурсів виключної (морської) економічної зони України: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.08.1999 р. № 1490 (зі змінами від 07.08.2013 р.). *Офіційний вісник України*. 1999. № 33. Стор. 145.

Про затвердження Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів: Закон України від 22 березня 2001 р. № 2333. *Офіційний вісник України*. 2001. № 17. Ст. 717.

Про невідкладні заходи щодо захисту національних інтересів на Півдні та Сході України, у Чорному та Азовському морях і Керченській протоці: Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 12.10.2018 р. *Офіційний вісник України*. 2018. № 24. Ст. 456.

Вітовська І.В. Правове регулювання використання природних ресурсів виключної (морської) економічної зони України: дис. ... канд. юрид. наук (спеціальність 12.00.06). Харків, 2004. 185 с.

Чорноус О.В. Правове регулювання використання та охорони природних ресурсів виключної (морської) економічної зони України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук, спеціальність 12.00.06. Київ, 2006. 20 с.

Чорноус О. Проблеми права власності на природні ресурси виключної (морської) економічної зони України. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 7. С. 94–96.

Салміна Я. Природні ресурси як об'єкти екологічних правовідносин, що складаються в процесі використання континентального шельфу. *Віче*. 2013. № 6. С. 24–27.

Салміна Я. Науково-теоретичні та законодавчі засади поняття континентального шельфу. *Юридична Україна*. 2012. № 12. С. 97–103

Шемякін О., Благодельський С. Міжнародно-правові основи режиму континентального шельфу України. *Право України*. 2002. № 3. С. 159.

Короткий Т.Р. Международно-правовая охрана морской среды от загрязнения с судов: монография. Одесса: Латстар, 2002. 200 с.

ТЕМИ ДЛЯ РЕФЕРАТИВ

1. Правове регулювання охорони морського середовища в межах виключної (морської) економічної зони України.

2. Правове забезпечення використання мінеральних ресурсів континентального шельфу України.

3. Правове регулювання використання рибних та інших живих ресурсів виключної (морської) економічної зони України.

Тема 18. Правова охорона навколишнього природного середовища в населених пунктах України
(для самостійної підготовки)

Питання для обговорення

1. Урбанізація: поняття, загальна характеристика, еколого-правові аспекти.
2. Місто як центр антропогенного впливу на навколишнє природне середовище. Міська екосистема.
3. Екологічні вимоги при розміщенні і розвитку населених пунктів.
4. Правова охорона зелених насаджень на території населених пунктів.
5. Охорона навколишнього природного середовища населених пунктів від акустичного, електромагнітного, іонізуючого та іншого шкідливого впливу фізичних факторів і радіоактивного забруднення.
6. Охорона навколишнього природного середовища населених пунктів від забруднення відходами.

Список рекомендованої літератури

Концепція Сталого розвитку населених пунктів: Постанова Верховної Ради України від 24.12.1999 р. № 1359-XIV. *Офіційний вісник України*. 2000. № 1. С. 29. Ст. 6.

Про благоустрій населених пунктів: Закон України від 06.09.2005 р. № 2807-IV або 2807-15. *Офіційний вісник України*. 2005. № 40. С. 12. Ст. 2528.

Про Генеральну схему планування території України»: Закон України від 07.02.2002 р. № 3059-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 30. Ст. 204.

Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 27. Ст. 218.

Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 р. № 156-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 13. Ст. 90.

Про основи містобудування: Закон України від 16.11.1992 р. № 2780-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 52. Ст. 683.

Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 р. № 3038-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 34. Ст. 343.

ДБН 360-92** Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень, затверджених Наказом Держкоммістобудування від 17.04.1992 р. № 44. *Верховна Рада України*: офіц. веб-портал. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/v0044481-92/page>. – Заголовок з екрану.

Типові правила благоустрою території населеного пункту, затверджені наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 27.11.2017 р. № 310. *Офіційний вісник України*. 2018. № 11. С. 48. Ст. 399.

ТЕМИ ДЛЯ РЕФЕРАТИВ

1. Правова охорона зелених насаджень на території населених пунктів України.
2. Охорона навколишнього природного середовища населених пунктів від акустичного, електромагнітного, іонізуючого та іншого шкідливого впливу фізичних факторів і радіоактивного забруднення.
3. Охорона навколишнього природного середовища населених пунктів від забруднення відходами.
4. Стратегічне планування сталого розвитку міст в Україні.

Тема 19. Правова охорона навколишнього природного середовища при здійсненні господарської діяльності України (для самостійної підготовки)

Питання для обговорення

1. Співвідношення суспільних економічних й екологічних інтересів за умов екологічної кризи.

2. Змістовна конвергенція економічної й екологічної політик держави.

3. Конвергенція змісту і напрямів розвитку господарського й екологічного законодавств України за сучасних екологічних умов.

4. Розвиток «зеленої економіки» й екологічного господарювання як типу господарської діяльності.

5. Політико-правові й законотворчі завдання держави.

6. «Зелені інновації» в механізмі реалізації концепції сталого розвитку.

7. Правові засоби і спеціальні правові режими стимулювання екологічного господарювання.

Список рекомендованої літератури

Гетьман А. П. Концепція розвитку екологічного права та законодавства як передумова забезпечення національної екологічної політики. *Вісник Національної Академії правових наук України*. 2013. № 2 (73). С. 165–173.

Бобкова А. Г. Правове забезпечення розвитку екологічного підприємництва у контексті доктрин господарського та екологічного права. *Правова доктрина України: у 5 т.* Харків: Право, 2013. Т. 4: Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права. С. 216–251.

Шаповалова О.В. Адаптація господарського законодавства до вимог сталого розвитку: автореф. дис. д-ра. юрид. наук: 12.00.04. Донецьк: Б.в., 2007. 35 с.

Задихайло Д.Д. Відносини екологічного господарювання як напрям розвитку законодавства України. *Економічна теорія та право*. 2017. № 3 (30). С. 96–108.

Задихайло Д.Д. Екологічні інновації як форма міжгалузевої конвергенції господарського та екологічного права. *Економічна теорія та право*. 2016. № 4 (27). С. 145–156.

Екологічне право України: підруч. для студ. вищих навч. закладів / за ред. І.І. Каракаша. Одеса: Фенікс, 2012. 788 с.

Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ. Дата оновлення: 12.10.2018р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>

Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#n14>

Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 р. № 2404-VI. Дата оновлення: 24.05.2016. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>

Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Дата оновлення: 07.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI. Дата оновлення: 08.07.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>

Про відходи: Закон України від 05.04.1998 № 187/98-ВР. Дата оновлення: 04.10.2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80>

Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України від 01.06.2014 р. № 1555-VII. Дата оновлення 02.08.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18>

ТЕМИ ДЛЯ РЕФЕРАТИВ

1. Правове забезпечення екологічного господарювання в Україні.
2. Екологічні інновації в системі правового захисту довкілля в Україні.

Тема 20. Міжнародно-правова охорона навколишнього природного середовища. Право охорони навколишнього природного середовища Європейського Союзу

Питання для обговорення

1. Поняття, принципи, об'єкти та суб'єкти міжнародно-правової охорони навколишнього природного середовища.
2. Основні етапи розвитку міжнародно-правової охоро-

ни навколишнього природного середовища.

3. Загальна характеристика та класифікація джерел міжнародно-правової охорони навколишнього природного середовища.

4. Міжнародно-правова охорона Світового океану та внутрішніх вод.

5. Міжнародно-правова охорона флори і фауни.

6. Міжнародно-правова охорона атмосферного повітря, озонового шару та космічного простору.

7. Міжнародно-правова охорона навколишнього природного середовища від забруднення радіоактивними та іншими небезпечними речовинами та матеріалами.

8. Поняття, принципи й джерела права охорони навколишнього середовища ЄС.

9. Екологічна політика ЄС.

10. Система та компетенція органів ЄС у сфері охорони навколишнього середовища.

Завдання

1. Танкер «Oscar», який йшов під прапором Грузії та перевозив нафту до Одеського морського порту, зазнав аварії й затонув. Це зумовило витікання нафти в акваторію Чорного моря і призвело до забруднення виключної (морської) економічної зони України. У результаті штормового вітру й хвилювання моря нафтова пляма швидко розширилася і забруднену воду винесло на узбережжя, унаслідок чого сталося значне забруднення природних ресурсів, що негативно вплинуло на рекреаційний потенціал регіону.

Україна звернулася до Міжнародного суду ООН з позовом до Грузії про відшкодування шкоди, завданої забрудненням природних ресурсів, і стягнення всіх збитків, спричинених неможливістю здійснення рибного промислу, відсутністю туристів і закриттям готелів на березі моря. Грузинська сторона проти позову заперечила, указавши, що аварія сталася в результаті стихійного лиха, а українська сторона після настання події не вжила жодних заходів для запобігання зменшенню шкоди від забруднення.

Вирішіть справу. Проаналізуйте відповідні міжнарод-

но-правові акти, які регулюють питання охорони моря від забруднення нафтою. Визначте, чи буде виникати юридична відповідальність за шкоду від забруднення нафтою, якими є її межі та хто повинен її понести?

2. На хімічному заводі, розташованому на території Молдови, відбувся аварійний скид забруднюючих речовин, що призвело до забруднення річки Дністер. Молдова не змогла вчасно ліквідувати наслідки цієї аварії і запобігти подальшому поширенню шкідливих речовин течею, через що завдано значної шкоди здоров'ю населення й навколишньому природному середовищу на території України, зокрема, забруднено район злиття Дністра з його притокою – Турунчуком, що має особливий природоохоронний режим.

Уряд Молдови відмовився відшкодувати заподіяну шкоду Україні, посилаючись на те, що держава, на території якої сталася аварія, відповідальна лише перед своїми громадянами та і зобов'язана відшкодувати шкоду будь-якій іншій державі, якщо було вжито всіх належних заходів для запобігання транскордонного забруднення.

Вирішіть справу. Чи зобов'язана Молдова відшкодувати заподіяну Україні шкоду? Що таке транскордонна шкода та які міжнародно-правові акти визначають підстави і порядок її відшкодування? Охарактеризуйте Рамсарську конвенцію про водно-болотні угіддя 1971 р. та її Список водно-болотних угідь міжнародного значення, що знаходяться на території України. У чому полягають особливості правової охорони таких об'єктів, яка юридична відповідальність передбачена за їх пошкодження?

3. Із метою забезпечення національних економічних інтересів, розвитку міжнародних транспортних коридорів та вирішення соціально-економічних проблем придунайського регіону урядом України затверджено проект будівництва в українській частині дунайського гирла Бистре глибоководного судноплавного каналу «Дунай – Чорне море».

Громадські екологічні організації оскаржили цей про-

ект, мотивуючи свої дії тим, що будівництво каналу суперечить вимогам екологічного законодавства, порушує численні міжнародно-правові зобов'язання України в екологічній сфері і завдасть непоправної шкоди унікальній флорі й фауні Дунайського біосферного заповідника. Незважаючи на це, будівництво було розпочато.

Надайте правову оцінку ситуації. Вкажіть, чи зобов'язана держава, на території якої планується будівництво екологічно небезпечного об'єкта, сповіщати інші держави, яких зачіпає запланований вид діяльності? Якщо так, то яку інформацію повинна надавати держава в такому випадку й яким чином прикордонні держави можуть зобов'язати її надати необхідну інформацію? Визначте поняття, правовий режим і особливості правової охорони біосферних заповідників.

4. У рамках регіональної політики розвитку туристично-рекреаційного потенціалу Закарпатської області розроблено проект будівництва туристичного комплексу з мережею підвісних канатних доріг, лижних трас і готельно-комерційною інфраструктурою.

Представники громадських екологічних організацій України та вчені-екологи застерігли, що реалізація проекту порушує окремі положення міжнародних конвенцій і угод і може призвести до незворотних змін у природі, а саме: зменшення лісових площ, зокрема, природних лісів і пралісів, обміління гірських річок і знищення середовищ існування диких тварин.

Ігноруючи ці застереження й посилаючись на загально-визнаний у міжнародному праві навколишнього середовища принцип суверенітету держав над своїми природними ресурсами, який гарантує право держави розробляти власні природні ресурси відповідно до своєї політики в галузі природокористування й охорони довкілля, українська влада почала реалізовувати цей проект.

Представники громадськості звернулися за роз'ясненням цієї ситуації до міжнародних екологічних організацій.

Проаналізуйте наведену ситуацію. Визначте, які міжнародно-правові зобов'язання має Україна у сфері охорони й

сталого розвитку Карпат, які положення вітчизняного екологічного законодавства й міжнародних еколого-правових актів можуть бути порушені внаслідок реалізації цього проекту? Розкрийте зміст принципу суверенітету держав над природними ресурсами і встановіть, чи можливо на нього посилалися в даній ситуації?

5. У зоні відчуження території, що зазнала забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, збудоване сховище для захоронення відпрацьованого ядерного палива. Через несправність системи безпеки на сховищі стався витік радіації, який призвів до потрапляння радіоактивних речовин в атмосферу. Потоками вітру радіоактивна хмара була перенесена на територію Білорусі, де завдала значної шкоди навколишньому природному середовищу та здоров'ю громадян.

Рада Міністрів Республіки Білорусь звернулася з вимогою про відшкодування завданої шкоди до України, але остання відмовилася на тій підставі, що систему безпеки сховища розробляла американська компанія, тому вона й зобов'язана понести відповідальність за витік радіації. У свою чергу, представниками цієї компанії з'ясовано, що несправність системи безпеки виникла внаслідок перевищення максимального обсягу відпрацьованого ядерного палива, яке завозилося з інших країн, тож усі збитки зобов'язані відшкодувати країни походження радіоактивних відходів.

Вирішіть справу. Назвіть міжнародно-правові акти, що регулюють питання охорони навколишнього природного середовища від радіоактивного забруднення? Яких заходів зобов'язана вжити держава, на території якої сталася аварія з викидом радіоактивних речовин? Визначте, хто має понести юридичну відповідальність за завдану шкоду і які існують підстави для звільнення від такої відповідальності?

Список літератури й основних нормативних актів

Стокгольмська Декларація (щодо питань навколишнього середовища) від 16.06.1972. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_454

Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку від 14.06.1992. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_455

Конвенція з охорони та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер від 17.03.1992. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_273

Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі від 19.09.1979. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_032

Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів, від 02.02.1971. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_031

Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату від 09.05.1992. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_044

Київський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату від 11.12.1997. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_801

Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті від 25.02.1991. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_272

Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля від 25.06.1998. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_015

Конвенція про транскордонний вплив промислових аварій від 17.03.1992. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_262

Паризька угода від 12.12.2015 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161

Екологічне право: підручник / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого»; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2013. 432 с.

Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / А. П. Гетьман, А. К. Соколова, Г. В. Анісімова та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2014. 784 с.

Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т; Т. 14: Екологічне право / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова), А. П. Гетьман (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2018. 776 с.

Колбасов О. С. Международно-правовая охрана окружающей среды. Москва: Междунар. отношения, 1982. 240 с.

Международное экологическое право: учебник / отв. ред. Р. М. Валеев. Москва: Статут, 2012. 639 с.

Задорожній О. В., Медведєва М. О. Міжнародне право навколишнього середовища: підручник. Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Інститут міжнародних відносин. Київ: Вид. дім «Промені», 2010. 510 с.

Тимченко Л. Д., Кононенко В. П. Міжнародне право: підручник. Київ: Знання, 2012. 631 с.

Міжнародне право навколишнього середовища: стан та перспективи розвитку: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Національна академія наук України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Міжнародний центр космічного права. Київ: Обрії, 2010. 213 с.

Выстробец Е. А. Экологическое право. Мотивации в международном сотрудничестве / предисл. Ю. Е. Винокуров. Москва: Наука, 2006. 383 с.

Міжнародне право: Основні галузі: підручник / за ред. В. Г. Буткевич. Київ: Либідь, 2004. 816 с.

Кравченко С. М., Андрусевич А. О., Бонайн Дж. Актуальні проблеми міжнародного права навколишнього середовища: підручник / за ред. С. М. Кравченко. Львів: Вид. центр ЛНУ, 2002. 336 с.

Лукашук И. И. Международное право. Особенная часть: учебник. Институт государства и права РАН, Академический правовой университет. Москва: БЕК, 1997. 410 с.

ТЕМИ ДЛЯ РЕФЕРАТИВ

1. Поняття, принципи та історичні етапи розвитку міжнародно-правової охорони довкілля.

2. Система джерел міжнародно-правової охорони довкілля.
3. Суб'єкти міжнародно-правової охорони довкілля.
4. Міжнародно-правові засади структури та діяльності Програми ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП).
5. Міжнародні неурядові організації як суб'єкти міжнародно-правової охорони довкілля.
6. Конференція ООН із проблем навколишнього середовища, що оточує людину, 1972 р.: роль, значення та головні підсумки.
7. Конференція ООН з навколишнього середовища та розвитку 1992 р.: роль, значення та головні підсумки.
8. Конвенція про біологічне різноманіття 1992 р.: історія прийняття, зміст і значення.
9. Світовий океан як об'єкт міжнародно-правової охорони.
10. Міжнародно-правова охорона водних систем (міжнародних річок і озер).
11. Флора і фауна як об'єкти міжнародно-правової охорони.
12. Космічний простір, Місяць та інші небесні тіла як об'єкти міжнародно-правової охорони.
13. Екоцид як особливий вид міжнародного злочину.
14. Міжнародно-правова відповідальність у сфері охорони довкілля.
15. Міжнародні екологічні спори та практика їх вирішення.
16. Принципи права охорони навколишнього природного середовища ЄС.
17. Джерела права охорони навколишнього природного середовища ЄС.
18. Особливості екологічної політики ЄС. Програми дії ЄС у сфері охорони навколишнього природного середовища.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Самостійна робота – вид позааудиторної роботи студента навчального характеру, яка спрямована на вивчення програмного матеріалу.

Під час самостійної роботи студент повинен самостійно опрацювати конспекти лекцій, літературу, нормативні акти, судову практику до тем, що виносяться на практичні заняття.

Форми самостійної роботи студентів:

- 1) підготовка до практичних занять;
- 2) підготовка до лекцій (у разі проведення лекцій-диспутів, діалогових лекцій, лекцій-конференцій тощо);
- 3) самостійне опрацювання тем лекцій і практичних занять;
- 4) робота з інформаційними ресурсами;
- 5) підготовка рефератів та інших видів індивідуальних робіт;
- 6) підготовка наукової доповіді для виступу на засіданні наукового гуртка;
- 7) підготовка до поточного контролю й іспитів;
- 8) огляд науково-теоретичної літератури і робота з нею;
- 9) конспектування (рецензування) рекомендованої літератури, тексту лекцій;
- 10) підготовка індивідуальних завдань;
- 11) складання бібліографічних описів;
- 12) підготовка есе за вузькоспеціальною проблемною тематикою;
- 13) написання статей, тез наукових доповідей;
- 14) підготовка до усної презентації і виступ з нею;
- 15) складання тематичних кросвордів, розробка схем і таблиць; підготовка до диспутів, судових дебатів, круглих столів, конференцій.

ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Відповідно до «Положення про організацію освітнього процесу в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого», затвердженого наказом ректора від 26 червня 2015 р. № 128, та «Положення про моніторинг знань студентів у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого», затвердженого наказом ректора від 26 червня 2015 р. № 127, індивідуальна робота студентів з екологічного права може включати:

- підготовку під керівництвом наукового керівника доповіді і виступ з нею на засіданні наукового гуртка кафедри (загальний обсяг – до 20 с.);

- підготовку й публікацію тез наукової доповіді (у матеріалах науково-практичної конференції) або наукової статті, які оформлюються згідно із вимогами редакційних відділів відповідних видань і подаються науковому керівнику, а після його рецензії – до редакційно-видавничого відділу;

- підготовку студентської наукової роботи в межах тематики програми з екологічного права для участі у всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт (робота оформлюється відповідно до вимог оргкомітету конкурсу і подається на конкурс з рецензією наукового керівника);

- тематичне узагальнення правозастосовної практики;

- підготовку і написання реферату за однією з рекомендованих кафедрою тем за напрямом «Застосування екологічного законодавства України» (загальний обсяг – 12-15 рукописних сторінок, наприкінці роботи – список використаної літератури та нормативно-правових актів) за погодженням і під керівництвом викладача, який веде практичні заняття;

- складання бібліографічних списків (переліку літератури) за заданою викладачем темою;

- анотування або аналіз наукової і навчально-методичної літератури з екологічного права;

- пошук і підготовку довідкової інформації за визначеною викладачем темою навчального курсу;

- написання конспектів наукової монографічної або періодичної літератури та інші форми роботи.

ПРОГРАМНІ ПИТАННЯ

1. Предмет екологічного права.
2. Види екологічних правовідносин.
3. Поняття та види об'єктів екологічного права.
4. Поняття екологічного права.
5. Принципи екологічного права.
6. Метод екологічного права. Його основні ознаки.
7. Система екологічного права.
8. Загальна характеристика джерел екологічного права.
9. Конституційні засади регулювання екологічних суспільних відносин.
10. Закони як джерела екологічного права.
11. Міжнародні договори як джерела екологічного права.
12. Поняття, зміст та особливості права власності на природні ресурси та комплекси.
13. Право власності Українського народу на природні ресурси та комплекси.
14. Право приватної власності на природні ресурси та комплекси: об'єкти, суб'єкти, підстави виникнення та припинення.
15. Право комунальної власності на природні ресурси та комплекси: об'єкти, суб'єкти, підстави виникнення та припинення.
16. Право державної власності на природні ресурси та комплекси: об'єкти, суб'єкти, підстави виникнення та припинення.
17. Охорона права власності на природні ресурси та комплекси, юридична відповідальність за його порушення.
18. Поняття та підстави юридичної відповідальності за екологічні правопорушення.
19. Особливості цивільної відповідальності за порушення екологічного законодавства.
20. Поняття управління в сфері природокористування та охорони довкілля.
21. Функції управління в сфері природокористування та охорони довкілля.
22. Органи управління загальної компетенції в сфері природокористування та охорони довкілля.

23. Органи управління спеціальної компетенції в сфері природокористування та охорони довкілля.
24. Правове забезпечення обліку природних ресурсів.
25. Правове регулювання екологічного контролю, його поняття та види.
26. Правове регулювання екологічного моніторингу, його поняття та види.
27. Правове забезпечення оцінки впливу на довкілля.
28. Екологічна стандартизація та нормування: правові засади, поняття та об'єкти.
29. Право природокористування. Його поняття, зміст та види.
30. Особливості загального природокористування: його правове забезпечення.
31. Особливості спеціального природокористування: його правове забезпечення.
32. Правові засади використання природних ресурсів на умовах оренди.
33. Підстави виникнення та припинення права природокористування.
34. Загальна характеристика екологічних прав громадян: поняття та класифікації.
35. Право громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля.
36. Право громадян на відшкодування шкоди, заподіяної порушенням права на безпечне довкілля.
37. Право громадян на одержання екологічної інформації.
38. Екологічні обов'язки громадян: їх юридична природа та класифікації.
39. Гарантії реалізації екологічних прав громадян.
40. Особливості правової охорони, форми та способи захисту екологічних прав громадян.
41. Правове регулювання екологічної безпеки: поняття, об'єкти, суб'єкти та види.
42. Правові заходи щодо забезпечення вимог екологічної безпеки.
43. Особливості юридичної відповідальності за правопорушення в галузі забезпечення екологічної безпеки.

44. Надзвичайні екологічні ситуації, їх юридична природа та класифікації.
45. Поняття зони надзвичайної екологічної ситуації, юридичні підстави та порядок їх оголошення.
46. Правовий режим зони надзвичайної екологічної ситуації.
47. Економіко-правовий механізм природокористування та охорони довкілля: поняття та складові.
48. Екологічний податок: сутність, суб'єкти та об'єкти оподаткування.
49. Плата за спеціальне використання природних ресурсів: види та особливості справляння.
50. Загальна характеристика права землекористування.
51. Особливості правової охорони земель.
52. Юридична відповідальність за порушення земельного законодавства.
53. Правовий режим водоохоронних зон.
54. Правовий режим прибережних захисних смуг.
55. Права та обов'язки користувачів водних об'єктів.
56. Види права водокористування.
57. Правовий режим оренди водних об'єктів.
58. Підстави та порядок виникнення права спеціального водокористування.
59. Підстави та порядок припинення права спеціального водокористування.
60. Правова охорона вод.
61. Юридична відповідальність за порушення водного законодавства.
62. Право надрокористування: об'єкти та суб'єкти.
63. Види права користування надрами: загальна характеристика.
64. Правове регулювання геологічного вивчення надр.
65. Правове регулювання видобування корисних копалин.
66. Правове регулювання використання надр в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин.
67. Особливості правовідносин щодо користування надрами на умовах угод про розподіл продукції.

68. Юридична відповідальність за порушення законодавства про надра.
69. Рослинний світ як об'єкт правового регулювання: поняття та класифікація.
70. Правове забезпечення використання природних рослинних ресурсів.
71. Правова охорона рослинного світу: поняття та основні заходи.
72. Зелена книга України: правові засади та значення.
73. Правова охорона зелених насаджень в межах населених пунктів.
74. Юридична відповідальність за порушення законодавства про рослинний світ.
75. Право лісокористування: поняття та види.
76. Правове забезпечення використання лісових ресурсів.
77. Правове регулювання заготівлі деревини.
78. Правове регулювання заготівлі другорядних лісових матеріалів.
79. Правова характеристика лісових сервітутів.
80. Правове регулювання використання корисних властивостей лісів.
81. Правові заходи по відтворенню лісів.
82. Правові заходи щодо охорони та захисту лісів.
83. Юридична відповідальність за порушення лісового законодавства.
84. Право користування тваринним світом: поняття та види.
85. Мисливство та полювання: поняття та правове забезпечення.
86. Правове регулювання рибальства та ведення рибного господарства.
87. Правове регулювання добування (придбання) диких тварин з метою їх утримання і розведення у напіввільних умовах чи в неволі.
88. Юридична відповідальність за порушення законодавства про тваринний світ.
89. Правові заходи щодо охорони атмосферного повітря.
90. Атмосферне повітря, озоновий шар і клімат як об'єкт правової охорони.

91. Особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства у галузі охорони атмосферного повітря.
92. Правові засади формування екологічної мережі.
93. Поняття, об'єкти та структурні елементи екологічної мережі.
94. Порядок включення територій та об'єктів до переліків територій та об'єктів екологічної мережі: правове забезпечення.
95. Природно-заповідний фонд: класифікація територій та об'єктів, правовий режим.
96. Правовий режим природних та біосферних заповідників.
97. Правовий режим національних природних парків.
98. Правовий режим ботанічних садів та дендрологічний парків.
99. Правовий режим зоологічних парків.
100. Особливості правової охорони курортних та лікувально-оздоровчих територій.
101. Правовий режим рекреаційних територій.
102. Червона книга України: поняття, об'єкти та правове значення.
103. Юридична відповідальність за порушення законодавства про Червону книгу України.
104. Відходи як об'єкт еколого-правового регулювання та їх класифікація.
105. Правові засади використання природних ресурсів виключної (морської) економічної зони України та її континентального шельфу.
106. Правове забезпечення охорони природних ресурсів та морського середовища в межах виключної (морської) економічної зони України.
107. Основні правові засоби забезпечення екологічних інтересів в сфері господарювання.
108. Еколого-правові вимоги при розміщенні і розвитку населених пунктів.
109. Міжнародно-правова охорона навколишнього природного середовища: поняття, принципи, об'єкти, суб'єкти.
110. Принципи та джерела права охорони навколишнього середовища ЄС.
111. Система та компетенції органів ЄС у сфері охорони навколишнього середовища.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ І УМІНЬ СТУДЕНТІВ ПРИ ПІДСУМКОВОМУ КОНТРОЛІ ЗНАНЬ (ПКЗ)

Підсумкове оцінювання рівня знань студентів з початкової дисципліни «Екологічне право України» здійснюється за 100-бальною шкалою із таким розподілом:

за результатами ПК студент може отримати від 0 до 40 балів;

за результатами ПКЗ – від 0 до 60 балів.

Критерії оцінювання знань і умінь студента на практичних заняттях

(за одне практичне заняття студент може отримати від 0 до 2 балів)

Кількість балів	Критерії оцінювання знань і умінь студента
2 бали	<ul style="list-style-type: none">- повне і глибоке знання матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни «Екологічне право України» та планом практичних занять;- засвоєння основної й систематичне опанування рекомендованої додаткової літератури з відповідних тем;- повні, ґрунтовні й правильні відповіді на основні питання плану практичних занять і додаткові питання, поставлені викладачем;- правильне вирішення практичних завдань, засноване на застосуванні конкретних правових норм і судової практики, високий рівень засвоєння практичних навичок за певною темою;- уміння обґрунтувати свою точку зору при обговоренні дискусійних питань, використовувати необхідний матеріал для доведення й обстоювання своєї позиції, у тому числі для усунення прогалин або неточностей у відповідях інших студентів;- здатність до самостійного поповнення знань і використання їх під час аналізу правових джерел та практичних ситуацій.

Кількість балів	Критерії оцінювання знань і умінь студента
1 бал	<ul style="list-style-type: none"> - достатнє знання теоретичного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни з можливими незначними неточностями; - засвоєння й використання основної літератури та рекомендованих нормативних актів; - достатній рівень й обсяг вирішення практичних завдань, наявність практичних навичок для засвоєння теми.
0,5 бала	<ul style="list-style-type: none"> - низький рівень знання основного теоретичного матеріалу, наявність прогалин у відповіді на питання, передбачені планом практичних занять; - помилки й суттєві неточності при відповіді на запитання або вирішенні завдань за наявності необхідних знань для їх самостійного усунення або за допомогою викладача; - слухні, ґрунтовні зауваження при обговоренні дискусійних питань або доповнення відповідей інших студентів.
0 балів	<ul style="list-style-type: none"> - повна відсутність відвідувань практичних занять протягом семестру; - повна відсутність активності на практичних заняттях (немає відповідей, доповнень, участі у обговоренні питань) - відсутність знань по жодному з питань плану практичних занять за відповідними темами; неправильне вирішення практичних завдань.

Шкала оцінювання знань і умінь студента при виконанні індивідуальної роботи

При оцінюванні результатів виконання індивідуальних завдань використовується диференційований підхід, в основу якого покладено виокремлення різних форм індивідуальної роботи студентів. Індивідуальна робота студента здійснюється шляхом виконання одного або декількох видів індивідуальних творчих або науково-дослідницьких завдань (за умови, що загальна кількість балів за виконані види завдань не перевищує 5), які обираються студентом з урахуванням його творчих можливостей, навчальних здобутків і наукових інтересів за погодженням із лектором або викладачем, який веде практичні заняття.

Кількість балів	Форми індивідуальної роботи студентів
0-5 балів	<ul style="list-style-type: none"> • участь у науковому гуртку кафедри (підготовка під керівництвом наукового керівника і виступ з науковою доповіддю на засіданні наукового гуртка кафедри); • виступ на студентській або іншій науковій конференції, круглому столі з науковою доповіддю (повідомленням) у межах тематики навчальної дисципліни; • підготовка студентської наукової роботи в межах тематики програми з екологічного права для участі її у Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт; • публікація 2-х тез наукових доповідей у матеріалах наукових конференцій або 1 статті в науковому виданні в межах тематики програми екологічного права; • тематичне узагальнення правозастосовної практики з метою отримання поглиблених знань щодо особливостей застосування окремих норм національного й міжнародного екологічного законодавства
0-4 бали	<ul style="list-style-type: none"> • підготовка і написання реферату за однією з рекомендованих кафедрою тем; • створення тестів або презентації за заданою викладачем темою курсу
0-3 бали	<ul style="list-style-type: none"> • підготовка невеликої (не більше 5-ти хв.) наукової доповіді в межах тематики програми екологічного права, її презентація на практичному занятті в рамках вивчення поточної теми; • складання бібліографічних списків (переліку літератури) за заданою викладачем темою
0-2 бали	<ul style="list-style-type: none"> • анутовання або аналіз наукової та навчально-методичної літератури з екологічного права; • пошук і підготовка довідкової інформації за визначеною викладачем темою навчального курсу
1 бал	<ul style="list-style-type: none"> • написання конспектів наукової монографічної або періодичної літератури; • відвідання наукових, науково-практичних конференцій, круглих столів та інших заходів, пов'язаних з навчальною дисципліною

Підсумковий контроль знань студентів

Підсумковий контроль з навчальної дисципліни «Екологічне право» – це семестровий контроль, що проводиться у формі досесійного заліку за результатами практичних занять (у 6-му семестрі) та іспиту (у 7-му семестрі).

Завданням підсумкового контролю є перевірка засвоєння студентом теоретичного і практичного матеріалу з навчальної дисципліни, розуміння програмного матеріалу в цілому, логіки і взаємозв'язків між окремими розділами, здатності творчо використовувати накопичені знання, уміння сформулювати своє ставлення до певної проблематики з навчальної дисципліни.

Фонд оціночних засобів підсумкового контролю з екологічного права складає: 1) для заліку – усне опитування, контрольна робота, присутність і активність на практичних заняттях, відпрацьовані пропущені заняття й мінімальна кількість балів за їх результатами (**12 балів**); 2) для іспиту – усна відповідь із питань, перелік яких дозволяє в цілому оцінити знання, вміння, що складають рівень набутих компетентностей, та результати навчання відповідно до визначеної розрахункової шкали. Основні питання з навчальної дисципліни «Екологічне право» розміщені у відповідних екзаменаційних білетах (по три питання у білеті).

До іспиту допускаються студенти, які були присутніми на лекційних і практичних заняттях з екологічного права і набрали не менше **25 балів** за результатами роботи на практичних заняттях, виконання контрольних робіт та індивідуальної роботи. Результати підсумкового контролю на іспиті оцінюються в діапазоні від 0 до 60 балів.

Шкала оцінювання результатів підсумкового контролю знань

Кількість балів	Критерії оцінювання знань і умінь студента
60	<ol style="list-style-type: none"> 1. Всебічне, систематичне і глибоке знання матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, у тому числі орієнтація в основних наукових доктринах та концепціях дисципліни. 2. Засвоєння основної й додаткової літератури, рекомендованої кафедрою. 3. Здатність до самостійного поповнення знань із дисципліни й використання отриманих знань у практичній роботі.
55	<ol style="list-style-type: none"> 1. Повне знання матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни. 2. Засвоєння основної літератури та знайомство з додатковою літературою, рекомендованою кафедрою. 3. Здатність до самостійного поповнення знань з дисципліни, розуміння їх значення для практичної роботи.
50	<ol style="list-style-type: none"> 1. Достатньо повне знання матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, за відсутності у відповіді суттєвих неточностей. 2. Засвоєння основної літератури, рекомендованої кафедрою. 3. Здатність до самостійного поповнення знань з дисципліни, розуміння їх значення для практичної роботи.
45	<ol style="list-style-type: none"> 1. Знання основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої роботи за професією. 2. Засвоєння основної літератури, рекомендованої кафедрою. 3. Помилки та суттєві неточності у відповіді на іспиті за наявності знань для їх самостійного усунення або за допомогою викладача.

Кількість балів	Критерії оцінювання знань і умінь студента
40	1. Знання основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої роботи за професією. 2. Ознайомлення з основною літературою, рекомендованою кафедрою. 3. Помилки у відповіді на іспиті за наявності знань для усунення найсуттєвіших помилок за допомогою викладача.
35	1. Прогалини в знаннях із певних частин основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни. 2. Наявність помилок у відповіді на іспиті.
0	1. Відсутність знань значної частини основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни. 2. Неможливість продовжити навчання або здійснювати професійну діяльність без проходження повторного курсу з цієї дисципліни.

Сумарні результати поточного й підсумкового контролю знань студентів у балах заносяться до відомості обліку підсумкової успішності. Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни виставляється згідно зі шкалою критеріїв та рівнів оцінювання результатів навчання студентів.

Критерії і рівні оцінювання результатів навчання

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни виставляється в залікову книжку відповідно до такої шкали:

Оцінка за шкалою ECTS	Визначення	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за 100- бальною шкалою, що використовується в НЮАУ
A	Відмінно – відмінне виконання, лише з незначною кількістю помилок	5 (відмінний рівень)	90 – 100
B	Дуже добре – вище середнього рівня з кількома помилками	4 (типовий рівень)	80 – 89
C	Добре – у цілому правильна робота з певною кількістю незначних помилок		75 – 79
D	Задовільно – непогано, але зі значною кількістю недоліків	3 (пороговий рівень)	70 – 74
E	Достатньо – виконання задовольняє мінімальні критерії		60 – 69
FX	Незадовільно – потрібно попрацювати перед тим, як перескладати	2 (незадовільний рівень)	20 – 59
F	Незадовільно – необхідна серйозна подальша робота, обов'язковий повторний курс		1 – 19

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Загальний розрахунок годин, лекцій, практичних занять, самостійної роботи.....	5
Програма навчальної дисципліни.....	7
Завдання до практичних занять та самостійної роботи.....	18
Самостійна робота.....	134
Індивідуальна робота студентів	135
Програмні питання.....	136
Критерії оцінювання знань і умінь студентів при підсумковому контролі знань (ПКЗ).....	141

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Електронне видання

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО»**

для студентів III та IV курсів

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань 08 «Право»
спеціальності 081 «Право»

**Харків
2019**

Методичні матеріали до практичних занять і самостійної роботи з навчальної дисципліни «Екологічне право» для студентів III та IV курсів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» / уклад.: А. П. Гетьман, А. К. Соколова, С. В. Разметаєв та ін. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2019. 149 с.

У к л а д а ч і: А.П. Гетьман,
А.К. Соколова,
С.В. Разметаєв,
Г.В. Анісімова,
Т.В. Єрмолаєва,
В.Л. Бредіхіна,
М.К. Черкашина,
О.М. Ткаченко,
В.В. Шеховцов,
О.В. Донець,
Є.П.Суєтнов,
О.В. Лозо,
Є.М. Копиця,
Е.Є. Туліна,
Д.Д. Задихайло

Навчальне видання

Електронне видання

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО»**

для студентів III та IV курсів
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань 08 «Право»
спеціальності 081 «Право»

У к л а д а ч і: ГЕТЬМАН Анатолій Павлович,
СОКОЛОВА Алла Костянтинівна,
РАЗМЄТАЄВ Сергій Володимирович,
АНІСІМОВА Ганна Валеріївна,
СРМОЛАЄВА Тетяна Вікторівна,
БРЕДІХІНА Вікторія Леонідівна,
ЧЕРКАШИНА Марина Костянтинівна,
ТКАЧЕНКО Олена Миколаївна,
ШЕХОВЦОВ Володимир Володимирович,
ДОНЕЦЬ Ольга Володимирівна,
СУЄТНОВ Євгеній Павлович,
ЛОЗО Олена Вячеславівна,
КОПИЦЯ Євгенія Миколаївна,
ТУЛІНА Ельбіс Євгенієвна,
ЗАДИХАЙЛО

Відповідальний за випуск *А.П. Гетьман*

Редактор *Л.В. Русанова*

Комп'ютерна верстка *А.В. Старжинської*